

ΔΑΥΛΟΣ

ΛΑΜΠΡΟΣ ΝΤΟΚΑΣ:

Ἡ μεγάλη
κρίση
τῶν ἀξιῶν

Σελίς 2483

Η. ΤΣΑΤΣΟΜΟΙΡΟΣ:

Ἑλληνική
ἢ γλῶσσα
τῶν «Σουμερίων»;

Σελίς 2494

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΟΝΤΟΣ: Ἡ ἐκπαίδευση στὴν Ὀλιγαρχία... 2519
ΒΑΣ. Ι. ΛΑΖΑΝΑΣ: *Sextus Propertius*..... 2516

ΑΙΜ. ΜΠΟΥΡΑΤΙΝΟΣ: *Γιὰ μιὰ προσωποκεντρικὴ κοινωνία*.... 2490

ΚΩΝ. Π. ΜΙΧΑΗΛ: Ἕλληνες — Γραικοὶ — Ρωμιοί..... 2507

ΜΑΝ. ΜΑΡΚΑΚΗΣ: Ἡ ποίηση: φιλοσοφικὸ σχεδιάσμα..... 2521

Σ. Γ. Γ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΣ: *Μὲ πιράνχα*..... 2502

Τὸ θέμα τῆς προελεύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ
Ἀλφαβήτου ἐνώπιον τῆς Δικαιοσύνης (σελ. 2499)

ΑΡΘΡΑ — ΣΧΟΛΙΑ — ΙΔΕΕΣ — ΚΡΙΤΙΚΗ

Δεινίας Δικαῖος, Δ. Ι. Α., Μετέωρος, Ἐρινύς, Αἰμίλιος Μπουρατῖνος.

Η ΚΙΝΗΣΗ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ

Κρίνονται: Arthur J. Vidi καὶ Joseph Bensam, Κ. Ν. Χατζηπατέρας καὶ Μαρία Φαφαλιού,
Δημ. Κουρέτας. Παρουσιάζονται: Ἡλίας Π. Γαζής, Δημοσθένης Ζαδές, Θάλεια Τσαρνᾶ,
Κ. Ν. Τριανταφύλλου, Κ. Σταυρόπουλος.

KARL JASPERS: Ἡ πνευματικὴ κατάσταση τοῦ καιροῦ μας 2523

ΔΑΥΛΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Κυδαθηναίων 29, Πλάκα, Ἀθήνα (105 58).
Τηλέφωνα: 3223957 ἢ 9823655.

Τὰ γραφεῖα τοῦ Περιοδικοῦ λειτουργοῦν
πρωινὲς ὥρες 9.30-13.30, καθημερινά.

Ἰδιοκτῆτης - Ἐκδότης - Διευθυντής:

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Ι. ΛΑΜΠΡΟΥ

Ἀχιλλέως - Μουσῶν 51, Π. Φάληρο.

Υπεύθυνοι Τυπογραφείου:
ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΜΠΑΜΠΑΝΗΣ — Π. ΜΠΑΡΜΠΗΣ
Γερανίου 24, Ἀθήνα.

Τιμὴ τεύχ. δρχ. 120 - Ἐτήσια συνδρομὴ
δρχ. 1.500 - Ὁργανισμῶν δρχ. 3.000 -
Φοιτητῶν δρχ. 500 - Ἐξωτερικοῦ δολ. 50.

Διαφημίσεις δὲν δημοσιεύονται.

Τὰ χειρόγραφα συνεργασιῶν δὲν ἐπιστρέφονται.

Ἐπιτρέπεται ἡ ἀναδημοσίευση ἀρθρῶν
τοῦ ΔΑΥΛΟΥ ὑπὸ τὸν ὄρον ὅτι θὰ ἀναφέρε-
ται ρητὰ ἡ πηγὴ τους.

Ὅλες οἱ συνεργασίες, τὰ βιβλία καὶ τὰ
ταχυδρομικὰ ἐμβάσματα στὴ διεύθυν-
ση: Δημήτρη Λάμπρου, Μουσῶν 51
Παλαιὸ Φάληρο, Ἀθήνα (175 62).

ΤΟΜΟΣ Δ' • 48 • ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1985

Ἡ ταυτότητα ἐξουσίας—ἀναρχίας

Ἡ ὁμάδα (= τὸ συστημικὸ σύνολο ὁμοειδῶν ἀτόμων σὲ δυναμικὴ συνάρτηση μεταξύ τους· δὲν ἀποτελεῖ ὁμάδα τὸ στατικὸ ἀσυνάρτητο ἄθροισμα), ἡ ὁμάδα, λοιπόν, εἶναι ὄν-τότητα ἢ δογματικὸ ἐφεύρημα τῆς ἀνθρώπινης ἐξουσιαστικῆς διαστροφῆς; Ὁ Δαυλός, ποὺ τόσο ἐπίμονα ὑποστηρίζει τὴν ἀπόλυτη ἀξία τοῦ προσώπου σὰν αὐθεντικοῦ κυττάρου τοῦ ὄντος, σὲ καμμιά περίπτω-ση δὲν μηδενίζει τὴν ὁμάδα σὰν ἐπί-σης αὐθεντικὴ ἔκφραση τοῦ συμπαν-τικοῦ νόμου, τῆς Ἀλήθειας. Ἡ ὁμά-δα ὑπάρχει παντοῦ στὸ Σύμπαν, σὲ μορφή μακροκοσμικὴ (σύστημα πλανητῶν ἢ γαλαξίας ἢ σύστημα γα-λαξιῶν κλπ.) καὶ μικροκοσμικὴ (σύ-στημα σωματιδίων τοῦ μορίου, τοῦ ἀτόμου κλπ.), καθὼς ὑπάρχει καὶ στὶς ἄλλες ἐκφράσεις τοῦ συμπαντι-κοῦ νόμου: ὅπως π.χ. στὰ ἐμβια ὄν-τα, ὅπου ἐπίσης ἡ ὁμάδευση εἶναι νόμος (κοινότητα θηλαστικῶν, σμή-νη ἐντόμων καὶ ψαριῶν, δάση δέν-δρων κλπ.). Εἶναι λοιπόν καὶ ἡ ὁμά-δα ὄν-τότητα κι ὄχι αὐθαίρετη κατα-σκευὴ — καὶ συνεπῶς ἡ ἀρνησὴ τῆς, ἐπὶ τῆς ὁποίας θεμελιώνεται ἰ-δεολογικὰ ὁ ἀναρχισμός, ἀντιπρο-σωπεύει αὐθαίρεσιν, δόγμα, πλάνη.

Ἐξ ἴσου αὐθαίρεσιν, δόγμα, πλά-νη ἀποτελεῖ καὶ ἡ ἐκτροπὴ τῆς ἐσω-τερικῆς λειτουργικότητος καὶ τῆς ἐ-σωτερικῆς ἁρμονίας τῆς ὁμάδας, δηλαδὴ ἡ κατάργηση τοῦ νόμου ποὺ τὴ διέπει καὶ ἡ ἀντικατάστασή του ἀ-πὸ ἐκρυθμῆς διαδικαστικῆς λειτουρ-γίας. Στὴν ὁμάδα πλανητῶν, π.χ., ποὺ ἀντιπροσωπεύει τὸ δικό μας ἡ-λιακὸ σύστημα, ἡ ἁρμονία, ποὺ ἐκ-φράζεται ἀπὸ τὴ συνισταμένη τῶν ἐ-σωτερικῶν τῆς ἐλκτικῶν καὶ ἀπω-

θητικῶν δυνάμεων (ἀποτέλεσμα τῆς ὁποίας εἶναι οἱ συγκεκριμένες ἀέναες τροχιές τῶν πλανητῶν μέσα στὸ χάος), ἂν ἀνατραπῇ, ὁδηγεῖ στὴν καταστροφή ἐνὸς ἐκάστου τῶν μελῶν τῆς ομάδας καὶ τῆς ἰδίας ὡς συνόλου. Οὐτε ὁ Μέγας Ἥλιος — ὁ ἡγέτης τῆς ομάδας —, καθ' Ἡράκλειτον, δὲν μπορεῖ νὰ παραβῇ τὸ νόμο, γιατί, ἂν τὸ πράξη, θὰ ἐπέμβουν ἀμέσως τὰ ὄργανα τῆς Ἀρμονίας καὶ θὰ τὸν διαλύσουν, καθὼς θὰ κινῆται ἀναρχος μέσα στὸ χάος.

Ἡ σημερινή μορφή τῆς ἀνθρώπινης ομάδας (κοινότητας, κράτους, ἔθνους, ἀνθρωπότητας) ἀποτελεῖ ἀκριβῶς χαρακτηριστικὴ περίπτωση καταργήσεως τῆς ἐσωτερικῆς ἀρμονίας τῆς καὶ ἀντικαταστάσεώς της ἀπὸ τὴν ὕβρη τῆς Ἐξουσίας. Οἱ τεχνητὲς - συμβατικὲς τροχιές τῶν μελῶν τῆς εἶναι ἀναρχες, ἀνεξέλεγκτες, ἐκρυθμες. Μικρῆς ἐλκτικῆς ἰσχύος ἄτομα ἀντικατέστησαν στὸ ρόλο τους τοὺς ἡγετικοὺς ἡλίους καὶ ἐκτρεπόμενα ἀπὸ τὸν κατὰ συμπαντικὸν νόμον ἀσήμαντο δικό τους «ρόλο» μέσα στὴν κοινότητα ὁδεύουν μὲ ταχύτητα ἀστραπῆς πάνω σὲ παρὰ φύσιν τυφλὲς καὶ «τρελλές» τροχιές πρὸς τὴν αὐτοκαταστροφή, ἀπορρυθμιζοντας ταυτόχρονα καὶ τὴ δυναμικὴ λειτουργία τῆς ομάδας καὶ συμπαρασύροντάς την, σὰν σύνολο πιά, ἐπίσης πρὸς τὸ γενικὸ τραγικὸ Τέλος. Καὶ ἀφ' ἐτέρου μεγάλης ἐλκτικῆς ἰσχύος ἄτομα ἐξετράπησαν ἐπίσης ἀπὸ τὶς τροχιές τους ἢ ἐκμηδενίστηκαν καὶ «συμπεριφέρονται» ἀσυναρτήτως καὶ στατικῶς ἔτσι, ποὺ ἐπισύρουν τὴν ἐπέμβαση τῶν ὀργάνων τῆς Ἀρμονίας.

Μέσα σ' αὐτὸ τὸν ἄρρυθμο «χορὸ» τῆς ἐξουσιαστικῆς παρανοικῆς ἀνθρώπινης ομάδας ποιοὶ εἶναι ἀναρχικοὶ καὶ ποιοὶ ἐξουσιαστές; Μὰ εἶναι πρόδηλο, ὅτι δὲν ὑπάρχει καμμιά

διάκριση μεταξύ τους! Ἐξουσία καὶ ἀναρχία εἶναι οἱ δύο ὅψεις ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ νομίσματος: τῆς ἀπορρυθμισμένης κοινότητος, ὅπου ἡ κατὰ φύσιν συνισταμένη τῶν ἐσωτερικῶν τῆς δυνάμεων ἔχει μετατραπῇ στὴν γιγάντια Ἱστορικὴ Ἐκτροπὴ τοῦ καιροῦ μας — γιὰ τὴν ὁποία ἔχει τόσα πολλὰ πεῖ ὁ Δαυλός, ὥστε θὰ ἦταν κουραστικὴ μιὰ ἐπανάληψή τους ἐδῶ. Ἐξουσιαστές καὶ ἀναρχικοὶ εἶναι ἐξ ἴσου «ἐκρυθμοί», καὶ ἐξωσυστηματικοί, ἀπομακρύνονται ἐξ ἴσου ἀπὸ τὴν κατὰ φύσιν λειτουργία τῆς ομάδας, συγκρούονται ἐξ ἴσου πρὸς τὴν ἐσωτερικὴ ἀνθρώπινη φύση, κατατρύχονται ἀπὸ τὸ ἴδιο σύνδρομο πολιτικῆς διαστροφῆς. Ἡ ταῦτιση ἐξουσίας - ἀναρχίας, ἡ ὁποία ἐκτὸς ἀπὸ τὴν παρούσα πρόχειρη φιλοσοφικὴ θεμελίωση ἀποδεικνύεται καὶ μὲ συντριπτικὲς ἱστορικὲς καὶ πολιτικὲς ἀποδείξεις (ἡ ἐξουσία καὶ ἡ ἀναρχία συνυπάρχουν ἱστορικὰ καὶ πολιτικὰ πάντοτε καὶ δὲν ὑπάρχει περίπτωση μεμονωμένης ἐμφανίσεως τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης), εἶναι τόσο πραγματικὴ, ὅσο πραγματικὸς εἶναι καὶ ὁ συμπαντικὸς νόμος, τοῦ ὁποίου ἀμφότερες καὶ ἀπὸ κοινοῦ ἀποτελοῦν ἀπλῶς τὴν παράβαση.

Φυσικὰ δὲν προτρέπει ἐδῶ νὰ καθορίσω ποιά εἶναι ἡ ἀληθινὴ ἐναρξη τάξη λειτουργίας τῆς ομάδας, μὲ τὴν κατίσχυση τῆς ὁποίας θὰ ἐκλείψῃ τὸ σύμπτωμα τῆς νόσου τῆς, τὸ ζεύγμα ἐξουσία - ἀναρχία. Ἰσως, ἄλλωστε, αὐτὸ ποὺ ἀποκαλῶ Ἱστορικὴ Ἐκτροπὴ νὰ μὴν εἶναι παρὰ μιὰ ἄλλη ἐκφραση τοῦ ἴδιου τοῦ συμπαντικοῦ νόμου, ποῦ, ὡς γνωστόν, ἀρᾶσκει νὰ δημιουργῇ κόσμους καὶ μὲ τὸν Χρόνο νὰ τοὺς καταστρέφῃ — ἀρᾶσκει νὰ δημιουργῇ ἓνα εἶδος ζώου καὶ μὲ τὸν Χρόνο νὰ τὸ ἐξαφανίξῃ ἀπὸ τὸν πλανήτη μας. «Αἰὼν παῖς παίζων πεττεύων...». Δ. Ι. Λ.

ΛΑΜΠΡΟΣ ΝΤΟΚΑΣ

Ἡ μεγάλη κρίση τῶν ἀξιῶν

Πολλοὶ ὑποστηρίζουν, πῶς μετὰ ἀπὸ ἓνα πυρηνικὸ πόλεμο θὰ ἐπιστρέψουμε σὲ μιὰ πρωτόγονη ἐποχὴ καὶ ὅτι κάθε εἶδος πολιτισμοῦ θὰ θυσιαστεῖ στὸ βωμὸ τῆς ἀμέτρητης τρέλλας καὶ τῆς ἀνύπαρκτης ἠθικῆς.

Τὰ ἐλάχιστα ἀνθρώπινα ράκη, ποὺ ἴσως ἀπομείνουν μέσα σ' ἓνα δολοφονημένο φυσικὸ περιβάλλον, θὰ σέρνονται κολασμένα, χωρὶς τὴ δύναμη τῆς νεογέννητης ζωῆς. Δὲν ὑπάρχουν λόγοι, ποὺ νὰ μειώνουν τὸ κῦρος τῶν παραπάνω σκέψεων, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν περιορισμὸ τῆς πιθανότητος γιὰ τὴν πραγματοποίηση τοῦ ὀλοκληρωτικοῦ πολέμου. Ἄν πράγματι ὁ κίνδυνος τῆς παγκόσμιας σύρραξης ἦταν μοναδικός, τότε ὁ φόβος τοῦ καθολικοῦ θανάτου θὰ στέκονταν ἀπροσπέραστο ἐμπόδιο στὸ πνεῦμα τοῦ κακοῦ. Δυστυχῶς ὅμως ἡ ἀνενδοίαστη ὑποκρισία προσπαθεῖ νὰ συγκεντρώσει κάθε εἶδος κινδύνου σ' ἓνα ἐλάχιστο πιθανὸ πυρηνικὸ ὀλοκαύτωμα. Ἡ ἀφέλεια τῶν ἀγαθῶν σπρώχνει τὶς μάζες σὲ μιὰ ἱερὴ ἀγανάκτηση, ποὺ καλλιεργοῦν οἱ προπαγανδιστὲς γιὰ νὰ διαιωνίζονται οἱ μικροὶ καὶ μεγάλοι θρόνοι τῆς συνεχῶς μεταλλασσομένης ἐξουσίας. Οἱ ἀκατάπαυτες τοπικὲς συγκρούσεις, ποὺ ξεπερνοῦν σὲ βαρβαρότητα καὶ θυσιᾶς ἀκόμα καὶ τὸν τελευταῖο παγκόσμιον πόλεμο, ὑποβαθμίζονται σὰν ἀσήμαντα γεγονότα, ποὺ συμβαίνουν σὲ κάποιο ξένο πλανήτη ἢ τραγικοποιοῦνται σὰν πρωτόφαντα ἐγκλήματα, γιὰ νὰ προκαλέσουν τὴ μαζικὴ ἐξέγερση ἀνάλογα μὲ τὶς σκοπιμότητες καὶ τὰ συμφέροντα τῶν ἐξουσιαστῶν.

Ἡ ἀλόγιστη μάζα ἔπαψε νὰ στέκει στὸ βάθος τῆς σκηνῆς ποὺ παίζεται τὸ δράμα τῆς ἱστορίας. Σήμερα δὲν εἶναι παθητικὸς φορέας τῶν γεγονότων, ἀλλὰ ἰσχυρὸς συντελεστὴς τοῦ ἱστοτικοῦ συμβάντος, ὁ ὁποῖος ἐκφράζει καὶ ὑπηρετεῖ τὴ θέληση τῆς ὀργανωμένης κυρίαρχης ὁμάδας. Ἡ ἀνάπτυξη τῆς ἐπιστημονικῆς μεθόδου καὶ τῆς πλουτοπαραγωγικῆς τεχνολογίας ἔδωσαν στὴν ἐξουσιαστικὴ ὁμάδα ἢ τὴ δεσποτικὴ ἡγεσία τὴ δύναμη νὰ χρησιμοποιεῖ τὴν ἴδια τὴ μάζα γιὰ τὴν καθυπόταξή της σὲ μιὰ νέα μορφή αὐταρχισμοῦ. Χωρὶς φαντασία καὶ πρόβλεψη οἱ θεωρητικοὶ τῆς ἐξουσίας ἀντιπαρέρχονται τὴ συστηματικὴ κατάρρευση τῶν ἀξιῶν, ἡ ὁποία φέρνει μεθοδικὰ τὴν κοινωνικὴ ἀποσύνθεση. Οἱ σοφισμοὶ φραστικῶν σχημάτων καὶ τὰ ψυχολογικὰ τεχνάσματα τῶν δημαγωγῶν διαφθείρουν ἀνεπανόρθωτα κάθε μορφή λόγου, ὥστε ὁ παραλογισμὸς καὶ ἡ ἐνστικτώδης ἀντίδραση νὰ κυρίαρχοῦν στὶς ἀνθρώπινες σχέσεις. Τὸ ψέμα, ἡ παραποίηση τῶν ἠθικῶν ἐννοιῶν χωρὶς καμμιὰ ἀναστολὴ καὶ ἡ κυνικὴ θρασύτητα εἶναι τὰ καθαγιασμένα μέσα γιὰ τὴν ἐπιβολὴ τῆς σκοπιμότητος. Μιὰ ἠθικὴ ἀναρχία προσφέρει ὅλες τὶς προϋποθέσεις γιὰ τὴν ἐπιβολὴ τοῦ ἀνδραποδισμοῦ, τὸν ὁποῖον οἱ καθοδηγητὲς παρουσιάζουν καὶ ἀποκαλοῦν καινούργια μορφή τέλειᾶς δημοκρατίας. Ἔτσι δὲν εἶναι καθόλου περίεργο πῶς ὅλες οἱ μορφὲς ἐξουσίας αὐτοαποκαλοῦνται «δημοκρατίες» καὶ στολίζονται μὲ ὄρους καὶ ἐπίθετα, ποὺ ξεπερνοῦν σὲ λαμπρότητα καὶ αὐτὴ τὴ θεῖα ἱεροτελεστία. Κάθε εἶδος συμβόλου, ποὺ προκαλοῦσε ψυχικὴ ἀνάταση καὶ ἀγάπη γιὰ τὸν ἀνθρώπο καὶ τὴ φύση, ἔχασε τὴ λάμψη του καὶ τὴν ἀνένδοτη ἐπιταγὴ του. Μιὰ ἐλαστικὴ συνείδηση, χωρὶς καμμιὰ εὐαισθησία μπροστὰ στὴν ὁμορφιὰ τῆς ψυχικῆς καὶ πνευματικῆς ἐκδήλωσης, ἐπιτρέπει τὸ θρίαμβο τῆς ἀναίσχυτης παρακμῆς. Οἱ φύλακες τῆς ἠθι-

κῆς καὶ τοῦ ὡραίου δὲν αἰσθάνονται τὸν παλμὸ τῆς σύγχρονης ζωῆς: βυθισμένοι στὸ μακάριο ὕπνο τῆς ἀνυπαρξίας τους στέκονται σὰν λείψανα μπροστὰ στὸ χάος τῆς κρίσης τῶν ἀξιών.

Ρομαντικὲς προσωπικότητες, θύματα ἀνύπαρκτου ἀνθρωπισμοῦ, προβάλλουν τὶς οὐτοπιστικὲς δοξασίες ποὺ τοὺς ἐνέπνευσαν μὲ ἐπιστημονικὴ τεχνικὴ συνειδητοὶ καὶ ψυχροὶ προπαγανδιστές. Λαοὶ βυθισμένοι στὸ σκοτάδι τῆς ἀμάθειας καὶ τυφλοὶ ἀπὸ τὸ μῖσος τοῦ φανατισμοῦ ἀλληλοσπαράσσονται, πολλὲς φορὲς χωρὶς κανένα λόγο ἐκτὸς ἀπὸ τὶς διαφορὲς τῶν διεκδικητῶν τῆς ἐξουσίας. Ἐκδηλώσεις ἀπάνθρωπου μίσους κλιμακώνονται ἀπὸ τὴν ψυχρὴ ἀδιαφορία μπροστὰ στὴν πείνα, τὴν ἀρρώστια καὶ τὸ θάνατο, ὡς τὰ σύγχρονα βασανιστήρια τῆς ἐπιστημονικῆς πανουργίας. Ὁ ἐλεύθερος διανοητής, ποὺ μπορεῖ νὰ ξεφύγει ἀπὸ τὴν ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ σύγχυση, φοβισμένος διερωτᾶται, γιατί τόση μωρία; Πῶς εἶναι δυνατὴ ἡ συνύπαρξη τῆς γνώσης καὶ τῆς ἀπροσμέτρητης δυστυχίας; Τί εἶναι ἐκεῖνο ποὺ φέρνει συγχρόνως τὸν πλοῦτο καὶ τὴν ἀνέχεια, τὴ δύναμη καὶ τὴν καταστροφή;

Τὰ παραπάνω ἐρωτήματα δὲν εἶναι πρωτόφαντα· διατυπώνονται σ' ὅλες τὶς ἐποχές, ποὺ οἱ ἀξίες κατ'τὰ ἰδεώδη ξεπερνιοῦνται ἢ δὲν μποροῦν νὰ προσαρμοθοῦν στὶς ἀνάγκες μιᾶς ἐποχῆς. Ὁ ἔμφρων ἄνθρωπος διαγράφοντας τὴν ἱστορικὴ του πορεία εἶχε πάντοτε ξεχωριστὰ σημάδια, τὰ ὁποῖα τὸν προφύλασσαν ἀπὸ τοὺς ἀπρόβλεπτους κινδύνους καὶ τὶς περιπέτειες τοῦ ἀγνωστοῦ. Ἐτσι τὰ ἰδεώδη καὶ οἱ ἠθικὲς ἀρχές συνθέτουν θεωρητικὰ συστήματα, τὰ ὁποῖα, χωρὶς νὰ εἶναι ἀναλλοίωτα, ἀποτελοῦν τὰ θεμέλια τῶν κοινωνικῶν δομῶν, γιατί ἱκανοποιοῦν ἀνάγκες τῆς ψυχικῆς καὶ πνευματικῆς ὑπόστασης τῶν ἀνθρώπων. Γιὰ νὰ ἀναλύσουμε τὶς κοινωνικὲς συγκρούσεις καὶ γενικότερα τὴν ἠθικὴ σύγχυση ποὺ ἐπικρατεῖ, εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ἐξετάσουμε σὲ ποιὸ βαθμὸ τὰ συστήματα τῶν ἀξιών καὶ τῶν ἰδεωδῶν τῆς ἐποχῆς μας θεραπεύουν τὶς πνευματικὲς ἀνησυχίες, ὥστε νὰ ἐξασφαλίζεται ἡ εὐρυθμὴ κοινωνικὴ λειτουργία.

Θρησκεία:

Ἡ ἠθικὴ τῶν θρησκειῶν ὑπῆρξε τὸ πρῶτο σύστημα ποὺ γεννήθηκε καὶ διαμορφώθηκε ἀπὸ τὸ δέος πρὸς τὸ ἀγνωστο. Ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος ἀδύνατος καὶ φοβισμένος ἀναζήτησε δυνάμεις ἰσχυρότερες ἀπὸ αὐτόν, γιὰ νὰ τὸν βοηθοῦν καὶ νὰ τὸν προστατεύουν μέσα στὸ ἀφιλόξενο περιβάλλον ποὺ ἔπρεπε νὰ ζήσει. Εἶχε τόσο μεγάλη ἀνάγκη ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴ τῶν ἀγαθῶν δυνάμεων, ὥστε τὶς φαντάστηκε σὲ χώρους ὑπερφυσικοὺς μὲ ἀπόλυτη ἰσχὺ. Οἱ θεοὶ ἢ ὁ θεὸς ἦταν καὶ εἶναι ἡ πνευματικὴ καὶ ὕλική νίκη τῆς ἀνθρώπινης ἀδυναμίας. Ἐτσι ἐπλάσε ἕναν ἄλλο κόσμον ἄφθαρτο καὶ εὐτυχισμένο, τὸν ὁποῖο ἡ θεία πρόνοια ἐτοίμασε γιὰ τὸν ὑποταγμένο στὴ βούληση τοῦ ὑπέρτατου ὄντος. Στὸν πρόσκαιρο καὶ φθαρτὸν κόσμον τῆς σύντομης ζωῆς του εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ δώσει δείγματα τῆς ἀπόλυτης ὑποταγῆς στὶς θεῖες ἐπιθυμίες, οἱ ὁποῖες ἀποτελοῦν τὴν πηγὴ τῆς ἠθικῆς. Ἡ γέννηση τῶν θεῶν εἶχε σὰν σκοπὸ νὰ προστατεύσει τὸν ἄνθρωπο. Συνεπῶς καὶ ἡ θεία βούληση, δηλαδὴ ἡ ἠθικὴ, εἶναι ἀνθρωποκεντρικὴ καὶ τὸν προφυλάσσει ἀπὸ κάθε ἐπικίνδυνη ἐκτροπὴ.

Στὸν ἐπιστημονικὸ καὶ τεχνολογικὰ ἀναπτυγμένο κόσμον, ὅταν τὰ θρησκευτικὰ δόγματα παραμένουν ἄκαμπτα, χωρὶς τὴν κατάλληλὴ ἐρμηνεία καὶ προ-

σαρμολογία στὰ σύγχρονα κοινωνικά δεδομένα, τότε ἡ τυπικὴ λειτουργία τῆς ὀργανωμένης θρησκείας παραμένει νεκρὸ γράμμα, κατάλοιπο περασμένης ἐποχῆς. Ἱερεῖς καὶ ναοί, τελετουργίες καὶ θυσίες, παίρνουν χαρακτηριστὰ περιθωριακὸ ἢ ἐθιμοτυπικὸ. Ἡ θεωρητικὴ καὶ ἡ ἐφαρμοσμένη ἐπιστῆμη προσφέρει γνώσεις καὶ μεθόδους, ποὺ ξεφτίζουν τὶς ξεπερασμένες δοξασίες κάθε μορφῆς δογματισμοῦ. Ὁ νέος στοχαστὴς ἀνικανοποίητος καὶ χωρὶς νὰ μπορεῖ νὰ δώσει λύσεις στὰ αἰώνια ὑπαρξιακὰ προβλήματα, καταφεύγει στὸν κυνισμό καὶ μηδενισμό ἢ στὸν δογματικὸ οὐτοπισμό, ἐνῶ ἡ ἀνθρώπινη μάζα ἀπολαμβάνει, ὅσο εἶναι δυνατόν, μακάρια τὸν ὑλικὸ πλοῦτο τῆς τεχνικῆς ἢ φανατίζεται ἀλόγιστα ἀπὸ τὴν κολακεία τῶν συνειδητῶν τυχοδιωκτῶν τῆς ἐξουσίας.

Ἡ προηγμένη τεχνολογία ἀνάσκει ἀπὸ τὴν ἀδράνεια καὶ τὴν δυσκινησία τὸ ἀνεύθυνο ἀνώνυμο πλῆθος, τοῦ ὁποῖου εὐαισθητοποίησε τὶς ἀνακλαστικὲς ἀντιδράσεις σὲ τρόπο ἐπικίνδυνο καὶ καταστρεπτικὸ, γιατί ἡ δημαγωγία ἐγίνε ἡ ἀνώτερη τέχνη γιὰ τὴν ἐπιβολὴ ἀνικάνων καὶ ἀσυνειδήτων ἐξουσιαστῶν. Ἡ αὐξηση τῆς παραγωγῆς ὑλικῶν ἀγαθῶν δημιούργησε καταναλωτικὲς κοινωνίες, οἱ ὁποῖες συνεχῶς πολλαπλασιάζουν τὶς ἀπαιτήσεις ἐνὸς ἀσυγκράτητου εὐδαιμονισμοῦ, ὁ ὁποῖος στὸ πέρασμά του περιφρόνει κάθε εἶδος ἠθικῆς τάξης, γιατί δημιουργεῖ τὴν ψευδαἰσθηση τῆς ἀπελευθέρωσης ἀπὸ τοὺς περιορισμοὺς τῆς κοινωνικῆς ἱεραρχίας καὶ τοῦ θρησκευτικοῦ δέους. Ἡ συνεχὴς διόγκωση τῆς ἀπαιτητικῆς μάζας καὶ οἱ εὐθραυστες ἰσορροπίες τῶν οἰκονομικῶν συστημάτων δὲν ἐπιτρέπουν τὴν ἄμετρη κατανάλωση τοῦ βιομηχανικοῦ πλούτου, πράγμα ποὺ ἔχει σὰν ἀναπόφευκτη συνέπεια τὴν ἐξέγερση καὶ σύγκρουση τῶν μαζῶν, με ἀποτελέσμα τὴν εὐκολὴ ἐπιβολὴ ἐνὸς ἐκτεταμένου αὐταρχισμοῦ τῆς ὀργανωμένης μετριοτήτας.

Μποροῦμε νὰ συμπεράνουμε πὼς στὶς τεχνολογικὰ προηγμένες κοινωνίες ἡ θρησκευτικὴ ἠθικὴ καὶ ἡ γοητεία τοῦ φιλοσοφικοῦ ιδεώδους ἐλάχιστα ἐπιδροῦν στὴν ἰσορροπία τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, χωρὶς ὅμως αὐτὸ νὰ σημαίνει τὴν διαιώνιση τῆς πνευματικῆς παρακμῆς. Ὁ φιλοσοφικὸς στοχασμὸς εἶναι συνυφασμένος μετὰ τὴν ἀνθρώπινη φύση καὶ ἔχει ἱστορικὰ ἀποδειχθεῖ, πὼς ποτὲ δὲν παύει νὰ προσφέρει τοὺς πολῦτιμους καρπούς του. Τὸ πεπρωμένο τῆς ἀνθρώπινης ὑποστάσεως θὰ ἔχει πάντοτε ἀνάγκη τῆς θρησκευτικῆς ἢ φιλοσοφικῆς ὑπέρβασης ἢ ὁποία προσφέρει τὴν ψυχικὴ δύναμη γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῆς πνευματικῆς κρίσης. Σὲ χώρες ποὺ ἡ ἐπιστημονικὴ παρουσία περιορίζεται στὴν πολεμικὴ μηχανὴ καὶ τὰ συμφέροντα τῶν τεχνολογικῶν ἀναπτυγμένων γιὰ πρῶτες ὕλεις εἶναι μεγάλα, ὁ θρησκευτικὸς καὶ ἐθνικὸς φανατισμὸς ἀποτελεῖ τὸν μοχλὸ τῆς σύγκρουσης καὶ μάλιστα στὴν πιὸ ἄγρια μορφή του, γιατί καλύπτει πρωτόγονα συναισθήματα καθυστερημένων λαῶν. Ἀντίθετα σὲ χώρες μετὰ περιορισμένο ἐνδιαφέρον γιὰ ἐκμετάλλευση τοῦ φυσικοῦ πλούτου ἡ θρησκευτικὴ προσήλωση ἐμποδίζει κάθε εἶδος ἀφύπνισης καὶ ἐκτροπῆς, ποὺ διαταράσσει τὴν κοινωνικὴ ἡρεμία. Σ' αὐτὲς τὶς περιπτώσεις ἡ θρησκευτικὴ ἠθικὴ στηρίζει τὴν ἐξουσία, στὴν ὁποία συμμετέχουν καὶ οἱ ἐκφραστές της.

Ὅταν ἡ ἐξουσιαστικὴ κοσμοθεωρία ἀντιστρατεύεται στὴ θρησκευτικὴ, τότε ἡ θρησκευτικὴ πίστη ἐνεργεῖ σὰν πνευματικὸ καὶ ὀργανικὸ μέσο ἐναντίον τῆς ἐξουσίας. Σ' αὐτὲς τὶς περιπτώσεις ἡ σύγκρουση εἶναι σκληρὴ μετὰ ἀπρόβλεπτα ἀποτελέσματα. Ἡ συμμετοχὴ τῆς θρησκείας σὲ πολλοὺς ἐθνικοαπελευθερωτι-

κούς αγώνες υπήρξε όχι μόνο θετική, αλλά ή εξελικτική δύναμη στην ιστορική πορεία των εθνών. Έτσι γίνεται φανερό, πώς το θρησκευτικό ιδεώδες μπορεί να ενεργεί και θετικά και αρνητικά, ανάλογα με τις θέσεις που εκφράζει στο γενικότερο σύστημα των αξιών.

Το ιδεώδες της φιλοπατρίας:

Το ιδεώδες της φιλοπατρίας εκδηλώθηκε πάντοτε στους λαούς σαν βαθειά πίστη στην αξία της ελεύθερης πατρίδας, δηλαδή την ιερή υποχρέωση του ατόμου να θυσιάσεται για χάρη της χώρας των πατέρων του και του ιδίου. Στην ιστορία των λαών τιμούνται ως ήρωες και ήμίθεοι εκείνοι που περιφρόνησαν τη ζωή μπροστά στην ιδέα της ανεξάρτητης και ένδοξης πατρίδας. Η φιλοπατρία πέρασε από πολλές και διαφορετικές μορφές με εξάρσεις και όλοκαυτώματα, χωρίς όμως αυτό να σταθεί εμπόδιο στους νέους της καταναλωτικής κοινωνίας να την απορρίψουν σαν ξεπερασμένο και άκυρο ιδεώδες, το οποίο στέκει εμπόδιο στην ανώτερη ιδέα του διεθνισμού. Αντιλαμβάνονται τον πατριωτισμό σαν υπέροχη αξία για τα καταδυναστευόμενα έθνη, όταν όμως κερδίσουν την ανεξαρτησία τους, ο έθνικισμός γίνεται καταπιεστικός και απαράδεκτος. Έτσι στις βιομηχανικά αναπτυγμένες κοινωνίες ή γοητεία του ένδοξου έθνους ελάχιστα συγκινεί και πολλές φορές οι προγανδιστές παραποιούν την έννοια της φιλοπατρίας, για να την παρουσιάσουν σαν άνοητο σωβινισμό ή απάνθρωπο ιμπεριαλισμό. Αντίθετα σε λαούς καθυστερημένους, ο πόθος για την εθνική ανεξαρτησία δίδει απεριόριστο κύρος στην εθνική ιδέα, ώστε να καλλιεργείται ανεξέλεγκτος φανατισμός, ο οποίος πολλές φορές εμποδίζει την ειρηνική και δίκαιη επίλυση μεγάλων προβλημάτων.

Δυστυχώς και στις δύο περιπτώσεις η αξία της φιλοπατρίας δεν προσφέρεται πάντοτε για την εδραίωση της κοινωνικής ευτυχίας και την ειρηνική συνύπαρξη των λαών, γιατί ή έχει άκυρωθεί ή δεν συμβαδίζει με την καθολική αναγνώριση του δικαιώματος της ελευθερίας και ανεξαρτησίας των εθνών. Έτσι επικρατεί πνεύμα καχυποψίας, σε σημείο που ή καλή πίστη να θεωρείται επικίνδυνη αφέλεια, πράγμα που επιτρέπει στον милитарισμό, ανεξάρτητα από πολιτικοοικονομικές θεωρίες, κάτω από το ιδεώδες της φιλοπατρίας ή της πανανθρώπινης ελευθερίας να στηρίζει την κυριαρχία της οργανωμένης ολιγαρχίας.

Το ιδεώδες της γνώσης:

Η έσωτερική παρόρμηση για γνώση που διαπιστώνει ο Άριστοτέλης και ή μεταφυσική όρμη του Schopenhauer, σύμφωνα με τη σύγχρονη παραδοχή της επιστημονικώς θεμελιωμένης εξέλιξης των όντων, είναι φυσική ιδιότητα του ανθρώπου, που πέρασε από το γενετικό καμίνι της τυχαίας αλλαγής, της επιλογής και της ανάγκης. Έτσι μιá φυσική ιδιότητα οδήγησε τον άνθρωπο από την αρχαϊκή τεχνική στην επιστήμη και την τεχνολογία.

Δυστυχώς όμως αυτή ή εξέλιξη δεν είναι συνεχής αλλά διακοπτόμενη από μεγάλα διαστήματα επιβράδυνσης μέχρι και όπισθοδρόμησης. Δεν είναι του παρόντος να αναλύσουμε την πορεία της γνώσης, αλλά είναι απαραίτητο να δούμε ποιá είναι επίδρασή της στις σχέσεις των ανθρώπων και των εθνών. Η τεχνολογία και ή επιστημονική μέθοδος προσέφεραν αγαθά σε μεγάλες μάζες και άνε-

βασαν ἀναμφισβήτητα τὸ ἐπίπεδο ζωῆς, ἀλλὰ δὲν κατόρθωσαν νὰ διατηρήσουν καὶ νὰ δυναμώσουν τὴν ἀγάπη πρὸς τὴν γνώση, γιατί συνεχῶς ἐπινοοῦνται μέσα καὶ τρόποι ποὺ ἀποβλακώνουν τὸν ἄνθρωπο, προσφέροντας βιομηχανοποιημένες πνευματικὲς καὶ ὕλικες ἀπολαύσεις. Τὸ ραδιόφωνο, ἡ τηλεόραση καὶ ὁ κινηματογράφος παρεμποδίζουν τὴν κίνηση τῆς σκέψης, γιατί σκορποῦν ἄφθονη, σ' ὅλο τὸν κόσμο, προκατασκευασμένη σκέψη καὶ γνώση. Οἱ ψυχαγωγικὲς ἢ ηλεκτρονικὲς συσκευὲς καθλώνουν τὴ νόηση χωρὶς διάλογο καὶ ἀποδυναμώνουν τὶς ἀνθρώπινες σχέσεις. Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος ἄθελά του γίνεται ὑπέρτης τῆς μηχανῆς, αὐτοῦ τοῦ ἄψυχου φίλου, ποὺ τὸν συντροφεύει σὲ κάθε ἐκδήλωσή του. Ἐνα τεῖχος ψυχρῆς τεχνολογίας ἀδιάκοπα μεγαλώνει καὶ περιορίζει τὶς διαλεκτικὲς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων, ἐνῶ ἀναπόφευκτα καλλιεργεῖται ὁ ἐγωκεντρισμὸς μέσα σὲ μιὰ ἀτέλειωτη μοναξιά. Παρ' ὅλη τὴ μεγάλη συσσώρευση γνώσεων ἢ σύγχρονη ἐπιστῆμη δὲν κατόρθωσε νὰ κάνει τὸν ἄνθρωπο σοφότερο, γιατί ἡ ἐκτεταμένη ἐξειδίκευση ἀποκλείει τὴν καθολικότητα τῆς γνώσης καὶ περιορίζει τὴν θεώρηση τῶν πραγμάτων. Ἡ γνώση πολλαπλασιάζεται καὶ λειτουργεῖ ἐπιτυχῶς στὴν τεχνολογία, ἀλλὰ δὲν προσφέρεται γιὰ μιὰ ὁλοκληρωμένη φιλοσοφικὴ σκέψη. Οἱ ἐρευνητὲς συνδιαλέγονται μὲ τὶς ἄλογες συσκευὲς ποὺ χρησιμοποιοῦν ἢ μὲ τοὺς ἐλάχιστους συνεργάτες τῆς κοινῆς ἐρευνητικῆς ὁμάδας. Τὰ ἐπιστημονικὰ συνέδρια, ποὺ ἔχουν ὡς σκοπὸ τὸν διάλογο, ἀποτελοῦν συνηθισμένες κοσμικὲς συγκεντρώσεις, ποὺ ἔχουν κοινὰ χαρακτηριστικὰ μὲ αὐτὲς τῆς λαϊκῆς «βάσης».

Οἱ στοχαστὲς ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ περασμένου αἰῶνα, ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τὴν ἀδυναμία τῶν ἐρευνητῶν νὰ διατυπώσουν μιὰ ἐνιαία φυσικὴ θεωρία, ἀνέπτυξαν φιλοσοφικὰ συστήματα προσαρμοσμένα σὲ μιὰ ἀμφιβολία γιὰ τὴν δυνατότητα προσέγγισης τῆς ἀντικειμενικῆς πραγματικότητας. Θὰ ἀναφέρουμε μερικὰ ἀπὸ αὐτά:

I) Ἡ θεωρία τοῦ πραγματισμοῦ, ποὺ δέχεται πὼς οἱ γνώσεις δὲν εἶναι ἀληθινὲς ἐπειδὴ συμφωνοῦν μὲ τὴν πραγματικότητα ἢ τὴν ἀντιγράφουν, ἀλλὰ εἶναι ἀληθινὲς μόνον ὅταν ἐξυπηρετοῦν πρακτικὸς σκοποὺς.

II) Ἡ συμβατικὴ ἄποψη τοῦ Poinscaré, ὅπου τὸ ἀληθινὸ ἀντικαθίσταται μὲ τὸ βολικό, δηλαδὴ οἱ ἐπιστῆμες στηρίζονται σὲ βολικὲς ὑποθέσεις, ποὺ βοηθοῦν τὴ λύση καὶ κατανόηση προβλημάτων.

III) Ὁ ἐπιστημονικὸς νομιναλισμὸς, ποὺ δέχεται τὶς ἐπιστημονικὲς γνώσεις σὰν συμβατικὲς πρακτικὲς ἐπιτυχίες καὶ γενικώτερα

IV) ὁ ρελατιβισμὸς, ποὺ δὲν δέχεται καμμιά ἀντικειμενικότητα τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσης: Αὐτὸ ποὺ ὑπάρχει στὴν ἐπιστῆμη, τὸ ὀρίζουν οἱ ἀσχολούμενοι μὲ αὐτή. Οἱ μεγάλες θεωρίες δὲν δίνουν ἀπαντήσεις ἢ ἐξηγήσεις στὰ συμβάντα.

V) Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ φιλοσοφία ποὺ κλόνισε τὴν ἐπιστῆμη καὶ ἔσπρωξε τὴν νόηση στὶς ἀμφιβολίες τοῦ σκεπτικισμοῦ, ἔρχεται ἡ ρομαντικὴ φιλοσοφία, ποὺ ξεκινάει ἀπὸ τὸν Hegel καὶ φτάνει ὡς τοὺς θεωρητικὸς τοῦ «ὑπαρκτοῦ σοσιαλισμοῦ», οἱ ὁποῖοι, παρ' ὅλη τὴν προσπάθεια ποὺ ἔκαναν γιὰ νὰ στηρίξουν τὴν ἀλήθεια τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσης, ὁδηγήθηκαν σὲ ἓναν ἄκαμπτο καὶ στεῖρο δογματισμὸ (θεόπνευστων ἀξιωμάτων), ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ ἐμπόδιο γιὰ τὴν βαθύτερη προσέγγιση τοῦ φυσικοῦ καὶ κοινωνικοῦ συμβάντος.

VI) Πέρα ἀπὸ τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα ποὺ προσπαθοῦν νὰ προσεταίρι-

στοὺν τὴν αἴγλη τῆς ἐπιστήμης, ἀναπτύχθηκε καὶ ἡ φιλοσοφία τῆς ζωῆς μὲ σπουδαιότερο ἐκπρόσωπο τὸν Bergson. Ὁ στοχασμὸς αὐτῆς τῆς θεώρησης ἐκφράζει τὴ θέληση νὰ ἀπαλλάξει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὸ βάρος τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς λογικῆς, γιὰ νὰ πετάξει στοὺς νοητικούς χώρους τῆς μεταφυσικῆς. Λογαριάζει τὴν ἐπιστήμη σὰν πολὺ μικρὸ μέρος τῆς ζωῆς, γιὰ τὴν ἐξαιτίας αὐτῆς εἶναι ἀδύνατο νὰ ἐννοήσουμε τὸ μυστήριον τοῦ κόσμου.

Ἔτσι δύο φιλοσοφικὲς τάσεις ἔδωσαν τὰ σχήματα τῆς διανόησης τοῦ 20οῦ αἰῶνα καὶ οἱ ὁπαδοὶ τῆς ἐπιστημονικῆς φιλοσοφίας δὲν ἀνακάλυψαν τίποτε τὸ ἀληθινόν, ἐνῶ οἱ ἄλλοι τίποτε τὸ χρήσιμο. Δυστυχῶς εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ ἀναγνωρίσουμε πὼς οἱ ἀπροσδόκητες κατακτήσεις τοῦ 20οῦ αἰῶνα συνετέλεσαν στὴ σύγχυση τῶν ἰδεῶν τῆς ἀπροσάρμοστης νόησης, γιὰ τὴν κλόνισαν τὰ στηρίγματα τοῦ κύρους τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ.

Τὸ ἰδεῶδες τοῦ ὠραίου:

Δὲν θὰ ξεχάσω ἕνα νέο μὲ καθαρὴ καὶ φυσικὴ εὐφυΐα, ποὺ παρατηροῦσε ἐμβρόντητος ἕνα ἀξιοθρήνητο γυμνόν, ποὺ εἶχε παραμορφώσει μὲ βάνανσο τρόπο ὁ μεγάλος δημιουργὸς του. Τὸν ρώτησα νὰ μοῦ πεῖ τί σκέπτεται γι' αὐτὸ τὸ ἀριστούργημα, αὐτὸς, ἀντὶ νὰ μοῦ δώσει μιὰ ἀπάντηση, μοῦ εἶπε μὲ ἀπορία: «Αὐτὸ εἶναι τὸ ἐρωτικὸ εἶδωλο τοῦ καλλιτέχνη;».

Μετὰ ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψιν σ' ἕνα μουσεῖο σύγχρονης τέχνης ἢ ὕστερα ἀπὸ μιὰ συναυλία μοντέρνας μουσικῆς ἢ ἀκόμα τελειώνοντας τὴ μελέτη ἐνὸς ἀντιπροσωπευτικοῦ ποιήματος τῆς ἐποχῆς μας, ἂν κανεὶς θέλει νὰ εἶναι εἰλικρινὴς καὶ νὰ σκεφτεῖ σοβαρὰ χωρὶς καμμιὰ δέσμευση, θὰ τοῦ γεννηθοῦν τὰ ἐρωτήματα: Γιατί οἱ δημιουργοὶ τοῦ ὠραίου κατέχονται ἀπὸ τόση μανία ἐναντίον τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου; Γιατί σκορπίζουν τόση ἀσχήμια χωρὶς κανένα οἶκτο γιὰ τὸν ταλαίπωρο συνάνθρωπό τους; Γιατί τὸν ἐκδικοῦνται μὲ τόση κακία;

Δὲν εἶναι καθόλου εὐκολο νὰ δοθεῖ μιὰ ἱκανοποιητικὴ ἀπάντηση στὰ παραπάνω ἐρωτήματα. Εἶναι ὅμως βέβαιο πὼς τὸ ἀνώνυμο πλῆθος μένει τελείως ἀσυγκίνητο στὴν ἀνέλεγκτη ἐπίθεση τοῦ τόσο ἐξαγριωμένου, προικισμένου ἢ ὄχι, καλλιτέχνη. Ὁ ἀνυποψίαστος ἄνθρωπος ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν μόρφωσίν του στὸ ἐρώτημα ἂν τοῦ ἀρέσει ἢ μοντέρνα τέχνη, θὰ ἀπαντήσει χωρὶς πολλὴ σκέψη, πὼς δὲν τὴν καταλαβαίνει καὶ δὲν τὸν ἐνδιαιφέρει καὶ τόσο, δηλαδὴ ἡ σύγχρονη τέχνη παραμένει μακριὰ ἀπὸ τὸν κόσμον, σὲ λίγους... κύκλους ἐκλεκτῶν, ποὺ ἔχουν τὸ ἰδιαιτέρον αἰσθητήριον, ὥστε νὰ τέρπονται τόσο ἀπὸ τὴν φρικιαστικὴ ἀσχήμια ὅσο καὶ ἀπὸ τὸν τέλειον παραλογισμόν. Ἄν ὁ σοφὸς κριτικὸς τῆς τέχνης καταδεχτεῖ νὰ στραφεῖ στοὺς ἀμήτους, τότε σὰν ἀντάξιος ρήτορας τῆς καινούργιας φιλολογίας μέσα ἀπὸ θολὰς καὶ περίπλοκες ἐκφράσεις θὰ μᾶς δώσῃ ἀπαντήσεις ἀκατανόητες, ποὺ θὰ μᾶς ἀφήσουν μωροὺς σὰν πρῶτα.

Ἡ ὁμορφία σὰν ἐκδήλωση τῆς τέχνης συνοδεύεται ἱστορικὰ μὲ τὴν ἐξύψωση τῆς ἀνθρώπινης ἀξίας, δηλαδὴ τὸ ὠραῖον ἔφτασε στὴν πιὸ τέλεια μορφή του, ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἔδωκε μεγάλῃ ἀξία στὴν ὑπαρξή του. Π.χ., ὁ Ἀθηναῖος τοῦ χρυσοῦ αἰῶνα, ποὺ συνέλαβε τὴ θεία τέχνη τῶν Μουσῶν καὶ τοῦ Παρθενῶνα, φαντάστηκε τὸν ἐλεύθερον πολίτη καὶ τὴν πάλιν του σὰν τὸ κέντρο τοῦ κόσμου. Ἡ Ἀναγέννηση ἔφερε τὴν σύνυπαρξιν τοῦ ἀνθρωπισμοῦ καὶ τοῦ ὠραίου. Ἀντίθετα ἡ ἐποχὴ μας γκρέμισε τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὸν ἐνδοξον θρόνον του, ἀμφισβήτη-

σε τή γνώση του καὶ τή σοφία του καὶ τὸν ἔκαμε ἀνάξιο γιὰ κάθε ὕμνο τοῦ τραγικοῦ ποιητῆ. Ἔτσι ὁ καλλιτέχνης τοῦ 20οῦ αἰώνα μισεῖ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του, παρεξηγεῖ τὴν ἀφηρημένη ὑποθετικὴ γνώση τοῦ θεωρητικοῦ καὶ τὴν μεταφέρει σ' ἓνα ἄμορφο ἢ τερατόμορφο ἄλογο σχῆμα.

Ἕνας φτασμένος σύγχρονος γλύπτης λέγει χαρακτηριστικά: «Τοὺς ἀφηρημένους ὑπερμετρικοὺς χώρους τοὺς ἔχω ἤδη ὑλοποιήσει στὸ σίδηρο καὶ στὴν πέτρα. Δὲν μὲ ἐνδιαφέρει οὔτε ἡ ὁμορφιά τους οὔτε ἂν εἶναι προσιτοὶ στὴν ἀπαίδευτη μάζα». Ἔτσι ὁ ταλαίπωρος ἄνθρωπος ἀπὸ τόση μοναξιά καὶ δυστυχία δὲν μπορεῖ νὰ καταφύγει στὴ θεία μυσταγωγία τῆς σύγχρονης τέχνης, γιατί ὁ ναὸς τῆς ἐρειπωμένου ἔχει κλειστὲς τὶς θύρες.

* * *

Γιὰ νὰ ἀναλυθεῖ σὲ βάθος καὶ πλάτος ἡ κρίση τῶν ἀξιών, δὲν εἶναι καθόλου εὐκόλο καὶ χρειάζονται μιὰ σειρὰ ἀπὸ πολλὰς μελέτες, ποὺ νὰ στηριχθοῦν στὰ ἀποτελέσματα ἐπιστημονικῆς ἐρευνας, γιατί πρέπει νὰ γίνῃ ὁλόκληρη ἡ ἀνατομία τοῦ κοινωνικοῦ φαινομένου. Στὶς λίγες γραμμὲς ἐνὸς ἄρθρου μόνον ἐρεθισμοὶ μποροῦν νὰ δοθοῦν, γιὰ νὰ σκεφθεῖ κανεὶς τὸ μεγάλο πρόβλημα τῆς ἠθικῆς κρίσης καὶ νὰ συνειδητοποιήσει, πὼς ἡ βαθειὰ κρίση ὅλων τῶν κοινωνικῶν συστημάτων δὲν ἀντιμετωπίζεται μὲ τὰ κηρύγματα καὶ τὶς συμβουλὲς τῶν ἠθικολόγων, οὔτε μὲ τὶς κάλπικες ὠραιολογίες τῶν ἀνεύθυνων δημαγωγῶν.

[15/11/85]

MONIQUE FABVIER SANTEY

Κύριε

*Δάσκαλε ἐσύ, φύλακα πιστέ,
 ποὺ παρακολουθεῖς τὸ μοναδικὸ φῶς
 - διαμαντένια ἐκλαμψη -
 μὲς στὸ βαθὺ γαλάζιο τῆς νύχτας!
 Ἐσύ, ποὺ ἐλπίζεις τὴ στιγμή τῆς ἀλήθειας
 ποὺ κατάγεται ἀπ' τὸ βασίλειο τῶν σκιῶν...
 Ἐσύ, ποὺ κάνεις ν' ἀνοίγει ἓνα ρόδο
 στὸ στήθος ἐνὸς καιροῦ
 ποὺ ἔχει ἀνακαλυφτεῖ ξανὰ
 πιὸ ἀπαλὸ, πιὸ ἀκαθόριστο καὶ συντεφένιο
 ἀπ' τὴ χρυσὴ ἡλικία τῶν ἀστρων,
 τραγούδα, ὦ Δάσκαλε, ὦ φύλακα πιστέ,
 ὀνομάτισε τὰ χρώματα,
 τοὺς ἤχους,
 τὴν ἀκατέργαστη ὕλη,
 γιὰ νὰ δονηθεῖ - ἐπὶ τέλους! - ἡ γῆ ποὺ μᾶς ἔδωσες.*

Μετάφραση: Χρήστος Ε. Κατσιγιάννης

ΑΙΜΙΛΙΟΣ ΜΠΟΥΡΑΤΙΝΟΣ

Προτάσεις για μιὰ προσωποκεντρική κοινωνία

Στὸν Δαυλὸ τοῦ Νοεμβρίου 1985 δημοσιεύθηκε ἓνα δοκίμιό μου μὲ τίτλο *Πέρα ἀπὸ τὸν Καπιταλισμὸ καὶ τὸν Σοσιαλισμὸ*. Ἀποτέλεσμα τῆς δημοσίευσης ἐκείνης ἦταν μιὰ σειρὰ ἀπὸ ἐπισκέψεις καὶ τηλεφωνήματα φίλων καὶ γνωστῶν, ποὺ ἀπέβλεπαν στὴν διερεύνηση τοῦ ἐξῆς ἐρωτήματος: Σὲ τί ἀρχὲς θὰ μπορούσε νὰ στηριχθῇ μιὰ τέτοια μετακαπιταλιστική καὶ μετασοσιαλιστική κοινωνία;

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ἐκδήλωση αὐτοῦ τοῦ ἐνδιαφέροντος σκέφθηκα, πὼς δὲν θὰ ἦταν ἀστοχο νὰ προσπαθῶ νὰ συνοψίσω μὲ ὅσο τὸ δυνατό λιγώτερα λόγια μερικές ἀπὸ τὶς προσεγγίσεις σὲ θεμελιώδη θέματα, ποὺ κατὰ τὴ γνώμη μου θὰ πρέπει νὰ διαπνέουν μιὰ τέτοια καινούργια κοινωνία —ὕπὸ τὸ φῶς τῆς πείρας τόσο τοῦ Καπιταλισμοῦ ὅσο καὶ τοῦ Σοσιαλισμοῦ. Παραθέτω λοιπὸν τὶς προσεγγίσεις αὐτὲς ἀμέσως παρακάτω, μὲ τὴν διευκρίνηση ὅτι ἔχουν ὄλες ὡς ὑπόβαθρο τὴν μοναδικότητα τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου —τὸ ὁποῖο ἀντιδιαστέλλω ὡς σύλληψη τόσο πρὸς τὴν ἔννοια τοῦ ἐγωκεντρικοῦ ἀτόμου (Καπιταλισμός) ὅσο καὶ πρὸς τὴν ἔννοια τοῦ ἀδιάφορου μαζανθρώπου (Σοσιαλισμός) καὶ τὶς διάφορες παραλλαγές των ἢ συσχετίσεις των (Σοσιαλδημοκρατία).

* * *

Οἱ προσεγγίσεις σὲ θεμελιώδη θέματα μιᾶς κοινωνίας ἀνθρωπίνων προσώπων δὲν μποροῦν ἐξ ὀρισμοῦ νὰ ἐπέχουν θέση περιγεγραμμένης ἰδεολογίας. Μποροῦν νὰ ἐπέχουν θέση μόνο δυναμικῶν προτεραιοτήτων, ποὺ βρίσκονται σὲ συνεχῇ μετασχηματισμὸ ἀνάλογα μὲ τὶς ἐπιταγὲς τῶν προσώπων αὐτῶν μέσα στὸν συγκεκριμένο ἱστορικό τόπο καὶ χρόνο. Ἔτσι:

Α' Αὐτογνωσία καὶ ἱκανοποίηση

Ἡ κοινωνία τῶν ἀνθρωπίνων προσώπων δὲν ἀσχολεῖται μὲ ἰδεατοὺς ἀνθρώπους. Ἀσχολεῖται μὲ ὑπαρκτοὺς. Δὲν καθορίζει τί ὀφείλει νὰ θέλῃ τὸ ἄτομο. Ἀναζητεῖ τί *δὲν* τὼς θέλει καὶ γιατί. Πιστεύει, πὼς, ἂν ὁ πολίτης ἐνθαρρυνθῇ νὰ προχωρήσῃ στὴν ὑλοποίηση τῶν ὁποιων ἐπιθυμιῶν του μὲ αὐτεπίγνωση, θὰ ἐμπνευσθῇ μετὰ φυσιολογικῶς νὰ ἐμβαθύνῃ σ' αὐτὲς καὶ νὰ διῇ ἀπὸ ποῦ ἀφορμῶνται, γιατί ξεφεύγουν ἀπὸ τὸν ἀρχικό τους σκοπὸ καὶ πὼς μετασχηματίζονται. Θὰ ἀντιληφθῇ ἔτσι μόνος του ὁ πολίτης, ὅτι π.χ. ἡ ἀγάπη τοῦ χρήματος δὲν ἀποτελεῖ παρὰ ἐξωτερίκευση τῆς βαθύτερης ἐπιθυμίας του γιὰ αὐτεκπλήρωση· θὰ καταλάβῃ μόνος του, ὅτι τὸ κυνήγι τῆς ἐπιβράβευσης δὲν ἀποτελεῖ παρὰ προβολὴ τῆς βαθύτερης ἐπιθυμίας γιὰ καταξίωση τῆς μοναδικότητάς του· καὶ θὰ συνειδητοποιήσῃ μόνος του ὅτι ἡ ἀνάγκη τῆς ἐπικοινωνίας δὲν ἀποτελεῖ παρὰ ἐκδήλωση τῆς βαθύτερης ἐπιθυμίας του γιὰ διακοινωνία. Θὰ καταλάβῃ, δηλαδή, ὁ πολίτης, πὼς ἡ ἀγάπη του γιὰ τὰ ὑλικά ἀποκτήματα δὲν ἀντιπροσωπεύει παρὰ τὴν ἔκφραση τῆς ἐπιταγῆς του γιὰ κατάργηση τοῦ ἐσωτερικοῦ του διχασμοῦ καὶ (κατ' ἐπέκταση) γιὰ ἄρση τῆς ἀποκοπῆς του ἀπὸ τὴν οἰκουμένη.

Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποῦ ἡ κοινωνία τῶν ἀνθρωπίνων προσώπων δίνει πρωταρχικὴ σημασία τὴν αὐτογνωσία. Τὰ πάντα ποῦ θέλομε, τὰ πάντα ποῦ ὀνειρευόμαστε, εἶναι προϊόντα αὐτοῦ ποῦ εἴμαστε. Αὐτὸ συνεπῶς πρέπει νὰ γνωρίσωμε, ἂν θέλωμε τὰ ὄνειρα καὶ οἱ ἐπιθυμίες νὰ μὴν ὀδηγοῦν συνεχῶς σὲ νέα ὄνειρα καὶ ἐπιθυμίες, ἀλλὰ νὰ εἰσάγουν σὲ μόνιμη ἱκανοποίηση. Καὶ αὐτὸ πρέπει νὰ γνωρίσωμε, ἂν θέλωμε νὰ χειρισθoῦμε τὶς κοινωνικὲς ὑποθέσεις μὲ τρόπο, ποῦ νὰ βοηθᾷ τὸν πολίτη νὰ βρῇ αὐτὴν τὴ μόνιμη ἱκανοποίησιν.

Σὲ κάθε φάση τῆς ἀνάπτυξής του τὸ ἄτομο ἔχει διαφορετικὲς ἀνάγκες καὶ αὐτὲς πρέπει ἀναμφισβήτητα νὰ ἱκανοποιοῦνται, στὸ μέτρο ποῦ εἶναι αὐτὸ δυνατό. Ἡ ἱκανοποίηση

ὅμως δὲν πρέπει νὰ προβάλλεται ὡς αὐτοσκοπός, ἀλλὰ ὡς μέσο γιὰ τὴν ὑπέρβασή της. Αὐτὴ εἶναι ἡ οὐσιαστικὴ σφραγίδα τῆς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων προσώπων.

Β' Πέρα ἀπὸ τὴν κοινωνικοποίηση καὶ τὸν καταναλωτισμὸ

Ἡ βασικώτερη λειτουργία τῆς οἰκονομίας εἶναι ἡ παραγωγή προϊόντων γιὰ κατανάλωση. Ὅμως τόσο στὸν Καπιταλισμὸ ὅσο καὶ στὸν Σοσιαλισμὸ ὁ ἄνθρωπος, πρὶν μπορέσῃ νὰ γίνῃ καταναλωτὴς προϊόντων, γίνεται προϊόν ὁ ἴδιος. Ὅταν συνεπῶς γίνεται λόγος γιὰ τὴν οἰκονομία σὲ μιὰ κοινωνία ἀνθρώπων προσώπων, τὸ πρῶτο μέλημα πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἐνίσχυση καὶ περιφρούρηση τῆς ἰδίας τῆς ἀνθρωπιάς. Μάλιστα, τὸ μέλημα αὐτὸ πρέπει νὰ ἐκφράζεται ὄχι ἀπλῶς ὡς γενικὴ ἀρχή, ἀλλὰ ὡς θεσμὸς μὲ συγκεκριμένες δομὲς καὶ συγκεκριμένες λειτουργίες.

Τὸ θέμα δὲν εἶναι ἡ κοινωνικοποίηση ἢ ἡ ἰδιωτικοποίηση τῆς παραγωγῆς. Τὸ θέμα εἶναι ἡ προσωποποίησή της. Πρᾶγμα ποὺ σημαίνει, ὅτι ἡ παραγωγή πρέπει νὰ στοχεύῃ στὴν ἐκπλήρωση τῶν ἀναγκῶν πραγματικῶν ἀνθρώπων καὶ ὄχι στὴν καλλιέργεια πλασματικῶν ἀναγκῶν ἢ στὴν ἱκανοποίηση ἀναγκῶν μὲ κριτήρια ἄσχετα ἀπὸ ἐκεῖνα πραγματικῶν ἀνθρώπων. Οὐτε ὁ θεωρητικός, ποὺ βάζει τὶς κοινωνικὲς σκοπιμότητες πάνω ἀπὸ τὶς ἀνθρώπινες, οὔτε ὁ ἐκμεταλλευτὴς, ποὺ διαστρεβλώνει τὶς πραγματικὲς ἀνάγκες καὶ καλλιεργεῖ τὴν ἀνάγκη τῶν ἀναγκῶν, μποροῦν νὰ καθοδηγήσουν τὰ βήματα τῆς οἰκονομίας σὲ μιὰ κοινωνία ἀνθρώπων προσώπων.

Τὸ δίλημμα ἰδιωτικὴ ἢ κοινωνικοποιημένη παραγωγή εἶναι ψεύτικο. Τὸ πραγματικὸ δίλημμα εἶναι ἀποτελεσματικὴ ἢ μὴ ἀποτελεσματικὴ παραγωγή — γιὰ τὸν ἄνθρωπο — πρόσωπο καὶ ὄχι γιὰ τὸν ἄνθρωπο — προϊόν. Τοῦτο δὲν ἐκφράζει μόνον μιὰ θεωρητικὴ θέση. Ἐκφράζει μιὰ πρακτικὴ ἐπιταγή.

Γ' Ὁ καταναγκασμὸς τῆς χρησιμότητας

Ζοῦμε σήμερα σὲ ἓνα κόσμον ποὺ χαρακτηρίζεται ἀπὸ μιὰν ἐξάντληση πρῶτων ὑλῶν καὶ ἀπὸ μιὰν ἀδυναμία γιὰ τὴν ἀποτελεσματικὴ ἀνακύκλωσή των. Ἔτσι ἡ ἀένη ἐπέκταση τοῦ καταναλωτικοῦ ιδεώδους ὁδηγεῖ στὴν ὑπονόμευση τῆς ἰδίας τῆς καταναλωτικῆς ἱκανότητας, ποὺ ἄλλοτε τόσο ἀποτελεσματικὰ ὑπηρετοῦσε. Ἀπὸ αὐτὸ προκύπτει, πῶς ἡ οἰκονομία σήμερα μπορεῖ νὰ ὑπηρετῇ τὴν ἀνάπτυξη, μόνον στὸ μέτρο ποὺ ἡ ἀνάπτυξη ὑπηρετεῖ ἡμεσὰ τὸν ἴδιον τὸν ἄνθρωπον. Οἱ πραγματικὲς ἀνάγκες τοῦ ἀναπτυσσομένου ἀτόμου εἶναι τόσο μεγάλες καὶ πολλές, ὥστε τὸ οἰκονομικὸ κίνητρο μπορεῖ νὰ ἀποδώσῃ ὠραιοτάτα στοχεύοντας στὴν ἐκπλήρωσή τους. Ὁ καταναλωτισμὸς σὰν αὐτοσκοπὸς καὶ ἡ κοινωνικοποίηση σὰν καταναγκασμὸς δὲν προάγουν μιὰ ἀνάπτυξη τέτοια. Τὴν φαλκιδεύουν — καὶ τὴν παγιδεύουν.

Δ' Ἡ προσωποποίηση τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος

Πολὺς λόγος γίνεται ἐδῶ καὶ δύο αἰῶνες γιὰ τὸ ποῖο εἶδος κοινωνικῆς ὀργάνωσης εἶναι τὸ καλύτερο. Πρόκειται γιὰ μιὰ ἀπὸ τὶς αὐταπάτες, ποὺ κληροδότησε στὸν νεώτερον κόσμον ἡ Ἀναγέννηση.

Τὰ συστήματα εἶναι τόσο καλὰ ἢ κακὰ ὅσο οἱ ἐνσάρκωτές των. Συνεπῶς περισσότερο ἀπὸ σωστὰ συστήματα χρειάζονται σωστοὶ ἄνθρωποι. Αὐτὸ ποὺ λείπει σήμερα δὲν εἶναι μιὰ νέα φιλοσοφία, ἀλλὰ μιὰ νέα νοοτροπία. Αὐτὸ ποὺ χρειάζεται σήμερα δὲν εἶναι μιὰ διαφορετικὴ δομὴ, ἀλλὰ μιὰ διαφορετικὴ σκοπιὰ. Αὐτὸ ποὺ ἀπαιτεῖται σήμερα δὲν εἶναι περισσότερα στοιχεῖα γιὰ τὴν ὑπάρχουσα κοινωνία, ἀλλὰ περισσότερες ἐνοράσεις στὸν ἴδιον μας τὸν ἑαυτό.

Καὶ ὅταν γίνεται λόγος γιὰ «ἑαυτό», χρειάζεται νὰ γίνῃ ἀντιληπτὸ ἐδῶ ὅτι δὲν ἐννοεῖται ἡ συνισταμένη κάποιας ἀνθρωπολογικῆς, κοινωνιολογικῆς ἢ ψυχολογικῆς μελέτης,

ἀλλὰ ἕνας συγκεκριμένος ἀπόλυτα προσωπικός ἄνθρωπος. Ὅπως χρειάζεται νὰ γίνη ἀντιληπτό, πῶς, ὅταν γίνεται λόγος γιὰ αὐτὸν τὸν ἀπόλυτα προσωπικὸ ἄνθρωπο, δὲν ἐννοεῖται ἕνα κάποιο ἄτομο, ὑποκειμενικὰ θεωρημένο, ἀλλὰ ἕνα πρόσωπο στὸν δρόμο τῆς αὐτεκπλήρωσής του.

Τελικὰ ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι οὔτε ἰδέα οὔτε ἀριθμὸς οὔτε ἐγώ. Εἶναι ἡ προσωπικὴ εἴσπραξη τοῦ ἀντικειμενικοῦ καὶ ὑποκειμενικοῦ κόσμου, τὴν ὁποία προσπαθοῦν συνεχῶς νὰ διαρπάσουν λόγῳ τοῦ πλούτου τῆς ἡδέας, ὁ ἀριθμὸς καὶ τὸ ἐγώ. Ἄν συνεπῶς εἶναι ἐπιθυμητὴ μιὰ κοινωνία, πού νὰ ἐκφράζη καὶ διευρύνῃ αὐτὴν τὴν προσωπικὴ εἴσπραξη τοῦ κόσμου, χρειάζονται πρῶτα ἄνθρωποι ἐνσάρκωτὲς αὐτῆς τῆς ἐκφρασης καὶ μετὰ μόνο συστήματα πού νὰ τὴν ἐξασφαλίζουν.

Σὲ τελευταία ἀνάλυση τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο πρέπει νὰ καθορίζῃ τὸ κοινωνικὸ σύστημα καὶ ὄχι τὸ κοινωνικὸ σύστημα τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο, ἡ προσωπικὴ ἀνάγκη πρέπει νὰ καθορίζῃ τὴν ἀνθρώπινη δραστηριότητα καὶ ὄχι ἡ ἀνθρώπινη δραστηριότητα τὴν προσωπικὴ ἀνάγκη. Κάθε ἄλλη λύση ἀρνεῖται στὸν ἄνθρωπο τὴν βασικώτερη — καὶ οὐσιαστικώτερη — ιδιότητά του.

Ε' Ἡ θέση πού ἐκφράζει τὸν πολίτη

Ἡ γνησίως προσωποκεντρικὴ ἄποψη γιὰ τὰ κοινωνικὰ πράγματα δὲν ἐντυπωσιάζει τὸν πολίτη, ἀλλὰ τὸν ἐκφράζει. Ὅταν τὴν ἀκούει, δὲν ἔχει τὴν ἐντύπωση ὅτι συντάσσεται μὲ μιὰν ἀλήθεια. Ἐχει τὴν ἐντύπωση ὅτι μιὰ ἀλήθεια συντάσσεται μαζί του. Ἡ ἀλήθεια αὕτη ἐκφράζει πιά αὐτὸν καὶ ὄχι αὐτὸς τὴν ἀλήθεια· ἡ διαγραφόμενη δομὴ τῆς σχηματοποιεῖ τὰ ὅσα ἐκεῖνος ἔχει ἤδη διαισθανθῇ, δὲν τοῦ ἐπιβάλλεται λόγῳ κάποιας πειστικῆς ἐπιχειρηματολογίας ἢ γοητευτικῆς παρουσίας. Ἀντίθετα, μπορεῖ νὰ εἶναι βέβαιος ὁ πολίτης, πῶς, ἂν ὁ κήρυκας κάποιας κοινωνικῆς θέσης τὸν ἐντυπωσιάζει μὲ ἐπιχειρήματα ἢ, πολὺ χειρότερο, μὲ τὴν ἴδια του τὴν τυχὸν γοητευτικὴ προσωπικότητα, τὰ ὅσα λέγει δὲν ἀναβλύζουν ἀπὸ τὸν βαθύτερο προσωπικὸ του ἑαυτὸ — καί, σὲ τελευταία ἀνάλυση, δὲν εἰσάγουν σὲ κάτι καλύτερο.

Ἡ προσωποκεντρικότητα μιᾶς κοινωνικῆς θέσης ἔγκειται στὸ ὅτι κάνει τὸν ἴδιο τὸν πολίτη πιὸ προσωπικόν. Καὶ ἡ ἴδια ἡ δύναμή της ἔγκειται στὸ ὅτι ἀπελευθερώνει μέσα του δικές του δυνάμεις πιὸ ἰσχυρές — καὶ πιὸ μοναδικές.

Στ' Ἡ ἀκριβὴς θεώρηση τοῦ κόσμου

Ὅταν ἀναρωτιέται κανεὶς «πῶς» γίνονται τὰ πράγματα, κάνει ἐπιστήμη. Ὅταν ἀναρωτιέται «γιατί», κάνει φιλοσοφία. Τελικὰ ὅμως τὸ «γιατί» εἶναι μέρος τοῦ «πῶς» καὶ τὸ «πῶς» εἶναι μέρος τοῦ «γιατί». Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος πού ἡ προσωποκεντρικὴ κοινωνία οὔτε εἰσπράττει τίποτε ὅπως ἀκριβῶς φαίνεται οὔτε ἐρμηνεύει κανένα φαινόμενο ἀπομακρυνόμενη ἀπὸ αὐτό.

Ἡ ἀλήθεια ἐνυπάρχει στὰ πράγματα, στὸ μέτρο πού τὰ πράγματα δὲν εἶναι ἀπλῶς πράγματα. Ἀλλὰ ἂν σταθῇ κανεὶς περισσότερο στὸ γεγονὸς αὐτὸ ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα, πάλι θὰ τοῦ διαφύγῃ ἡ ἀλήθεια. Ἡ ἀκριβὴς παρατήρηση πρέπει νὰ ἀφορᾷ τόσο τὸ «γιατί» ὅσο καὶ τὸ «πῶς» — μὲ ἕνα τρόπο πού νὰ μὴν ξεχωρίζῃ τὸ ἕνα ἀπὸ τὸ ἄλλο. Ἄν τὸ βάρος ρίχνεται περισσότερο στὸ φαινόμενο, προκύπτει στρέβλωση τῆς ἀλήθειας ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη. Καὶ ἂν τὸ βάρος ρίχνεται περισσότερο στὴν ἐρμηνεία του, προκύπτει στρέβλωση τῆς ἀλήθειας ἀπὸ τὴν φιλοσοφία. Καὶ τοῦτο μὲν δὲν θὰ πείραζε, ἂν οἱ δύο στρεβλώσεις ἀφωροῦσαν μόνο τὴν ἀλήθεια. Ἀφοροῦν ὅμως καὶ τὸν ἴδιο τὸν παρατηρητὴ. Ἡ ἐσφαλμένη θεώρηση τοῦ ἑαυτοῦ δὲν ἐπιτρέπει τὴν σωστὴ βίωση. Καὶ ἡ στρεβλωμένη βίωση ὁδηγεῖ στὴν δυσαρμονία καὶ τὴν ὀδύνη.

Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος πού ἡ σωστὴ πρόσβαση στὸν κόσμο ἀποτελεῖ προϋπόθεση τῆς ἁρμονικῆς ζωῆς μέσα σ' αὐτόν. Καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος πού καμμία κοινωνία δὲν μπορεῖ

να εξασφαλίση αυτήν την αρμονία, αν οί βασικές της δομές και ενέργειες δεν έμπνέονται από μια τέτοια ισόρροπη προσωποκεντρική θεώρηση της πραγματικότητας.

* * *

Από τις παραπάνω προσεγγίσεις σε θεμελιώδη θέματα μιās κοινωνίας ανθρώπινων προσώπων προκύπτει, ότι είναι τελικά αδύνατο να προχωρήσουμε σήμερα, θεωρητικά τουλάχιστον σε πρώτη φάση, πέρα από τον Καπιταλισμό και τον Σοσιαλισμό. Αλλά δεν προκύπτει αυτό μόνο. Έμφανίζεται ή δυνατότητα να προχωρήσουμε επίσης πέρα από άλλες σημερινές στείρες διεγκυστίδες, όπως εκείνες ανάμεσα στην τεχνολογία και την πνευματικότητα, τον προοδευτισμό και τον συντηρητισμό, τον ύλισμό και τον ιδεαλισμό, ή την λογική και την διαίσθηση. Για να γίνει κάτι τέτοιο όμως, απαιτούνται τρεις προϋποθέσεις. Η πρώτη είναι να έχη αναπτύξει ο πολίτης μια διάθεση να προσδίδη εκείνος το νόημα στην ζωή του, αντί να περιμένει από την ζωή να του προσφέρει το δικό της νόημα. Η δεύτερη προϋπόθεση είναι να έχη αναπτύξει ο πολίτης μιάν ευαισθησία απέναντι στο περιβάλλον, έτσι που να υπάρξη συνεχής και πραγματική διαλογική επένεργεια ανάμεσα σ' αυτό και τον ίδιο. Η τρίτη προϋπόθεση είναι να διατηρήται πάντα ανοικτή ή θύρα για την έκ μέρους του πολίτη συνειδητοποίηση του γεγονότος ότι ο προς τα έξω μόνιμος προσανατολισμός του ψυχισμού του οδηγεί σε πρόσκαιρες ικανοποιήσεις μόνο.

Αν ο Καπιταλισμός πρόσφερε το όνειρο του ατομικού πλουτισμού και ο Σοσιαλισμός το όνειρο της κοινωνικής δικαιοσύνης, τότε ή Μετα-καπιταλιστική και Μετα-σοσιαλιστική Κοινωνία προσφέρει το όνειρο της προσωπικής ολοκλήρωσης —άκόμα και πέρα από την ιδέα της ίδιας της ολοκλήρωσης. Σε τούτο έγκειται ή έπιτακτική της σημασία.

ΙΩΣΗΦ ΑΡΓΥΡΙΟΥ

Οινόμαος και Πέλοπας

Έφθασε ή κρίσιμώτατη στιγμή,
θ' αρχίσει ή πιό μεγάλη άρματοδρομία.
Απ' έδω, απ' τής Όλυμπίας την Ιερή την "Αλτη
οί θυσίες έγιναν, οί όρκοι δόθηκαν.
Τόν ήττημένο θάνατος θα περιμένει.
Τόν νικητή τιμές και δόξα κι' έπαθλα.
...
Σιγή στην "Αλτη, αγωνιούν οί θεατές.
Ο Οινόμαος πρώτος λαμβάνει θέση.
Με ύπεροψία στέκει για τη νίκη βέβαιος.
Με τόν κορμί σκληρό κι' άκαμπτο, άνδρας ώριμος.
Μα δεν φοβάται, μήπως ύβριν προκαλεί;
Να κι' ο Πέλοπας με τόν νεανικό κορμί του.
Αμφιβολία για τη νίκη κι' αγωνία τόν κατέχει
και κάμπει ταπεινά την ώραία κεφαλή του.
Τή σεμνή του στάση τή φωτίζει ή ΑΙΔΩΣ.
...
Μα οί θεοί ποτέ δεν έχουν άνεχθει
άλαζονεία και ύπεροψία και ύβριν.
Γι' αυτό κι' ο Δίας δίκαια θα δώσει
τη μεγάλη νίκη στο γιό του Τάνταλου.

ΗΛΙΑΣ Λ. ΤΣΑΤΣΟΜΟΙΡΟΣ

Ἑλλησπετική ἡ συγγένεια «Σουμερίων» καὶ Ἑλλήνων Τὶ ἀποκαλύπτουν οἱ χετιτικὲς ἐπιγραφές

Εἰσαγωγή

*Αὐτὰρ ἐπεὶ ῥα πόνον μάκαρες θεοὶ ἐξετέλεσαν,
Τιτῆνεςσι δὲ τιμῶν κρίναντο βίηφι,
δὴ ῥα τότε ὤτρυνον βασιλευμένῃ δὲ ἀνάσσειν
Γαίης φραδμοσύνησιν Ὀλύμπιον εὐρύοπα Ζῆν'
ἀθανάτων· ὃ δὲ τοῖσιν ἑὰς [εἶν] διεδάσσατο τιμὰς».*

(Θεογονία, στίχ. 881-885)

[= Ἀμέσως, ὅταν τὸν βασανιστικὸν σὺν ἀρρώστια πόλεμον οἱ εὐδαίμονες θεοὶ εἰς πέρας ἔφεραν, τῶν Τιτάνων δὲ ἡ ἐξουσία μετὰ βίαιον τρόπον εἶχε πλέον κριθεῖ, καθὼς εἶναι γνωστὸν, ἀμέσως παρακινούσαν τὸν παντελῶς ὀπίσθην Δία ν' ἀναλάβει τὴν ὑπέρτατην ἀρχὴν μετὰ τῶν βασιλέων, ὅπως καὶ ἡ Γαῖα συμβούλευε, καὶ γίνετο αὐτὸς ὁ ἀρμόδιος νὰ διαμοιράσῃ τὰ ἀξιώματα].

Ἡ Θεογονία στοὺς στίχους αὐτοὺς καταγράφει τὴν ἀναγνώριση τοῦ Διὸς ὡς ὁμόφωνα ἐκλεγμένου ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς καὶ ὡς πρῶτον μετὰ τῶν ἰσῶν γιὰ τὴν ὑπέρτατην ἀρχήν. Αὐτὴ ἡ ὑπέρτατη ἀρχὴ γιὰ τοὺς λαοὺς ποὺ δέχονταν διὰ μέσου τῶν «ἐστίων», δηλαδὴ τῶν ἐγκατεστημένων ἀποίκων ἐκ τοῦ εὐρύτερου μητροπολιτικοῦ ἑλληνικοῦ χώρου, τίς εὐεργετικὴς ἐπιδράσεις τοῦ μεγάλου πολιτισμοῦ, ταυτίσθηκε στὴν ἀδιάπλαστη ἀκόμη νόησίν του μετὰ τὸ ὑπέρτατον ὄν. Αὐτὴ ἡ ταύτιση τοῦ ὀνόματος τοῦ Διὸς μετὰ τὸ ὑπέρτατον ὄν γενικεύθηκε ἀργότερα, μετὰ τὸν ἐπὶ Δευκαλίωνος κατακλυσμὸν, ὁπότε καὶ συμπεριέλαβε καὶ αὐτὴ τὴν μητρόπολιν. Εἶναι δὲ καὶ ἡ αἰτία «θεοποιήσεως τῶν θεῶν» ποὺ ἐπισημαίνει ὁ Ἡρόδοτος καταγράφοντας τὴν πρὸς Πελασγοὺς ἀπάντησιν τοῦ Δωδωναίου Μαντείου, ὅτι ἡ ιδιότης αὐτὴ τῶν θεῶν ὡς ὑπερτάτων ὄντων προῆλθε ἐκ τοῦ βαρβαρικοῦ περιγύρου («τὰ ἀπὸ βαρβάρων ἤκοντα», Εὐτέρπη 52).

Θεωρῶ ἐν συνεχείᾳ σκόπιμο, πρὸ τῆς περιγραφῆς τοῦ μεγάλου πανάρχαιου πολιτισμοῦ, νὰ ἐπανέλθω στὴν ἐξέταση τῶν χρονολογικῶν ὑποθέσεων γιὰ τὴν Διὸς ἐποχὴ. Ἡ χρονολόγησις, ἰδιαίτερα, αὐτῆς τῆς ἐποχῆς, τῆς καταδικασμένης νὰ παραμένῃ στὸν ὥρον τοῦ μύθου, ἔχει μέγιστη σημασία, (α) διότι ἡ ἀρχὴ τῆς ἱστορίας τῶν ἀνθρώπων τοῦ ἑλληνικοῦ εὐρύτερου χώρου εἶναι καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ἱστορίας τῶν περισσοτέρων πολιτισμῶν καὶ (β) διότι συγκρινόμενος αὐτὸς ὁ μέγας πολιτισμὸς, ποὺ μετέπεσε σὲ μῦθον, μετὰ τοὺς μετὰ τὸν Δευκαλίωνα πολιτισμοὺς θὰ φέρῃ στὸ φῶς τὰ αἰτία τῆς βαθμιαίας ἐκτροπῆς τῆς ζωῆς τῶν λαῶν ἀπὸ τὴν ἐλευθερίαν, ποὺ ἐκφράζει ἡ ἑναρχὸς τάξις, στὴν δουλείαν ποὺ ἐπιβάλλουν ὁ ἐξουσιασμός καὶ τὸ δόγμα. Ἡ «κλεις» μετὰ τὴν ὁποία θὰ ἐπιχειρήσω ν' ἀπαντήσω στὸ χρονολογικὸν πρόβλημα, τοῦ πότε δηλαδὴ συντελοῦνται αὐτὰ στὸν πλανήτη μας, εἶναι (α) ἡ γλῶσσα καὶ (β) τὸ Διὸς ὄνομα. Ἡ ἀναζητούμενη χρονικὴ τοποθέτησις τοῦ ἑλληνικοῦ μεγάλου πολιτισμοῦ πέραν τοῦ ἀποκαλυπτικοῦ κειμένου τῆς Θεογονίας, ποὺ ἤδη ἀνέλυσα (25ο τεῦχος Δαυλοῦ), θὰ καθορισθῇ ἐπίσης καὶ διὰ τοῦ μεγάλου κατακλυσμοῦ, ποὺ σήμερον πιά καὶ ἡ ἐπιστήμη ἔπαυσε ν' ἀμφισβητεῖ.

Δὲν πρέπει βέβαια ὁ ἀναγνώστης ν' ἀναζητήσῃ στὶς δημοσιεύσεις αὐτὲς κάποια ἀπάντησις μαθηματικοῦ ὅρους στὸ ἐρώτημα «Πότε», διότι τέτοιες ἀπαντήσεις ἴσως ἀκόμη, γιὰ πολλοὺς θετικὸς καὶ ἀρνητικὸς λόγους, ἀργοῦν. Ἡ ἀπάντησις πάντως ποὺ θὰ λάβῃ, θὰ χωρίζει τὴν καθ' ἡμᾶς ἱστορίαν σὲ δύο (πρὸ καὶ μετὰ τὸν μεγάλο κατακλυσμὸν) περιόδους.

1. Οἱ ἐπιγραφὲς καὶ πινακίδες

Θὰ ξεκινήσω ἀπὸ τὴν ἀνακάλυψιν τῶν πινακίδων τῆς Νινευί, ποὺ ἔφεραν στὸ φῶς μιὰ

ολόκληρη βιβλιοθήκη (ἐπάνω σὲ σπασμένες πήλινες πλάκες), μέρος τῆς ὁποίας περιεῖχε τὴν περιγραφή σὲ ἀσσυριακὴ γραφή (σφηνοειδῆ), ἀλλὰ σὲ χετιτικὴ γλῶσσα, τοῦ συμβάντος τοῦ μεγάλου κατακλυσμοῦ, γνωστὴν ἔκτοτε ὡς «Ἔπος τοῦ Γκίλγκαμες». Τὸ «Ἔπος» ἦταν πλατεῖα γνωστὸ κατὰ τὴν 2η χιλιετία π.Χ., ἀλλὰ οἱ ἀναφορὲς ποὺ κάνει, λέγουν οἱ ἀσχοληθέντες μὲ τὴν χρονολόγησιν αὐτοῦ, φθάνει στὰ ὅρια «τοῦ θρύλου καὶ τῆς ἱστορίας λίγο μετὰ τὸν κατακλυσμό, ὅταν στοὺς θρόνους τῶν πόλεων - κρατῶν οἱ θεοὶ ἀντικαταστάθηκαν ἀπὸ θνητοὺς. Καὶ αὕτη εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ Σουμεριακοῦ πολιτισμοῦ». (N.K. Sanders, «Τὸ Ἔπος τοῦ Γκίλγκαμες», μετάφραση Π. Ροδάκη).

Ἡ ἀρχὴ τοῦ ἱστορικοῦ τῶν ἀνασκαφικῶν ἐρευνῶν ξεκινᾷ τὸ 1828 (ἐν ἐξεγέρσει τότε γιὰ τὴν ἐλευθερίαν τοὺς οἱ Ἕλληνες), ὅταν ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις δίνει ἐντολὴ στὸν Fr. Ed. Schulz νὰ περιέλθει τὴν Ἀρμενίαν καὶ ἀντιγράψει 42 σφηνοειδεῖς ἐπιγραφές, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ 39 εἶναι γραμμένες στὴ χετιτικὴ γλῶσσα. Ἡ ἐργασία τοῦ αὐτῆ δημοσιεύεται τὸ 1840 γιὰ πρώτη φορὰ στὴ *Journal Asiatique* (3ème ser. vol. IX, No 52). Ἀκολουθεῖ τὸ 1850 ὁ Ἀγγλος Austen Henry Layard, στὸν ὁποῖο ὀφείλονται οἱ πινακίδες τῆς Νινευί, δηλαδὴ ἡ ἀνακάλυψις τῆς μεγάλης βιβλιοθήκης τοῦ Ἀσσυρμπανιμπάλ, τοῦ γνωστοῦ στοὺς Ἕλληνας ὡς Σαρδανάπαλου (669-625 π.Χ.). Γράφει ὁ Sanders:

«Ἡ πτώσις τῆς Νινευί στὰ 612 π.Χ., ποὺ πραγματοποιεῖται μὲ τὰ συνδυασμένα χτυπήματα τοῦ στρατοῦ τοῦ Μήδων καὶ τῶν Βαβυλωνίων καὶ ἡ καταστροφὴ ποὺ ἀκολούθησε ἦταν τόσο ὀλοκληρωτικὴ, ποὺ ποτὲ δὲν ξαναὑψώθηκε σὲ πόλιν. Κάτω ἀπὸ τὰ εἱλεῖπια τῆς ἀσσυριακῆς πρωτεύουσας εἶχε θαφτῇ ὀλόκληρη ἡ βιβλιοθήκη τοῦ Ἀσσυρμπανιμπάλ... Στοιχεῖα τοῦ «Ἔπους» φαίνεται νὰ ἔχουν ἐπιζῆσει στοὺς μεσαιωνικοὺς περσικοὺς θρύλους καὶ ἀκόμη πιὸ κατοπινά... Ἀνάμεσα στὰ γραπτὰ τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Μεσοποταμίας τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς δὲν ὑπάρχει ἀμεση μαρτυρία, ποὺ νὰ μᾶς λέει ὅτι γινώριζαν τὸ «Ἔπος».

» Ἐνας ἀπὸ τοὺς λόγους αὐτῆς τῆς ἐξαφάνισις πρέπει νὰ ἦταν καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι εἶχε γραφεῖ στὴ σφηνοειδῆ γραφή, ποὺ ἔπαψε νὰ χρησιμοποιεῖται, σὲ σημεῖο ποὺ ἐγινε ἀκατανόητη γιὰ τὸ νέο μεσογειακὸ κόσμον. Μπορεῖ νὰ ὑπῆρχαν λαϊκὲς ἀραμαϊκὲς καταγραφές, ποὺ δὲν ἐπέζησαν μέχρι σήμερον. Οἱ Πέρσες ὅμως ποὺ συνέχισαν νὰ χρησιμοποιοῦν τὰ παλιὰ γραπτὰ, εἶχαν τὴν δική τους λογοτεχνία. Καὶ εἶναι πολὺ φυσικὸ νὰ μὴν πρόσεξαν τὴν ἱστορίαν καὶ τοὺς θρύλους τοῦ τελευταίου τοὺς ἀντιπάλου. Οἱ Ἑβραῖοι εἶχαν ἀκόμη περισσώτερος λόγους νὰ θέλουν νὰ ξεχασθῇ ἡ Ἀσσυρία καὶ ἡ Βαβυλώνα μαζί μὲ ὅλα ὅσα ἔχουν σχέση μὲ αὐτὰς ἐκτὸς ἀπὸ τὶς προειδοποιητικὰς διηγήσεις... Ἱστορικὰ εἶναι δυνατόν ὁ ποιητῆς τῆς «Ὀδύσσειας» νὰ εἶχε ἀκούσει τὴν ἱστορίαν τοῦ Γκίλγκαμες, καὶ μάλιστα ὅχι παραμορφωμένη ἀλλὰ ἀμεσα, γιατί πλοῖα τῆς Ἰωνίας καὶ τῶν νησιῶν ἐμπορεύονταν στίς ἀκτὲς τῆς Συρίας. Στὴν Ἀλ-Μίνα καὶ στὴν Ταρσό οἱ Ἕλληνες βρίσκονταν σὲ ἐπαφὴ μὲ τοὺς Ἀσσύριοις. Δὲν φαίνεται πιθανόν, ἀλλὰ δὲν εἶναι καὶ ἀπίθανον, ὅ Ἀσσυρμπανιμπάλ νὰ εἶχε ἀκούσει ἀπὸ κάποιον Ἕλληνα ραψωδὸ τὴν «Ἰλιάδα» στὴ Νινευί.

» Δὲν εἶναι χώρος ἐδῶ νὰ χτυπήσουμε τὴν ἀπατηλότητα τῆς κριτικῆς. Ὅπως δὲ ποτε ὅμως δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ ποῦμε, ὅτι πρότυπο τῆς «Ὀδύσσειας» εἶναι ὁ Γκίλγκαμες ἢ ὅτι ὁ Γκίλγκαμες ἔδωσε τὸ ρόπαλο στὸν Ἡρακλῆ. Δὲν ὑπάρχει πρόβλημα πρωτοτυπίας ἢ συγγενείας, ὅσο πρόβλημα παρόμοιαις ἀτμόσφαιρας. ... Καὶ αὐτὸ ἰσχύει ἰδιαίτερα, ἂν τὸ ἔδαφος εἶχε προετοιμασθῇ ἀπὸ τοὺς προηγούμενους αἰῶνες, ἀπὸ τὴν Μυκηναϊκὴ ἐπὶ τῇ τοῦ Μπρούντζου στίς ἐπαφές (τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων) μὲ τοὺς λαοὺς τῆς Συρίας καὶ πιθανῶς μὲ τοὺς Χιτῆτες τῆς Ἀνατολίας.

» Κατὰ συνέπεια δὲν εἶναι ἐκπληκτικόν, ἂν ὁ Γκίλγκαμες, ὁ Ἐκιντοῦ καὶ ὁ Χουμπαμπά κατοίκησαν στὸ ἴδιο σύμπαν μὲ ἐκεῖνο τῶν θεῶν καὶ τῶν θνητῶν τῶν «Ὀμηρικῶν Ὑμνων», τῆς «Θεογονίας», τοῦ Ἡσιόδου καὶ τῆς «Ὀδύσσειας». Ἀλλὰ ἐνῶ ἡ «Θεογονία» συνδέεται κατὰ κάποιον τρόπο μὲ τὸ χιτιτικὸ - ἀνατολίτικο κλᾶδο τῶν ἀσιατῶν μύθων, τὸ κοινὸ τοὺς χαρακτηριστικὸ ἦταν ἕνας κόσμος, ὅπου οἱ θεοὶ καὶ οἱ ἡμίθεοι ἀδερφώνονται μὲ

τοὺς ἀνθρώπους σ' ἓνα κομμάτι τῆς γνωστῆς γῆς, πού περιβάλλεται ἀπὸ τὰ ἀγνωστα νερά τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ τῆς Ἀβύσσου...

» Οἱ Σουμέριοι —συνεχίζει ὁ Κ. Sanders— ἦσαν οἱ πρῶτοι μορφωμένοι κάτοικοι τῆς Μεσοποταμίας. Ἡ γλῶσσα τους εἶναι ἐκείνη πού ἀναγράφεται στίς παλιότερες πινακίδες τῆς Νιπούρ, πού ἀναφέρονται στὸ «Γκιλγκαμές». Οἱ Σουμέριοι εἶχαν κιόλας ἀρδεύσει τὴ γῆ καὶ εἶχαν γεμίσει τὴν Μεσοποταμία μὲ πόλεις, πρὶν ἢ περιοχὴ κατακτηθεῖ ἀπὸ τὶς σημιτικὲς φυλὲς κατὰ τὴν διάρκεια τῆς 3ης π. Χ. χιλιετίας... Ἡ γλῶσσα τους ἐξακολούθησε νὰ γράφεται, ὅπως στὸ Μεσαίωνα τὰ Λατινικά, πολλοὺς αἰῶνες μετὰ τὴν ἀπώλεια τῆς πολιτιστικῆς τους ἀνεξαρτησίας. Κατὰ συνέπεια δὲν εἶναι ἀναχρονισμὸς τὸ ὅτι βρίσκουμε τὸ «Γκιλγκαμές» νὰ ἐξακολουθεῖ νὰ γράφεται στὴ γλῶσσα τῶν μορφωμένων...».

2. ΟΙ ΑΝΥΠΑΡΚΤΟΙ «ΣΟΥΜΕΡΙΟΙ»

Ἡ ὀνομασία Σουμέριοι ὡς ταυτότητα τοῦ λαοῦ πού ἐπέζησε καὶ κατέγραψε σὲ ἰδεογραφικὴ γραφὴ τὸν μεγάλο κατακλυσμὸ, ὀφείλεται στοὺς ἀρχαιολόγους. Λαὸς Σουμερίων, ὡς γνωστόν, οὐδέποτε ὑπῆρξε στὴν ἱστορία καὶ οὐδέποτε κατοίκησε τὴν Μεσοποταμία. Αὐτὴ βέβαια ἢ ἀλλαγὴ ταυτότητας μὲ τὰ ἐσπευσμένα «βαφτίσια» ὄχι μόνο δὲν ἐπιβοήθησε τὸ ἔργο τῆς ἱστορικῆς ἐξακριβώσεως τῆς ταυτότητας τοῦ λαοῦ πού κατέγραψε τὸν κατακλυσμὸ, ἀλλὰ ἐγινε πρόσθετος συντελεστὴς χρονολογικῆς συγχύσεως καὶ παραπληρώσεως ὡς πρὸς τὴν ὁδὸ τῆς ἐρευνας· καὶ τέλος καὶ πρὸς ὅλων αὐτῶν ὑπῆρξαν ἢ παρερμηνεῖα καὶ τὰ αὐθαίρετα συμπεράσματα, μὲ τελικὸ σκοπὸ τὴν μεταβολὴ τῆς ἱστορίας σὲ μῦθο, τὴν πλαστογράφηση ἐν συνεχείᾳ τῆς ἀλήθειας, καὶ μάλιστα εἰς βάρος τῆς ἐλληνικῆς παρουσίας καὶ τῆς τεράστιας προσφορᾶς τῆς στὸν ἐκπολιτισμὸ τῶν λαῶν. Ἐπαναλαμβάνω καὶ ἐδῶ, ὅτι τὸ θέμα δὲν εἶναι ρατσιστικό, εἶναι ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετο: Ὁ Ἑλληνικὸς λόγος ὡς ἀντιεξουσιαστικὸς διώκεται συνεχῶς, καὶ ἡ διώξη αὐτὴ δὲν θὰ παύσει, μέχρις ὅτου ἀντικατασταθεῖ ὁ ἐλευθερὸς λόγος, πού παράγει τὴν ἐν δυνάμει ἐλευθερίαν, διὰ τῆς σιωπῆς πού ἐξασφαλίζει τὸν πνευματικὸ θάνατο καὶ ὁδηγεῖ σὲ ὑποταγὴ τὴν ἀνθρωπότητα.

Θεώρησα, κατὰ ταῦτα, χρήσιμη ἀπόδειξη χρονολογήσεως τῆς ἐλληνικῆς παρουσίας τὴν γλῶσσα τῶν πινακίδων τῆς Νιπούρ - Νινευί. Ἡ διὰ τῆς γλώσσας ἀπόδειξη τῆς Ἑλληνικῆς παρουσίας, νομίζω, καλύπτει τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν ἀποδείξεων τῆς πανάρχαιας πολιτισμικῆς παρουσίας. Ἐχῶ γράψει ἐκτενῶς στὸ *Δαυλὸ* περὶ τῆς τεράστιας σημασίας πού ἐπαιξε τὸ ἐδαφικὸ ἀνάγλυφο τοῦ ἐλληνικοῦ χώρου καὶ ἡ περιβάλλουσα φύση στὴ δημιουργία τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας. Αὐτὰ τὰ στοιχεῖα, ἔλεγα, μοναδικὰ σὲ τέτοια ἔνταση καὶ σὲ τόσο μικρὸ γεωγραφικὸ χώρο, ἄσκησαν φοβερὴ πίεση στὸν πνευματοφόρο ἄνθρωπο, καὶ σὰν ἀποτέλεσμα πρέπει νὰ εἶχαν τὴν ταχύτατη διαμόρφωση γλώσσας. Ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα εἶναι παιδί - γέννημα τοῦ ἐλληνικοῦ χώρου καὶ οὐδεμία ἄλλη περὶ φύσιν νομιμοποιεῖται νὰ προβάλλει ἀξιώσεις μητέρας τῆς. Μετὰ ταῦτα ἡ παρουσία τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας, ὅπως θ' ἀποδειχθεῖ, σὰν ἐργαλεῖο καταγραφῆς στὸν λαὸ τῆς Μεσοποταμίας σπουδαίων συμβάντων δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ἀποδεικνύει ἀποστομωτικά καὶ τὴν παρουσία τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἀκόμη τοῦ Ἑλλήνα ἀνθρώπου στὸν εὐρύτερο Μεσογειακὸ καὶ Μικρασιατικὸν χώρον μέχρι τῶν Ἰνδιῶν, ὅπως θὰ διαπιστώσουμε περαιτέρω. Περὶ τῆς ἐπιδράσεως τῆς ἐλληνικῆς πανάρχαιας γλώσσας τῶν Πελασγῶν, πού, ὅπως ὁ Πλάτων ἔλεγε, εἶναι «ἡ παλαιὰ φωνὴ τῆς σημερινῆς γλώσσας καὶ σὲ τίποτα δὲν διαφέρει πρὸς τὶς βαρβαρικὰς» («Κρατύλος»), στὸν εὐρύτερον χώρον ἐξαπλώσεως τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῶν, ἀξιοπρόσεκτες παρατηρήσεις κάνει καὶ ὁ Ἡρόδοτος (Κλειῶ 58) ἐξηγώντας τοὺς ἱστορικοὺς δεσμοὺς Πελασγῶν - Ἑλλήνων. Μᾶς λέγει: «Τὸ δὲ Ἑλληνικὸν γλῶσση μὲν, ἐπεὶ τε ἐγένετο, αἰεὶ κοτετὴ αὐτῇ διαχρᾶται, ὡς ἐμοὶ καταφαίνεται εἶναι. Ἀποσχισθὲν μὲντοι ἀπὸ τοῦ Πελασγικοῦ ἐδὲν ἀσθενές, ἀπὸ μικροῦ τεο τὴν ἀρχὴν ὁρμώμεγον αὐξῆται ἐς πλῆθος τῶν ἐθνῶν <Πελασγῶν> πολλῶν μάλιστα προσκεχωρηκότων αὐτῷ

καὶ ἄλλων ἐθνέων βαρβάρων συχνῶν· πρὸς ὃ δὴ ὦν ἔμοιγε δοκέει οὐδέ τι Πελασγικὸν ἔθνος ἐὼν βάρβαρον, οὐδαμὰ μεγάλως αὐξηθῆναι». [= Τὸ δὲ Ἑλληνικὸν (μέρος τοῦ ὅλου τῶν Πελασγικῶν φυλῶν) ὡς γλῶσσα χρησιμοποιοῖ ἀνέκαθεν ἀπὸ τῆς ὑπάρξεώς του τὴν ἰδια (τὴν ἐλληνική), ὅπως ἐγὼ νομίζω. Αὐτὸ τὸ Ἑλληνικὸν ἀποσχισθὲν, ὡς γνωστόν, ἐκ τοῦ Πελασγικοῦ, παρ' ὅλον ὅτι ἀρχικὰ ὑπῆρξε ὀλιγάριθμο σὲ μέγεθος φυλῆς, αὐξήθηκε κατὰ τὸ πλῆθος μεταξὺ τῶν (λαλοῦντων τὴν γλῶσσα τῶν Πελασγῶν) ἐθνῶν, διότι πολλὰ πελασγικά φύλλα προσχώρησαν στὸ Ἑλληνικὸν (καὶ βέβαια δέχθηκαν τὴν Ἑλληνική γλῶσσα) καί, πρᾶγμα συχνότατον, τὸ αὐτὸ ἔκαμαν καὶ μὴ Πελασγικά ἔθνη βαρβάρων (ποῦ ὁ Ὅμηρος ἀποκαλεῖ βαρβαροφώνους). Σχετικά, καθὼς ἐγὼ νομίζω, κανένα Πελασγικὸ ἔθνος ποῦ ὑπῆρξε βάρβαρο (εἶχε γλῶσσα βαρβαρική) δὲν αὐξήθηκε ποτὲ μεγάλως].

Ὁ Ἡρόδοτος, νομίζω, τονίζει ἐδῶ τὴν σχέση ἐξελιγμένης γλώσσας καὶ πολιτιστικῆς ἐπικρατήσεως, δικαίως θεωρώντας ὡς τὴν κυριότερη αἰτία ἐπιδράσεως ἐπὶ τῶν ἄλλων λαῶν τὴν ἱκανὴ γλῶσσα - ἐργαλεῖο, ποῦ διαδραματίζει τὸν πρωτεύοντα ρόλο στὴ δημιουργία πολιτισμῶν.

Γιὰ τὶς ἀποδείξεις ἐπὶ τῶν σχέσεων αὐτῶν Πελασγῶν - Ἑλλήνων, Ἑλλήνων - Πελασγῶν καὶ Πελασγῶν - Βαρβάρων ἢ Ἑλλήνων - Βαρβάρων ἀνέτρεξα στὸ τεράστιες σημασίας ἔργο τοῦ Ἰάκωβου Ὡμόπουλου, ποῦ πρὸ μισοῦ καὶ πλεόν ἰσῶς αἰῶνος εἶδε τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος μὲ τὸν γενικὸ τίτλο «Πελασγικά».

Δὲν εἶναι δυνατό βέβαια νὰ ἐπαναλάβω ἐδῶ τὶς χίλιες περίπου σελίδες τοῦ ἔργου του, ποῦ ἔπρεπε νὰ ἀποτελεῖ πολύτιμο ὁδηγὸ στὰ θέματα γλωσσολογίας. Οὔτε ὅμως θὰ σταθῶ ἰδιαίτερα στὸ κεφάλαιο «Χεταῖοι» καὶ στὶς τρισχίλιες χιτιτικές λέξεις τῶν λεξικῶν Prince και Delitzsch, ποῦ αὐτὸς ἐρμήνευσε ἀποδείξας κατὰ τρόπο περιφανῆ τὴν συγγένεια τῆς λεγόμενης Σουμερικῆς μὲ τὴν Πελασγική. Μικρὴ μόνο γεύση θὰ δώσω ἐκ τοῦ συνόλου.

3. «ΠΕΛΑΣΓΙΚΑ»

Στὴν εἰσαγωγὴ τοῦ ἐρευνητικοῦ του ἔργου ὁ Ἰ. Ὡμόπουλος ἀποκαλύπτει πῶς ὁδηγήθηκε στὴν συσχέτιση τῆς Πελασγικῆς μὲ τὴ γλῶσσα τῶν σημερινῶν Τυρρηνῶν Ἀλβανῶν. Γράφει:

«Ἀποκαλυφθέντων εἰς Κρήτην ἡ ἑτεοκρητικῶν ἐπιγραφῶν εἰς Πραισὸν ἰδεογράφηκῆς καὶ γραμμικῆς γραφῆς καὶ ἀναλογιζόμενος ὅτι ὁ Ὅμηρος ἀναφέρεται εἰς τοὺς Πελασγοὺς (Ὁδύσσεια, τ. 172-177) ἔσπευσα ν' ἀποδείξω τοὺς συλλογισμοὺς καὶ τὰς προαισθησεις μου ὅτι: αἱ ἑτεοκρητικαὶ ἐπιγραφαὶ ἦσαν γεγραμμέναι Πελασγιστὶ εἰς γλῶσσαν ὁμοίαν πρὸς τὴν τοῦ Πελασγῶν Τυρρηνῶν τῆς Λήμνου καὶ τῶν σημερινῶν Τυρρηνῶν Ἀλβανῶν. Ἡδυνάμην ἵνα δημοσιεύσω ἔκτοτε τὴν σημαντικὴν ταύτην φιλολογικὴν ἀνακάλυψιν, ἥτις καὶ ἀνευ ἀναγνώσεως τῶν ἰδεογραφικῶν ἐπιγραφῶν τῆς Κρήτης διασαφηνίζει τελείως τὸ ἐθνολογικὸν ζήτημα τῶν παναρχαίων τῆς νήσου κατοίκων καὶ τοῦ Μινωικοῦ πολιτισμοῦ, ἀποδεικνύουσα τοῦτον πελασγικὸν ἥτοι πρωτοελληνικόν. Ἀλλὰ τρόφιμος ὢν θετικῆς καὶ πειραματικῆς ἐπιστήμης (ὁ Ἰ. Ὡμόπουλος ὑπῆρξεν ἱατρός) ἐπρωτίμῃσιν τὸ ἀπέχειν ἀπὸ πάσης δημοσιεύσεως, πρὶν ἢ λύσω καὶ τὴν ἐσχάτην ἀπορίαν, προλάβω δὲ καὶ τὴν ἐλαχίστην ἀντίρρησην. Αἱ δὲ ἑτεοκρητικαὶ ἐπιγραφαί, ὡς καὶ ἡ Πελασγικὴ τῆς Λήμνου, οὐδόλως ἦσαν δίγλωσσοι· ἑστεροῦντο ἐπομένως τοῦ κύρους μαθηματικῆς καὶ παντελῶς ἀναμφισβητήτου ἀποδείξεως. Εὐτυχῶς τὰ μέσα τοιαύτης ἀποδείξεως εὗρον πρόχειρα, ἐχρειάζετο δὲ μόνον ἡ ἀναγνώρισις αὐτῶν καὶ ἡ προσαγωγή. Διότι ἀφ' ἐνὸς μὲν ὁ Ἡσύχιος, ὁ ἀπὸ πολλῶν μέχρι τοῦδε ἐξ ἀγνοίας τῶν πελασγικῶν ἰδιωμάτων παραγνωρισθεὶς πολῦτιμος καὶ πιστότατος θεματοφύλαξ, διεφύλαξεν ἡμῖν γλῶσσας ἐθνικὰς διαφορῶν ἐλληνικῶν λαῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἔχομεν τὰς γνωστὰς διγλώσσους ἐπιγραφὰς Πελασγικῶν γλωσσῶν, τῆς Λυκικῆς, Καρικῆς, Ἑτρουσκικῆς καὶ Χετιτικῆς.

»Ἐὰν πράγματι ἡ Πελασγικὴ ἦτο γλῶσσα ὁμοία πρὸς τὴν σημερινὴν Ἀλβανικὴν, ἐσκέφθημεν, τότε δέον ἵνα προσδοκῶμεν τὴν ἀνεύρεσιν ἰχνῶν τῆς γλώσσης ταύτης πιθανῶς

μὲν ἐν ταῖς γλώσσαις τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν, ὅπου κατὰ παράδοσιν κατώκουν ποτὲ Πελασγοί, ἀναγκαίως δὲ ἐν τοῖς κειμένοις τῶν Πελασγικῶν ἐπιγραφῶν».

Καὶ ὁ ἀκούραστος ἐρευνητὴς ἀφοῦ διατρέχει ἐν συντομία τὰ συμπεράσματα τῆς κοπιώδους ὁδοῦ τῶν ἀποδείξεων, συμπληρώνει:

«Ἐπανερχόμενοι εἰς τὰς ἡμετέρας Πελασγικὰς ἐπιγραφὰς τῆς Λήμνου καὶ τῆς Κρήτης λέγομεν, ὅτι ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῶν διγλώσσων Πελασγικῶν ἐπιγραφῶν Λυκικῶν, Καρικῶν, Ἑτρουσκικῶν καὶ Χιτιτικῶν καὶ παντὸς ἐν γένει μέχρι τοῦδε ὁπωσδήποτε ἀκριβῶς γνωστοῦ Πελασγικοῦ γλωσσικοῦ μνημείου ἀποδεικνύεται ἐπιστημονικῶς ὀρθὴ ἡ ὑφ' ἡμῶν γενομένη χρῆσις τῆς Ἀλβανικῆς καὶ τῆς Ἑλληνικῆς πρὸς ἐρμηνείαν τῶν Πελασγικῶν κειμένων».

Μετὰ ἀπὸ αὐτὲς τὶς ἀναγκαῖες ἀλλὰ καὶ συνοπτικὲς διευκρινίσεις ἐπὶ τῆς ἀξίας καὶ τῆς σημασίας τοῦ ἔργου τοῦ Ἰ. Θωμόπουλου, ὡς βάση τῶν καθ' ἡμᾶς ἀποδείξεων θὰ προσθέσω ὅτι: ἂν ἡ γλῶσσα τῶν Χεταίων δὲν εἶχε μεταγραφῇ ἀπὸ τὴν ἰδεογραφικὴν στὴ σφηνοειδῆ ἀσσυριακὴν γραφὴν, τουλάχιστον μέχρι σήμερα θὰ ἐξακολουθοῦσαμε νὰ ἀναζητοῦμε τὴν γλῶσσα τῶν Σουμερίων, ἐπιτρέποντας τὴν κατ' ἐξακολουθήσιν ἱστορικὴ παραπλάνηση.

Οἱ Ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἀποκαλοῦσαν Ἀσσυρία (Ἀσσοῦρ ἢ Ἀουσσάρ = τόπος μὲ νερά) ὁλόκληρην τὴν πεδινὴν περιοχὴν ποῦ ἀπλώνεται ἀνάμεσα στὴν Ἀρμενίαν, τὸ Ἰράν καὶ τὴ Συροαραβικὴ ἔρημο μαζί μὲ τὴν Βαβυλωνίαν, ποῦ περικλείεται ἀπὸ τοὺς ποταμοὺς Τίγρη καὶ Εὐφράτη. Σ' αὐτὴν τὴν τεράστια σὲ ἔκταση περιοχὴ Αἰγυπτιακὲς καὶ Ἀσσυριακὲς ἐπιγραφὰς «μνημεύουν λαοὺς οἰκοῦντας ἐν Μ. Ἀσίᾳ (ἰδίᾳ ἐν Καππαδοκίᾳ), ἐν Ἀρμενίᾳ καὶ ἐν Συρίᾳ, φερόντων τὸ ὄνομα Χάτα ἢ Χέτα... Ἀνὰ πᾶσαν δὲ τὴν περιοχὴν ταύτην τῆς Ἀσίας εὐρέθησαν μνημεῖα τέχνης τῶν λαῶν τούτων μαρτυροῦντα ἰδιάζοντα πολιτισμὸν καὶ ἐπιγραφαὶ ἰδεογραφικαί, ὧν τὰ σημεῖα [σημ. γράφ.: ἡ λέξις σημεῖον ὑπῆρξε ταυτοσημὴ μὲ τὴ λέξις τέρας] ὁμοιάζουσι καταπληκτικῶς πρὸς τὰ τῆς ἐν Κρήτῃ ἐσχάτως ἀνακαλυφθείσης ἰδεογραφικῆς γραφῆς» (Ι. Θωμόπουλος).

Αὐτὴ ἡ ὁμοιότητα, λέγει ὁ συγγραφέας, τῆς ἰδεογραφικῆς γραφῆς τῶν Χεταίων καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἡσυχίου ἀναφερόμενο ὄνομα τῶν Κνωσίων ὡς «Κισσαέτιοι» καὶ τῶν Κρητῶν ὡς «Χίδαι» τὸν ὀδήγησαν στὴ σκέψη, μήπως οἱ Ἑτεό-Κρητες τοῦ Ὀμήρου εἶναι οἱ Χέτεοι Πελασγοὶ ποῦ λαλοῦσαν τὴν ἰδίαν Ἑλληνο-πελασγικὴν γλῶσσα ἥτοι τὴν πρωτοελληνικὴν.

«Τὸ ὄνομα Κεφτιοῦ — συνεχίζει ὁ συγγραφέας — δι' οὗ ἐν Αἰγυπτιακαῖς ἐπιγραφαῖς καλοῦνται οἱ ἐκ τῆς ἀπέναντι ἀκτῆς (Κρήτης), ἀγγεῖα φέροντες ὡς δῶρα εἰς τοὺς Αἰγυπτίους βασιλεῖς, ὑπῆρξεν ἴσως καὶ ἡ αἰτία τοῦ τελευταίου χαρακτηριστικοῦ ὀνόματος τῆς μεγάλης νήσου Κρήτης ὡς Κεφτιοῦ, ἀπ' ὅπου τὸ δανείστηκαν καὶ οἱ Ἑβραῖοι ποῦ ἀποκαλοῦσαν τοὺς Κρητες Κεφτορίμ. Ὅπως ὁ Ι. Θωμόπουλος συμπληρώνει, *κτέφτι* ἀλβανικὰ σημαίνει ἀγγεῖο καὶ ποτήρι, τὸ ἐλληνικὸν *κεῦθος*.

Θὰ προσθέσω καὶ ἐγὼ ὅτι τὸ ὄνομα Κρήτη, ποῦ γιὰ πρώτη φορὰ ἐμφανίζεται στὴ Θεογονίᾳ, Ἡοίας καὶ στὸν Ὀμηρὸν, εἶναι πολὺ πιθανὸ νὰ ὀφείλεται στὴ λέξι «κρατήρ» ἢ ἐπικὰ «κρητήρ, ἥρος», ποῦ σημαίνει ἀγγεῖον πρὸς κρᾶσιν ἢ μέγα καὶ εὐρὺ ἀγγεῖον. Ἡ νήσος, ὅπως ὁ Ὀμηρὸς μᾶς λέγει, ὑπῆρξε «κρητήρ» γλωσσῶν (Ὀδύσεια. τ. 172-177):

«Ἄλλη δ' ἄλλων γλῶσσα μεμιγμένη· ἐν μὲν Ἀχαιοὶ

ἐν δὲ Ἑτεόκρητες μεγάλητορες, ἐν δὲ Κύδωνες,

Δωριεὲς τε τριχάικες δῖοί τε Πελασγοί».

Ἄς ἐπιστρέψουμε ὅμως στοὺς Χεταίους:

«Αἱ ἰδεογραφικαὶ ἐπιγραφαὶ τῶν Χεταίων — συνεχίζει ὁ Ι. Θωμόπουλος — μὴ κατορθωθείσης εἰσέτι τῆς ἀναγνώσεως αὐτῶν εἰσὶν μέχρις ὥρας ἀχρηστοὶ πρὸς ἐπίλυσιν τοῦ ζητήματος. Ὑπάρχουν (ὁμῶς) καὶ ἐπιγραφαὶ Χεταίων γεγραμμέναι ἐν τῇ ἐθνικῇ μὲν αὐτῶν γλώσσῃ, ἀλλὰ διὰ τῆς σφηνοειδοῦς Ἀσσυριακῆς γραφῆς τῆς νῦν εὐχερῶς ἀναγινωσκομένης, αἵτινες πρόκεινται ἡμῖν ὡς δοκίμια τῆς γλώσσας τῶν Χεταίων... Μέγα δὲ πλῆθος Χε-

τιτικῶν διὰ σφηνοειδοῦς γραφῆς γεγραμμένων ἐπιγραφῶν ἀνευρέθησαν ἐν Βὰν τῆς Ἀρμενίας γνωστῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν «Βανικῶν ἐπιγραφῶν». ...Γινώσκουμεν λοιπὸν τὴν γλῶσσαν τῶν Χεταίων καὶ τὴν γραμματικὴν αὐτῆς κατὰ μέγα μέρος ἀκριβῶς. Οἱ δὲ σοφοί, καίτοι μὴ σύμφωνοι ὡς πρὸς τὸν καθορισμὸν τῆς φύσεως τῆς Χετιτικῆς γλώσσης, ὁμολογοῦσιν πάντες, ὅτι αὕτη ἔχει πολλὰ τὰ κοινὰ πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν καὶ ὅτι ἀποτελεῖ γέφυραν συνδέουσαν γλωσσικῶς τὸν Καύκασον πρὸς τὴν Ἑλλάδα». (Ι. Θωμόπουλος «Πελασγικά»).

[Στὸ ἐπόμενο: Οἱ γλωσσολογικὲς ἀποδείξεις. — Τὰ συμπεράσματα].

Τὸ θέμα τῆς καταγωγῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀλφαβήτου ἐνώπιον τῆς Δικαιοσύνης

Ἀγωγή κατὰ τοῦ ὑπουργοῦ Παιδείας καὶ τοῦ ΚΕΜΕ

Ἀγωγή κατὰ τοῦ ὑπουργοῦ Παιδείας κ. Ἀπόστολου Κακλαμάνη καὶ τοῦ προέδρου τοῦ ΚΕΜΕ (μετονομαστάστηκε πρόσφατα σὲ «Παιδαγωγικὸ Ἰνστιτοῦτο») κ. Παύλου Σακελλαρίδη κατέθεσε στὸ Μονομελὲς Πρωτοδικεῖο Ἀθηνῶν ὁ δικηγόρος - ἐπίτιμος καθηγητὴς Πανεπιστημίου κ. Κ.Α. Πλευρῆς, ἐξ αἰτίας τοῦ «ἱστορικοῦ ψεύδους» — ὅπως ἀναφέρεται στὴν αἴτηση — ποὺ περιέχεται στὸ διδακτικὸ βιβλίο τῆς Ἱστορίας τῆς Α' Γυμνασίου, ὅτι τὸ Ἑλληνικὸ Ἀλφάβητο εἶναι φοινικικό. Ἡ αἴτηση ἐκδικάσθηκε στὶς 18 Νοεμβρίου. Δὲν παρουσιάσθηκαν στὸ δικαστήριον οἱ κ.κ. Α. Κακλαμάνης καὶ Π. Σακελλαρίδης, ἀντιπροσωπευθέντες ἀπὸ τὸν δικηγόρο, νομικὸ σύμβουλο τοῦ ὑπουργείου Παιδείας, κ. Κυριαζόπουλο, ὅπως δὲν παρουσιάσθηκε καὶ κανεὶς ἐπιστημονικὸς ἐκπρόσωπος τοῦ ὑπουργείου, γιὰ νὰ ἀντικρούσῃ τὴν ἐπιστημονικὴ ἐπιχειρηματολογία τοῦ αἰτούντος. Ὁ κ. Κ. Πλευρῆς στὴν αἴτησή του ζητεῖ ἀπὸ τὸν ὑπουργὸ «α) νὰ ἐκδώσῃ ἐπείγουσα ἐγκύκλιον, ὥστε νὰ διδαχθοῦν οἱ μαθητὲς τὸ ἀληθές, ὅτι τὸ ἐν χρήσει ἀλφάβητόν μας εἶναι ἑλληνικῆς προελεύσεως καὶ δὴ ἀρχαιοκρατικῆς τοιαύτης, β) νὰ ἀπαλειφθῇ ἡ ἐπιλήψιμος παράγραφος ἐκ τοῦ προρρηθέντος σχολικοῦ βιβλίου εἰς τὰς μελλοντικὰς ἐκδόσεις αὐτοῦ».

Ὁ κ. Κ. Πλευρῆς ἀναφέρει μεταξὺ ἄλλων στὴν αἴτησή του τὰ ἑξῆς:

«Ἐν τούτοις, τυγχάνει γνωστὸν ὅτι εἰς ὅλα τὰ πανεπιστήμια τοῦ κόσμου οἱ διαπρεπέστεροι γλωσσολόγοι καὶ ἱστορικοὶ ἀναγνωρίζουν ὅτι οἱ Ἕλληνες ὄχι μόνον δὲν παρέλαβον ἀπὸ ἄλλους τὸ ἀλφάβητον, ἀλλὰ καὶ εἰδικῶς οἱ Φοίνικες ἀντέγραψαν τὸ Ἀρχαιοκρατικὸν ἀλφάβητον, τὸ ὁποῖον διεσκεύασαν πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἐμπορικῶν καὶ μόνο ἀναγκῶν των, διότι οἱ Φοίνικες ὑπῆρξαν λαὸς ἐμπόρων, οὐδέποτε ἐπιδοθεῖς εἰς τὴν φιλολογίαν κ.τ.λ.

» Ἐν Ἑλλάδι δυστυχῶς ὑπὸ ἀσχέτων περὶ τὴν γλωσσολογίαν καὶ τὴν ἱστορίαν αὐτῆς διατυποῦται ἡ ἐσφαλμένη ἀποψις, ὅτι οἱ Ἕλληνες παρέλαβον τὸ ἀλφάβητόν των ἐκ τῶν σημιτῶν Φοινίκων, ἀποψιν τὴν ὁποία ἐπαναλαμβάνει καὶ τὸ προαναφερθὲν σχολικὸν βιβλίον.

» Εἶναι παράδοξον τὸ γεγονὸς ὅτι εἰς τὴν πατρίδα μας, ἃν καὶ ὑπάρχει Σχολὴ Φιλολογίας καὶ Ἀκαδημία, εἶναι παράδοξον, τονίζω, τὸ γεγονὸς ὅτι δὲν κυκλοφοροῦν μελέται ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου. Ὡς ἐπιστήμων ἀσχολούμενος μὲ τὸν Ἀρχαιοελληνικὸν πολιτισμὸν συνέγραψα ἀρκετὰ συγγράμματα περὶ τούτου καὶ ὡσαύτως ἐξέδωσα (1981) ἐργασίαν με θέμα: «Τὸ Ἑλληνικὸν Ἀλφάβητον», ὅπου ἐξετάζω τὴν καταγωγὴν καὶ ἐξέλιξιν τῆς Ἑλληνικῆς γραφῆς καὶ ἐκάστου γράμματος τοῦ ἰσχύοντος ἀλφαβήτου μας. Παραθέτω ἐπὶ πλεον συγκριτικoὺς πίνακας, διὰ τῶν ὁποίων ἀποδεικνύεται περιτράνω ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡ Ἑλληνικὴ καταγωγὴ τοῦ ἀλφαβήτου μας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅτι οἱ Φοίνικες ἀπεμιμήθησαν τὸ Ἀρ-

χαιοκρητικὸν ἀλφάβητον.

» Περισσότερον παράδοξον ὥστόσο εἶναι ὅτι οἱ λανθασμένως — ἂν ὄχι σκοπίμως — ὑποστηρίζοντες τὴν σημιτικὴν προέλευσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου ἀποφεύγουν ἐπιμελῶς νὰ προσκομίσουν στοιχεῖα, ἔστω καὶ ἐνδείξεις καὶ ἀπλῶς ἐπιμένουν εἰς ἀστηρίκτους ἰσχυρισμούς. Κατὰ τὴν συζήτησιν θὰ καταθέσω τὰ ἐπιστημονικὰ συγγράμματα ἐπιφανῶν συγγραφέων, διὰ τῶν ὁποίων τὸ δικαστήριον θὰ πεισθῇ ἀναμφισβήτως περὶ τῆς Ἑλληνικότητος τοῦ ἀλφαβήτου μας. Θὰ ἦτο ἀρκετὴ ἡ ἀνάγνωσις τῆς ἐγκυκλοπαιδείας ἡλίου (τόμος 7ος, «Ἑλλάς», κεφάλαιον: «γραφὴ»), διὰ νὰ βεβαιωθῇ τις περὶ τῆς Ἑλληνικῆς προελεύσεως τοῦ ἀλφαβήτου μας. Ὅσοι ὁμως ἔχουν τὴν δυνατότητα νὰ μελετοῦν εἰδικὰ ἐπιστημονικὰ συγγράμματα βλέπουν ὅτι ἀπὸ τὸν μέγαν Ἀγγλον ἀρχαιολόγον Ἀρθουρόν Ἐβανς (1851—1941), ὁ ὁποῖος ἀπέδειξε ὅτι «ἡ γραφὴ τῆς Κρήτης εἶναι ἡ μήτηρ τῆς Φοινικικῆς» («*Scripta Minoa*», Oxford 1909) μέχρι καὶ τοῦ Βουλγάρου Ἀκαδημαϊκοῦ Βλ. Γκεοργκῆφ, ὁ ὁποῖος καὶ αὐτὸς συνεπέρανε ὅτι «ἡ Φοινικικὴ γραφὴ εἶναι Κρητικῆς καταγωγῆς» (Α. Πουλιανός: «Ἡ καταγωγὴ τῶν Κρητῶν», Ἀθῆναι 1971) ὑπάρχει πλῆθος ἄλλων ἐπιστημόνων, οἱ ὁποῖοι παραδέχονται τὴν Ἑλληνικὴν καταγωγὴν τοῦ ἀλφαβήτου μας.

» Καθίσταται προσέτι ὑποπτος ἡ παράλειψις τῶν διατεινομένων, ὅτι τὸ Ἑλληνικὸ ἀλφάβητο προέρχεται ἐκ τοῦ Φοινικικοῦ, διότι δὲν μνημονεύουν τὰς ἀντιθέτους ὁρθὰς γνώμας, τὰς ὁποίας διετύπωσαν ὄχι ἄσχημοι φιλόλογοι, τελείως ἄγνωστοι εἰς τὸν διεθνή ἐπιστημονικὸν χώρον, ἀλλὰ φιλολογικοὶ κολοσσοὶ παγκοσμίου ἀκτινοβολίας.

» Κατὰ τὸ παρελθὸν πολλὰκις ἀντεκρούσθησαν τὰ περὶ τῆς Φοινικικῆς προελεύσεως τοῦ ἀλφαβήτου μας καὶ ἐπεξητήθη ἐπιστημονικὸς διάλογος μὲ τοὺς θιασώτας αὐτῆς τῆς παντελῶς ψευδοῦς γνώμης. Ἀτυχῶς, ἀλλὰ πρὸς ἐπιβεβαίωσιν τῆς ἀνακριβείας των, ὅλοι οἱ πρὸς τοὺς ὁποίους ἀπηυθύνθη ἡ πρόσκλησις ἐπιστημονικοῦ διαλόγου ἐσιώπησαν.

» Ἐπισημαίνω ὅτι ὡς πρὸς τὸ σοβαρὸν ζήτημα τῆς Ἑλληνικῆς γραφῆς τὰ σχολικὰ βιβλία ἀντιφάσκουν μεταξὺ των. Ἐπὶ παραδείγματι: Εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ βιβλίου «Ὁμήρου Ὀδύσσεια» τῆς Α' Γυμνασίου διδάσκεται ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ γραφὴ ἐπενοήθη μεταξὺ 1.000 - 800 π.Χ. (σελ. 5-6), ἐνῶ εἰς τὴν «Νεοελληνικὴ Γραμματεία» τῆς ἰδίας πάντοτε τάξεως διδάσκεται ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ γραφὴ ἀνάγεται εἰς τὴν 2α χιλιετηρίδα π.Χ. (σελ. 248). Ποῖον ἐκ τῶν δύο εἶναι ἀληθές;».

Σὲ ἐπιστολὴν τοῦ ἐξ ἄλλου πρὸς τὸν κ. Πλεύρη κατ' ἐντολὴν τοῦ κ. Κακλαμάνη ὁ σύμβουλος τοῦ ΚΕΜΕ κ. Δ. Τομπαΐδης γράφει, ὅτι: «τὰ σχολικὰ ἐγχειρίδια ἀπηχοῦν κατ' ἀνάγκην τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐπιστημονικὴν ἀπόψιν, καὶ ἡ ἀποψη πού ἐπικρατεῖ σήμερον γιὰ τὴν προέλευσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀλφαβήτου, ἀποψη πού ἀποτελεῖ κοινὸν τόπον γιὰ τὴν ἐπιστήμην, εἶναι ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες δανείστηκαν ἀπὸ τοὺς Φοίνικες τὸ ἀλφάβητο».

Στὴν ἀπάντησίν του πρὸς τὸν ἀρμόδιο σύμβουλο τοῦ ΚΕΜΕ — Παιδαγωγικοῦ Ἰνστιτούτου κ. Δ. Τομπαΐδη, πού κοινοποιήθηκε καὶ στὸν κ. Ἀπ. Κακλαμάνη, ὁ κ. Κ. Πλεύρης μεταξὺ ἄλλων ἀναφέρει καὶ τὰ ἑξῆς:

«Κάποτε ἐπικρατοῦσα ἀποψις ἦτο, πῶς τὸ ἑλληνικὸν ἀλφάβητον ἔχει φοινικικὴν προέλευσιν. Ἄν καὶ πάντοτε ὑπῆρχαν διαφορετικαὶ γνώμαι, ὅπως τοῦ Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου («Βιβλιοθήκη» Ε', 74), ὁ ὁποῖος εὐθέως ἐβεβαίωνε ὅτι οἱ Φοίνικες δὲν ἀνεκάλυψαν πρῶτοι τὰ γράμματα: «τοὺς Φοίνικας οὐκ ἐξ ἀρχῆς εὗρεῖν», ἀλλὰ οἱ Ἕλληνες, ἀποψις πού μετὰ τὸ 1900 ἐπεκράτησε στὴν ἐπιστήμην ἡ τοῦ ἱστορικοῦ Τακίτου («Χρονικά» ΧΙ, 14), πού ὑπεστήριζε τὴν Αἰγυπτιακὴν προέλευσιν τοῦ Φοινικικοῦ ἀλφαβήτου, ἀποψιν πού ἐπανέλαβε καὶ ὁ Γάλλος αἰγυπτιολόγος Ἐμμανουήλ Ρουζέ (1811—1872).

» Σήμερον ἡ ἐπικρατοῦσα ἀποψις εἶναι ἡ ἀποδεχθεῖσα θέσις τοῦ διδάσμου Ἀγγλου ἀρχαιολόγου Ἀρθ. Ἐβανς ὅτι τὸ Ἑλληνικὸ καὶ τὸ Φοινικικὸ ἀλφάβητο προέρχονται ἐκ τοῦ

ἀρχαιοκρητικοῦ. Ἡ ἀποψις αὐτὴ ὑποστηρίζεται τώρα στὰ ξένα πανεπιστήμια καὶ μάλιστα ὁ ἐπιφανὴς Γερμανὸς καθηγητὴς τῆς κλασσικῆς φιλολογίας στὸ πανεπιστήμιον τοῦ Μαρβούργου Θεόδωρος Μπρίτ στὸ ἔργον του: «Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος καὶ ὁ Παγκόσμιος Ἑλληνισμὸς» ποὺ ἐκυκλοφόρησε καὶ στὰ Ἑλληνικὰ (ἐκδ. «Δαρέμα» σελ. 146) δίχως τὴν παραμικρὰν ἀμφιβολίαν διαβεβαιώνει: «εἶναι μῦθος τὸ ὅτι οἱ Φοίνικες ἐπενόησαν τὸ ἀλφάβητον».

» Κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Ἀγγλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἀποστολῆς στὴν Κρήτη ἀπὸ τοῦ 1900 ἀνεκαλύφθησαν αἱ Κρητικαὶ ἐπιγραφαὶ καὶ ὁ Ἑβανς ποὺ συνέκρινε τὰς ὁμοιότητας τῆς Κρητικῆς γραμμικῆς γραφῆς πρὸς τὰ Φοινικικὰ γράμματα συνεπέρανε ὅτι τὸν 13ο π. Χ. αἰῶνα ἀποικοὶ ἐκ Κρήτης (Φιλισταῖοι) μετέφεραν στὴν Παλαιστίνην τὰ γραμμικὰ σημεῖα τῆς γραφῆς τῶν Κρητῶν, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ Φοίνικες ἐδημιούργησαν τὸ ἀλφάβητό τους.

» Ὅταν ἔγιναν αἱ ἀνακοινώσεις τοῦ Ἑβανς καὶ οἱ εἰδικοὶ ἐπιστήμονες διεπίστωσαν τὴν ὁμοιότητα τῶν σημείων τοῦ Φοινικικοῦ ἀλφαβήτου μὲ τὸ ἀρχαιότερόν του Κρητικόν, ἀμέσως ἡμφεσβήτησαν τὴν Φοινικικὴν προέλευσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου καὶ κατόπιν νέων ἐρευνῶν ἐπέισθησαν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς καταγωγῆς τοῦ Φοινικικοῦ ἀλφαβήτου καὶ μάλιστα Κρητικῆς τοιαύτης.

» Σχετικῶς μπορῶ νὰ σᾶς ἀναφέρω ἐγκύρους γνώμας ἐξόχων ἐπιστημόνων, ὅπως τοῦ Ἀμερικανοῦ Οὐίλ Ντυρὰν, γνωστοῦ ἀπὸ τὴν πεντάτομον «Ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ», ὁ ὁποῖος γράφει: «... ἡμεῖς δὲν μποροῦμε νὰ εἰμεθα βέβαιοι ὅτι οἱ Φοίνικες ἔφεραν πράγματι τὸ ἀλφάβητον αὐτὸ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Εἶναι πιθανὸν ὅτι οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Φοίνικες παρέλαβον τὸ ἀλφάβητον ἀπὸ τὴν Κρήτην» (ἐνθ. ἀνωτ., ἐλλ. ἐκδοσίς «Συρόπουλοι, Κουμουνδουρέας», Ἀθῆναι 1965, τόμος Α, σελῖς 312).

» Ἰσχυρίζεσθε, κ. Τομπαῖδη, ὅτι ἡ ἀποψις πῶς τὸ Ἑλληνικὸ ἀλφάβητο προέρχεται ἐκ τοῦ Φοινικικοῦ «ἀποτελεῖ κοινὸν τόπο γιὰ τὴν ἐπιστήμην». Ἐν τούτοις στὴν «Γενικὴν Παγκόσμιον Ἑγκυκλοπαίδειαν» τοῦ Πάπυρου — Λαροῦς γιὰ τὴν προέλευσιν τοῦ Φοινικικοῦ ἀλφαβήτου διαβάζομεν: «Μὲ τὰ σήμερον γνωστὰ μέσα εἶναι ἐν τούτοις ἀδύνατον νὰ λυθῇ τὸ ζήτημα τοῦτο ὀριστικῶς... Τὸ Φοινικικὸ ἀλφάβητο ἐγείρει σειρὰν ἐξαιρετικῶς δυσκόλων προβλημάτων τὰ ὁποῖα ἐνίοτε ἔγιναν πολυπλοκώτερα κατόπιν τῶν συγχρόνων ἀρχαιολογικῶν ἀνακαλύψεων. Καὶ πρῶτον τὸ ζήτημα τῆς προελεύσεως τοῦ Φοινικικοῦ ἀλφαβήτου ἡγεῖρε διαφοροὺς ὑποθέσεις. Μερικοὶ νομίζουν ὅτι προέρχεται ἐκ τῶν αἰγυπτιακῶν ἱερογλυφικῶν... ἄλλοι ἐπρότειναν τὴν αἰγίαν ὑπόθεσιν» (ἐνθ. ἀνωτ., ἐλλ. ἐκδ. «Ε.Ε.Ε», Ἀθῆναι 1963, τόμος 36, σελῖς 784, λ. «Φοίνικες»). Φυσικὰ δὲν πιστεύω ὅτι ἡ πασίγνωστος ἐγκυκλοπαίδεια Λαροῦς ἀγνοεῖ «κοινούς τόπους» τῆς ἐπιστήμης...

» Εἶμαι εἰλικρινῶς περίεργος νὰ μάθω διὰ ποῖον λόγον στὰ σχολικὰ βιβλία δὲν ἀναφέρεται ἡ γνώμη τῶν Ντυσσώ, Γκεοργκῆφ, Μπίρτ κ.τ.λ., οἱ ὁποῖοι βεβαίως οὔτε ἀσχημοὶ εἶναι, οὔτε τυχαῖοι ἐπιστήμονες.

» Δὲν νομίζετε ὅτι — τουλάχιστον — στοιχειώδης ἐθνικὴ εὐαίσθησις καὶ ἐπιστημονικὴ ἀντικειμενικότης ἐπιβάλλει νὰ μαθαίνουν οἱ Ἕλληνες μαθηταί, ὅτι ἐπιφανεῖς ξένοι ἐπιστήμονες ὑποστηρίζουν τὴν Ἑλληνικότητα τοῦ ἀλφαβήτου μας; Καὶ ἰδίως νὰ διδάσκωνται τὴν γνώμην τοῦ Ἑβανς; Ὁ ὁποῖος ἐπὶ 40 χρόνια εἰργάσθη ἐπιστημονικῶς στὴν Κρήτην (...).

» Στὸ «Λεξικὸν τοῦ Ἀρχαίου Κόσμου» (ἐκδ. «Δομῆ», τόμος βος, σελ. 2304, λ. «Φοίνικες») μορεῖτε νὰ διαβάσετε: «Ἰσως ἀπὸ τὴν Φοινίκη νὰ προῆλθαν τὰ γράμματα ποὺ ἀποτελέσαν τὴν βάση τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου... Ὁ Ἑβανς πιστεύει, πῶς οἱ Φοίνικες εἶχαν πάρει τὴν γραφὴν ἀπὸ τὴν Κρήτη, ἀποικοὶ τῆς ὁποίας εἶχαν ἐγκατασταθεῖ στὴν Παλαιστίνην...». Βλέπετε ἡ Δομῆ λέγει: «ἴσως» καὶ μνημονεύει τὸν Ἑβανς (...).

» Τέλος ὑπάρχει καὶ τὸ ἀκόλουθο ἠθικὸ ζήτημα: Ἐπιστήμονες Ἀγγλοὶ, Ἀμερικανοὶ, Γάλλοι, Γερμανοὶ καὶ Βούλγαροι ἀκόμη, ὑποστηρίζουν τὴν Ἑλληνικὴν καταγωγὴν τοῦ ἀλφαβήτου μας καὶ σεῖς, ὁ Ἕλλην, τὴν ἀρνεῖσθε...

Ἀναμένεται ἡ ἐκδοσις τῆς ἀποφάσεως τοῦ δικαστηρίου.

ΣΠΥΡΟΣ — ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΣ

Μὲ πιράνχα

Ἦ εἶδησι, σφαῖρα ἀπὸ γκρά, τὸν ἡῦρε κατάστηθα: «*Στὴ Γερμανία ἡ ὄξινη βροχὴ ξεραίνει τὰ δάση...*». Στὴ Γερμανία! Ὁ Μέλας Δρυμός! Πῶς νὰ τὸ χωρέσει ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου;

Ἦταν δὲν ἦταν χρόνος πὺ πῆρε τὸ πρῶτο χαμπέρι ἀπ' τὴν Ἄσσο. «*Οὐλὴ ἢ Ἐρυσσο, Κάτου κι Ἀειπάνου, ξεραίνεται*», τοῦ ἴγραφε ὁ Μπραούνης. «*Τὰ κυπαρίσσια σου, πὺν καμάρωνες Μαλλιαροῦ κι Ἀγριόσυκο, Σκαρτάδο καὶ Περιστεριῶνα, κλάφτα. Μόνε βιάσου, βάλε μέσο δελέγκου γι' ἄδεια νὰ καρβουνιάσουμε. Μπονώρα ἀρχίζω νὰ κόβω, πρόλαβε πρὶ κοτζεριστοῦνε οἱ δασικοί, πριχοῦ ἀνανοηθεῖ ὁ κόσμος. Νὰ πιάσουμε τιμὴ...*».

Οἱ πληροφορίες ἦταν πῶς τὸ δέντρο ἀλλαχοχρωμάτιζε ξαφνικὰ κι ὕστερα ἡ κορφὴ του ἔπαιρνε νὰ γράφει ὑποτυπώδεις μαιάνδρους. Στοὺς δύο, στοὺς τρεῖς μῆνες ἦταν νεκρό.

Στοχαστικὸς καὶ φρόνιμος ἄνθρωπος ὁ κύρ Γερασιμάκης· διαβασμένος καὶ πολυκάτεχος. Δὲν γελιόταν, δὲν εἶχε αὐταπάτες. «Ἄν τὰ μαζέψεις οὐλα», σκεφτότανε, «βγάξεις τὸ σωστὸ συμπέρασμα. Ποῦ θὰ εἰπεῖ, πάει ἡ Ζωή, τέλειωσε, αὐτὸ ἦτανε.... Ἄντε νὰ ζήσουν κἄνας Δευκαλίωνας, καμμιὰ Πύρρα. Μὰ γιὰ τώρα τέλειωσε, πάει».

— Γερασιμάκη, κόπιασε στὸ τραπέζι κι ἄσε τὴ συλλογὴ. Εὐτυχῶς ἐμεῖς θὰ πεθάνουμε ὀγλήγορις. Δὲν προλαβαίνουμε τὰ χειρότερα.

Ψιλὴ, βεργολυγερὴ, δουλευταροῦ ἢ γυναικα. Σοφὴ καὶ γνοιαστικὴ κουμαντάριζε τὴ γνοιάσι της. Τὴν ἔκανε αὐγολέμονο μὲ κότα ἀπ' τὸ κοτέτσι της, πίττα ἀπ' τὸν κῆπο της, τσιγαρίδια ἀπ' τὰ μυριστικά της. Τσοῦ ζιλέδες καὶ τὰ τσουράπια τοῦ Γερασιμάκη τὰ ἴπλεκε μόνη της. Κι ἂν πείς γιὰ βελόνι, ντρόπιαζε τσοῦ μόδιστρους τῶν Παρισίων — γιὰ παλιά λέμε.

— Ἔ, ἀρχόντισσα, τῆς ἔλεγε ὁ ἄντρας της, ἐσὺ μάτια μου ἔπρεπε νὰ κυβερνᾷς τὴν ὑψηλὴν κι ὄχι Γκορμπατσῶφ καὶ Ρήγκαν: Θὰ χόρταινες οὐλοὺς τσοῦ πεινάσμενους κότα αὐγολέμονο...

Ἐκατσε στὸ τραπέζι ὁ γέρος καὶ περίμενε τὴν αὐγόκοψι. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι τὸ ἐπιστέγασμα, σκέπτονταν. Ἐπιστέγασμα, πὺν ἀντὶ νὰ προστατεύει τὴν οἰκοδομὴ, τὴν καταστρέφει — βαρὺ φορτίο, δὲν τὸ κραταίνει ἡ τοιχοποιία, ὁ πλανήτης ἀστόχησε, ἡ πλάσι γέννησε τὸν Κρόνο της!

— Ὁ Σπυράγγελος τοῦ Κουρεμένου πῆρε γράμμα ἀπ' τὰ κορίτσια, Γερασιμάκη, δὲν στὸ ἴπα πρέπει; Ἔρχονται.

— Καὶ τί πᾶ' νὰ πεῖ «ἔρχονται»; Πότε ἔρχονται; Ποῦ; Ἐδῶ στὴ Ἀθήνα;

— Ὡγεισκε, μάτια μου. Ἄλλο καὶ περὶ Ἀθήνα! Μὲ τὸ νέφος! Στὸ χωριό, λέω. Θὰ ἴρτουνε πρῶτα οἱ Κοκολέοι καὶ πούλιο ὕστερις οἱ Χαροκοπαῖοι. Θέλουνε νὰ πεθάνουνε ἐδῶ, μαζί μας.

Ἀπόφαγαν, εἶπανε μερικὰ ἀκόμα. Στὸ τέλος σηκώθη ἡ κυρία Ἀγγελικὴ. «Ἄς κοιτάξω τὴν κουζίνα μου», εἶπε μὲ τὴν τραγουδιστὴ φωνὴ της. «Ἐσὺ Γερασιμάκη μου, κάτσε στὴν κουνίστρα σου νὰ ξεκουραστεῖς».

Ὁ κύρ Γερασιμάκης ἔπιασε τὴν ἐφημερίδα. Ὅλο ἔλεγε νὰ μὴν ξαναπάρει, μὰ πάλι ἔπαιρνε. Στὴν Ἀγγλία εἶχε ἐκραγεῖ ἕνας «*Πέρσινγκ*» ἀπ' τοὺς καινούρ-

γίους, μὰ τὸ πρᾶμα δὲν εἶχε συνέχεια. Ἀπ' τῇ Βαλτικῇ ὡς τῇ Σερβίᾳ, βεντάλια φριχτή, περίμεναν οἱ SS 20 νὰ βουλιάξουνε τὴν Εὐρώπη. «Ἀργὰ ζοῦμε», ἀναλογίστη ὁ γέρος... Ἀνάμεσα ὕπνο καὶ ξύπνο πῆρε νὰ λογαριάζει: Ἀποψίλωσι, χείμαρροι, ὁ χοῦμος στὴ θάλασσα, καταστροφή ὄζοντος, τὸ διοξειδίου νὰ μὴν ἀφήνει τὴ θερμότητα τῆς Γῆς νὰ διαχυθεῖ τὸ διάστημα, ἡ ζούγκλα ν' ἀνηφορίζει «τροπικὴ ξυλεια», ἡ Ἀμαζονία νεκρὴ τὸ 2.000! Νὰ μὴ μᾶς φτάνουν καρκίνοι, καρδιές, νοθεῖες, μολυσμένο νερὸ (καὶ ποῦ 'ντο!), χῶροι, ἀέρας, θάλασσα, τὸ τρομερὸ σύνδρομο ἐπικτήτης ἀνοσοποιητικῆς ἀνεπάρκειας. Ἄσε τὸ παπαδαριό, ποὺ εἶναι ἀντίθετο ἀπὸ περὶ Χριστοῦ μὲ ὅ,τι καλὸ καὶ ὠφέλιμο... Φύσηξε θυμωμένος ὁ γέρος. Ἄκου, λέει, ἁμαρτία καὶ νὰ πεθάνεις —τάχα ποὺ ὁ Θεὸς μᾶς... δοκιμάζει, οἱ θεομπαῖχτες...

Ἀπ' τ' ἀνοιχτὸ ραδιόφωνο ἀκούγονταν ἡ φωνὴ τοῦ ἐκφωνητοῦ γεμάτη πειθῶ καὶ σιγουριά: «Πατήστε τὸ *ξυραράκι* μὲ *δύναμι* πίσω ἀπ' τ' αὐτί, δὲν πονάει». Καὶ παραῦστερα ἡ συνηθισμένη κυβερνητικὴ ἀνακοίνωσι: «Τὰ *συνεργεῖα* εὐθανασίας *στὰ στάδια Καραϊσκάκη, Παναθηναϊκὸ καὶ Ὀλυμπιακὸ* λειτουργοῦν καθ' ὅλο τὸ εἰκοσιτετράωρο. *Γιὰ παιδιὰ ὡς δεκατεσσάρων ἐτῶν* χρειάζεται *ἄδεια κηδεμόνος. Οἱ ἐπιθυμοῦντες...*». Καὶ παρακάτω: «Ἡ *κυβέρνησι* *προνοοῦσα* *μερίμνησε* *γιὰ τὸν ἐμπλουτισμὸ τῶν μεγαλύτερων ποταμῶν τῆς Χώρας* μὲ *πιράνχα* (ἐγκλιματισθεῖσα διασταύρωσιν), ὥστε νὰ *παρακαμφθεῖ* τὸ *ἄλυτο πρόβλημα* τῆς *ταφῆς*. *Βεβαίως ἡ ἐκκλησία ἀρνεῖται* καὶ νὰ *συζητήσῃ* τὸ *θέμα*, *ὕπάρχουν ὅμως ἐνδείξεις* *πὼς τελικὰ θὰ ὑποχωρήσῃ*».

Ἐξ ἄλλου ὁ νοσοκόμος μὲ τὴ σύριγγα περνοῦσε πρωτὶ βράδυ. Ἄν ὑπῆρχε περίπτωσις, ὁ θυρωρὸς ἐβάζε τὴν κίτρινη σημαιοῦλα. Εἶναι ἐκτὸς ἀμφισβήτησης πὼς ἡ ἐνδοφλέβια μὲ ἀέρα εἶναι μιὰ τέλεια ἀνώδυνη, ἄμεση λύσις.

Ἐδῶ ἦταν ποὺ ὁ σιὸρ Γερασιμάκης γινόταν ἐξω φρενῶν. «Χά», ἔλεγε. «Καὶ νὰ 'χουμε τόσο πέλαγος! Μωρ' ἐγὼ θὰ τοὺς προτεῖνω τὸ μπογάζι, τὸν πόντο. Νὰ γερανίζει ὁ νερός. Νὰ μοσκοβολάει ἡ ἄλυσάχνη...

Πράγματι ἐφτάχρονο παιδί ὁ κύρ Γερασιμάκης εἶχε πιγιεῖ —τὸν γλύτωσε «παρὰ τρίχα» ὁ Παναῆς ὁ Κονιώτης, μιὰ ὥρα τεχνητὴ ἀναπνοή. Ἀπὸ τότε ὅλο καὶ τὸ 'φερνε στὸ μυαλό του, ὅλο κι ἀναθυμότανε ἐκεῖνη τὴ γλύκα. «Νιάμποτε», εὐχόταν στὸν ἑαυτὸ του.

Ἡ ἀγωνία εἶναι ὅσο πασχίζεις νὰ μὴν πιεῖς νερό, τοὺς ἐξηγήσε. Ἀπ' τὴ στιγμὴ ποὺ θὰ παραδοθεῖς, ὅλα εἶναι μιὰ γλύκα.

— Κι ὡς τὴν παράδοσι τί γίνεται; ρώτησέ ὁ Χαροκόπος. Αὐτὴ ἡ ἀγωνία...

— Ἀποκλείεται γιὰ μᾶς. Τὴν ἀποκλείουν τὰ βαρῦδια.

Περίμεναν στὸν καφενὲ ν' ἀκούσουν τὴ σοροκάδα. Τὴν ἤθελαν πατημένη, γερὴ, νὰ φρεσκάει καλὰ.

— Ἐν τάξει, εἶπε ὁ καπετάνιος. Τραβάτε γιὰ τσι κυράδες.

Ὁ Γερασιμάκης πλήρωσε τοῦ καφέδες κι ἀνηφόρησε γιὰ τὴν κυρὰ Ἀγγελική. Νὰ ἰδεῖ καὶ τὸ Ἀγγελатаίικο στερνὴ φορά. Τὸ ἴδιο κι ὁ Γιώργης ὁ Χαροκόπος, τράβηξε γιὰ τὰ Πιτσιλάτα. Ὁ Σπύρος παρακολουθοῦσε ἀπ' τὸ μπαλκόνι. Κατάλαβε. «Τούλα», φώναξε. «Τοιμάσου».

Συνάχτηκαν γρήγορα. Μπήκανε στὴ σκαμπαβία. Ἐδὼν ἀπ' αὐτοὺς ἦταν ἄ-

κόμα ὁ Ἀναστάσης ὁ Μπάκλης, ἀδελφὸς τοῦ καπετὰν Νικολάρα — ἡ γυναίκα του εἶχε ριχτεῖ στοὺς πηγάδι τοῦ Χαρδαίου πρὶ δέκα μέρες. Στερνὸς ἦταν ὁ Γαβρίλης ὁ Στρώνης· βαρὺς ὅπως πάντα, ἀσυμβίβαστος κι ἀκατάβλητος. Αὐτὸς εἶχε δικό του νόμο: Σακάτεψε μὲ τὸ «καλημέρα» δυὸ τρεῖς εἰσπραχτόρους τοῦ ΤΕΒΕ — εἶχε φοῦρνο. Μὲ τὸ πού ῥθε χαρτί ἀπ' τὴν Ἑφορία, ἔδειρε τὸ χωροφύλακα, μὰ τὸ μαυρόξυλο τὸ ῥαγε ὁ ἔφορος. Στρατιώτης στ' Ἀλβανικὸ δὲν πῆγε — ἔβαλε τὸν ἀντίχειρα στοὺς «μπροστογεμέ». Οὔτε καὶ στὴν ἐπίταξι ἔδωσε τὸ μουλάρι του: Τὸ καρφόπιασε — τάχα πού τοῦ ῥυγε τὸ καρφὶ στοὺς πετάλωμα. (Κάτι εἶπανε καὶ τὶς δυὸ φορὲς γιὰ στρατοδικεῖο, μὰ φαίνεται τὸ καλοσκέφτηκε ὁ εἰσηγητής)...

— Ἀβάρα, φώναξε ὁ Νικολάρας, μὲ τὸ πόδι στοὺς διάκι «ὄλο ἄριστερά». Ὁ λόρτος στὴν κουπαστὴ δὲν καμπουρίαζε τώρα· ἀντίθετα φάνταζε Τελαμώνιος Αἴαντας πού ὀρμαγε τοῦ προβάτωνε.

Ἐσπρωξε μὲ δύναμι τὴν κόστα ὁ Στρώνης, ἡ σκαμπαβία κουτούλησε τὸ νερὸ — δαμάλα πού παίζει.

— Τὸ Θεὸ σου, Μαρμάρω, φοβέρισε ὁ καπετάνιος, καὶ σύνωρα πρόσταξε: «Τὰ βαρύδια».

Ἐνας ἕνας ἔσερνε ἀνάμεσα στὰ σκέλια τὸ σακκούλι μὲ τὰ βαρύδια (ὡς εἰκοσι κιλά), τὰ ζωνότανε μὲ τὴν τριχιά καὶ τ' ἀσφάλιζε μὲ τὴν ἀρπάγη.

— Σὲ καλὸ μας, εἶπε ἡ κυρὰ Γερασιμάκαινα, ὁ Θεὸς στοὺς καλὸ μας. Διάνω μου;

— Ὁ κεύ, εἶπε ἡ Διάνω μὲ κλειστὸ στόμα, μὴ τῆς φύγει τὸ στερνὸ *Μάρμπορο*.

Τὸ σκάφος εἶχε ξεμακρύνει καμμιὰ εἰκοσαριὰ μέτρα.

— Βίρα ἀντένα, ἀπηλογήθη ὁ Νικολάρας, καὶ τεζάρισε πιότερο τὸ λαβωμένο κορμί.

Ὁ σιρόκος ἄρπαξε ἀμέσως τὸ караβόπανο, τσίριξε στριγγὰ τὸ καρούλι, ἡ γριὰ σκαμπαβία τινάχτη — πουλάρα σὲ κάμπον ἀηγιωργίτη.

— Πᾶμε καλὰ, σιγουρεῦτὴ ὁ Ἀναστάσης ὁ Μπάκλης — πρὸς στιγμὴν νομίζοντας πὺς ξεκίναγε πάλι γιὰ Μαῦρες Θάλασσες καὶ Κωνσταντζες. Καὶ δευτέρωσε, πάντα ἐπίσημος, προσθέτοντας τώρα: Ἐ, κύριε Χαρακόπε;

— Ὁου, γιές, κόντεψε νὰ πνιγεῖ ὁ Γιώργος. Πολὺ καλὰ. Καὶ κούνησε τὸ κεφάλι του δεξὰ ζερβά. Οὔτε πού θυμήθηκε τ' ἀπέραντα ἐργαστάσια πού ἄφηνε στὴν Ἀμερική, σὲ τέσσερα στείτς. Ἐφτιανε κόλλες. Ὁ,τι κόλλα ν' ἀγόραζες δική του ἦτανε.

Μ Ε Τ Ε Ω Ρ Ι Σ Μ Ο Ι

Ποιά είναι ή σχέση ἐμοῦ, τοῦ γράφοντος, καί σου, τοῦ ἀναγνώστη μου; Ὑποθέτω, ὅτι δέν μπορεῖ νά εἶναι ἄλλη ἀπό ἐκείνη τοῦ παρατηρούμενου μέ τόν παρατηρητή, μέ τήν οὐσιαστική ὁμῶς διευκρίνιση ὅτι ἐγώ, τὸ παρατηρούμενό σου, εἶμαι καί παρατηρητής σου, κατὰ τὸ μέτρο πού μπορῶ νά συλλάβω βάσει κάποιων γενικῶν ἢ εἰδικῶν δεδομένων πῶς σκέπτεσαι, πῶς νοεῖς, πῶς — μέ μιὰ λέξη — «ὑπάρχεις»· ὅπως κι ἐσύ, ὁ παρατηρητής μου, εἶσαι καί παρατηρούμενό μου, κατὰ τὸ μέτρο πού συλλαμβάνεις τήν «ὑπαρξή» μου. Ἡ μόνη, ἐντελῶς ἐπουσιῶδης, διαφορὰ μεταξύ μας εἶναι ὅτι μέ τὸ γραπτό μου αὐτὸ ἐγώ ἐκτίθεμαι ἴσως μέ περισσότερες λεπτομέρειες στή δική σου παρατήρηση, ἀπ' ὅ,τι ἐσὺ στή δική μου. Θέλω νά πῶ ὅτι ή σχέση μας, ή σχέση παρατηρητῆ - παρατηρούμενου, σέ καμμιά περίπτωση δέν σημαίνει ἀπλῶς μονοδρομική προσέγγιση τοῦ πρώτου πρὸς τὸ δεύτερο — καί συνεπῶς οὐδετέρωση ἢ κατάργηση τοῦ δευτέρου — ἀλλ' ἀμφίδρομη ἀλληλεπίδραστική συνάρτηση μεταξύ τους. Ἡ ἀλήθεια αὐτὴ ἀποτελεῖ ἄλλωστε μιὰ ἀπὸ τίς σημαντικότερες κατακτήσεις τῆς σύγχρονης θεωρητικῆς φυσικῆς, ἢ ὅποια ἀποδεικνύει ὅτι π.χ. τὸ παρατηρούμενο ἠλεκτρόνιο ἀπὸ τὸν παρατηροῦντα ἐπιστήμονα «εἶναι» καί συμπεριφέρεται ὅπως συμπεριφέρεται, ἐπηρεαζόμενο ἀπὸ τὸν παρατηρητῆ —

λ.χ. ἀπὸ ἓνα παίξιμο τοῦ ματιοῦ του —, ὅπως καί ὁ ἐπιστήμων «εἶναι» ἔτσι, ἐπηρεαζόμενος ἀπὸ τὴ σχέση του μέ τὸ ἠλεκτρόνιο.

Αὐτὴ ἡ ἀμοιβαία σχέση ἢ συνάρτηση ἢ ἀλληλεπίδραση, ἢ ὅποια, προεκτεινόμενη καί μεταξὺ ἀψύχων, ἀποτελεῖ καθολικῆς ἰσχύος συμπαντικὸ νόμο, ὑπόκειται βέβαια σὲ «ποσοτικές» διακυμάνσεις ἀνάλογες πρὸς τίς δυνατότητες ἐνὸς ἐκάστου μέρους τῆς συναρτήσεως νά «συναρτηθῇ» πρὸς τὸ ἄλλο, δηλαδή νά ἐπιδρᾷ ἐπηρεάζεται. Οἱ ποσοτικές αὐτὲς διακυμάνσεις στήν μεταξύ ἐμψύχων ἐφαρμογὴ τοῦ συμπαντικοῦ νόμου εἶναι δυνατόν νά ἐκτρέπωνται, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴν ἀπλὴ καί συνήδη ἀδυναμία ἀλληλοκατανόσεως καί φθάνοντας μέχρις ἀκρότατου σημείου, δηλαδή μέχρι πλήρους ἀδυναμίας τῆς μιᾶς πλευρᾶς νά κατανοήσῃ τὴν «ὑπαρξή» τῆς ἄλλης — μ' ἄλλα λόγια μέχρι «τυπικῆς» καταργήσεως τοῦ ἐνὸς μέρους ἀπὸ τὸ ἄλλο. Τοῦτο δέν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ ἀπλὴ κατάργηση αὐτοῦ τούτου τοῦ νόμου τῆς ἀλληλεπίδρασεως, ἐκτὸς ἂν ὁ ἴδιος ὁ νόμος δέν ἀποκλείῃ καί αὐτὴ τὴν κατάργηση. Ὅμως ἡ συνεκτικὴ αὐτὴ οὐσία πού ἐνώνει καί συντηρεῖ τὸν κόσμον (ὁ «λόγος» καθ' Ἡρακλεῖτον), δέν στέκεται ἐξω ἀπὸ τὸν κόσμον, εἶναι ἐγκόσμιος, «ἐξυνὸς» (= κοινός), εἶναι μέσα στὰ ἴδια τὰ πράγματα διάχυτος, στὰ ἐμψυχα ἢ ἀψυχα, σ' ὅλα ἀνεξαιρέ-

τως. Γι' αυτό ὅ,τι «καταργεῖ» κάτι ἄλλο τίθεται ἀπλῶς ἐκτὸς τοῦ νόμου, ἤγουν αὐτοκαταργεῖται! «Τοῦ δὲ λόγου ξυνοῦ ἐόντος αἰεὶ ἀξύνετοι γίνονται ἄνθρωποι»: «ξυνή» ἡ σχέση μεταξύ ἀνθρώπων, ἀλλὰ «ἀξύνετοι» ἐκεῖνοι, ποὺ προφανῶς ἐλαυνόμενοι ἀπὸ τῆ δίψα τῆς ἐγώτιστικῆς ἐπιβολῆς, τείνουν νὰ μηδενίσουν τὸν ἄλλο, ἀποσυνδεόμενοι ἀπὸ τὴν σχέση αὐτὴ καὶ συνεπῶς παραβαίνοντας τὸν ἀδήριτο νόμο ποὺ τὴν διέπει.

Πῶς μπορούμε νὰ συλλάβουμε αὐτὴ τὴ «ξύνεση» ποὺ ἰσχύει μεταξύ μας, ἐννοῶ τὴν μεταξύ ἐμοῦ καὶ σοῦ, ἀναγνώστη μου, καὶ νὰ τὴν διατηρήσουμε, δηλαδή νὰ μὴν τείνουμε ὁ καθένας ἀπὸ μᾶς τοὺς δύο νὰ καταργήσῃ τὸν ἄλλο (καὶ κατὰ συνέπειαν καὶ τὸν ἑαυτό του); Λυποῦμαι, ἀλλὰ σὲ καμμιὰ περίπτωση δὲν προτίθεται νὰ καθορίσω ἐγὼ τὸν «κανόνα» γιὰ σένα: γιατί ἔτσι θὰ διαπράξω αὐτὸ ποὺ πάω νὰ ἀποφύγω, δηλαδή τὴν κατάργησή σου, συνεπῶς τὴν κατάργησή τῆς μεταξύ μας «ξυνέσεως». Ὅπως καὶ σὲ καμμιὰ περίπτωση δὲν πρόκειται νὰ δεχθῶ — καὶ θὰ ἀντιδράσω σφοδρὰ — τὴν ἐκ μέρους σου ἐπιβολὴ τοῦ «κανόνα» σ' ἐμένα — γιὰ τοὺς ἰδίους ἀκριβῶς λόγους.

Ἄν ὁ ἐγώισμός μου εἶναι τόσο ἄ-λογος, ὥστε νὰ μὴν «πιάνω» τὴν ὕπαρξή σου ἢ νὰ τὴν «πιάνω» ἐξ ἀποκαλύψεως, δηλαδή στὰ μέτρα τῆς δικῆς μου ἀλογίας, διαστρεβλώνοντας τὰ μηνύματά σου δίκην ἀνθρώπων «βαρβάρους ψυχὰς ἐχόντων», γιὰ νὰ μιλήσω πάλι μὲ τὴν ἀξέπεραστη σημειολογία τοῦ Ἑράκλειτου, καταργῶ ὅπως εἶπα, καὶ τὸν ἑαυτό μου σὰν μέρος τῆς μεταξύ μας συναρτήσεως. Κι ἂν συμβῇ κι ἀπὸ τὴν πλευρά σου τὸ ἴδιο, πάλι ταυτόχρονα αὐτοκαταργεῖσαι κι ἐσὺ παραβαίνοντας τὸ λόγο, τὸν συμπαντικὸ νόμο, ἀποβάλλοντάς τον δηλαδή ἀπὸ μέσα σου.

Συνεπῶς ἡ εὐθύνη κεχωρισμένα εἶναι μόνο δική μου· καὶ ἡ εὐθύνη κεχωρισμένα εἶναι μόνο δική σου. Σὲ καμμιὰ περίπτωση δὲν εἶναι καὶ τῶν δύο μας μαζί, δηλαδή ἔξω ἀπὸ μένα κι ἔξω ἀπὸ σένα — γιατί αὐτὸ θὰ ἐσήμαινε ἀντικειμενοποίηση μέρους ἔστω τῆς εὐθύνης τοῦ Προσώπου. Καὶ ἀντικειμενοποίηση ἰσοδυναμεῖ μὲ κατάργησι: ὁ λόγος, ὅπως εἶπαμε, εἶναι ἐγκόσμιος, εἶναι «ἐμμενυτοῦ», ὄχι ἐκτὸς τοῦ κόσμου μου. Ἡ ἔξω-κοσμικὴ τοποθέτηση τοῦ λόγου εἶναι ἡ μεγαλύτερη ἐφεύρεσις τῆς ἐξουσιαστικῆς παράνοιας...

Μετεώρος

ΚΩΣΤΑΣ Π. ΜΙΧΑΗΛ ΕΛΛΗΝΕΣ — ΓΡΑΙΚΟΙ — ΡΩΜΙΟΙ

Μιά αδιάσπαστη εθνική ένότητα

Πολλά τὰ ὀνόματα μὲ τὰ ποὺ ὀνομάστηκε - βαφτίστηκε κατὰ καιροὺς καὶ βίωσε σὲ τούτη τὴν Ἑλλάδα γῆ ὁ κάτοικός της. Ἀπὸ τοὺς ἀρχικοὺς προϊστορικοὺς κατοίκους σὰν Πελασγὸς (Γραικοπελασγὸς ἢ Ἑλληνοπελασγός), Προέλληνας ἢ Πρωτοέλληνας, σὰν Δαναός, Ἀργεῖος, Ἀχαιός, Ἴωνας, Δωριεὺς, Αἰολεὺς κ.λ.π. δένει μιά ἀτέλειωτη σειρὰ ἀπὸ διαφορετικὲς ὀνομασίες. Τρία ὅμως εἶναι τὰ βασικά, τὰ ποὺ ὄχι μόνον μέρος, φυλὴ, μὰ ὁλότητα καὶ σύνολο κράτησαν μέσα τοὺς κλεισμένα, κι ἔξω ἀπὸ σύνορα τοπικά, γιὰ ὅλη τὴν Ἑλλάδα καὶ γιὰ ὅλους τοὺς Ἕλληνες περιέλαβαν χρόνο, ἀλλὰ καὶ ἔννοια ἔθνους: 1) Ἑλλήν — Ἑλληνας — Ἑλληνες. 2) Γραικός — Γραικοί. 3) Ρωμαῖος — Ρωμιοί.

Τριάδα ποὺ τὸ ἕνα σκέλος της δένει μὲ τ' ἄλλα σὲ ἀδιάλειπτη κι ἐναλασσόμενη διαδοχῇ, ποὺ συντροφεύει βήματα, τὰ πρῶτα τὰ δειλὰ ἀπὸ τοὺς μύθους τῆς προϊστορίας, μέχρι τ' ἀνοιχτά, τὰ διάπλατα φτερά καὶ τὸ σελάγισμα τοῦ Ἑλλήνι. οὐ καταυγασμοῦ, ποὺ σημαδεύει φῶς τῇ ζωῇ στὸ πνεῦμα καὶ στὴ λευτεριά, στὴ δημιουργία καὶ στὴν ἀνάτασι, καὶ κλαίει καημοὺς, χαμοὺς τὰ σκλάβια χρόνια στὸ σκοτάδι καὶ στ' ἀμυδρὸ τὸ φῶς τὸ λιγοστό — ἑλπίδα τρισεγγύη —, ἀπ' τὸ φτωχὸ ξωκκλήσι καὶ τὸ ταπεινὸ, ὡς καὶ μὲ τοῦ κρυφοῦ σχολείου τὸ φωτισμένο ἀπ' τὸ τρεμάμενο καντήλι ἀλφαβητάρι.

Ποῦθε τὰ ὀνόματα αὐτὰ κρατᾶνε;

Α. Γραικός — Γραικοί: Ἀπὸ τὸ μυθικὸ ἥρωα Γραικὸ ἢ Γραικό, γιὸ τοῦ Δία καὶ τῆς Πανδώρας, κόρης τοῦ Δευκαλίωνα, ὅπως ἀναφέρει ὁ Ἡσίοδος^(α). Ὁ Στέφανος ὁ Βυζάντιος γιὰ τὸ ὄνομα αὐτὸ γράφει. «Γραικὸς ὁ Ἑλλήν... ὁ Θεσσαλὸν υἱός». Σημειῶνω ἀμέσως τὸ συνταίριασμα Γραικός καὶ Ἑλλήν. Ἀκόμα τοῦτο. Διογενεῖς οἱ Γραικοὶ καὶ θεῖος λαὸς ὡς ἀπὸ θεοῦ Διὸς ἐκπορευόμενοι.

Β. Ρωμῖος — Ρωμιοί: Ἀπὸ τῇ λέξει Ρωμαῖος, ὀνομασία τῶν κατοίκων τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Ἐπιβλήθηκε στοὺς Ἕλληνες ἀρχικὰ ἀπὸ τὴ Ρωμαιοκρατία, ὕστερα ἀπὸ τὸ Ἀνατολικὸ Ρωμαϊκὸ κράτος καὶ τελικὰ — στὴν Τουρκοκρατία — ἀπὸ τὴν ἐκκλησία. Κάλυψε μιά μεγάλη περίοδο τῆς ζωῆς τοῦ ἔθνους, ὅμως δὲν ἔχει καὶ ἔθνολογικὴ σημασία. Δάνειο καὶ ἐπείσακτο ὄνομα. Γιὰ τὴ λέξη - ὀνομασία Ρωμῖος σημειώνουμε καὶ τὰ ἀκόμα καὶ συγκαιρινὰ χρησιμοποιούμενα: **Ρωμιόπουλο, Ρωμιοπούλα — Ρωμαῖκο καὶ Ρωμαῖκο καὶ Ρωμέϊκο καὶ Ρωμέϊκα** πράγματα, δουλειά, γλώσσα, παλικάρια κλπ.

Ρωμιοσύνη: Ὅλη ἡ Ἑλλάδα, ὅλα τὰ Ἑλληνικά — ἄνθρωποι πράγματα, τόποι, σύνολο ἐν γένει.

Ἐπίσης: **Ρουμινός** σὲ δημοτικὸ τραγοῦδι (38 σελ. 255)

Ἑλλήν — Ἑλληνας — Ἑλληνες: Ἀρχαιότατο, ὅπως καὶ τὸ Γραικός, ἀποτελεῖ καὶ τὸ κύριο ἔθνικὸ ὄνομα. Ἐπώνυμος γενάρχης ὁ μυθικὸς Ἑλληνας, γιὸς τοῦ Δευκαλίωνα καὶ τῆς Πύρρας, βασιλεὺς τῆς Φθίας καὶ ἀδελφὸς τοῦ Ἀμφικτύονα, τοῦ ἐμψυχωτῆ καὶ δημιουργοῦ τῆς Πυλαίας Δελφικῆς Ἀμφικτιονίας. Ἐξησε στὰ χρόνια καὶ πρὸ τοῦ Τρωϊκοῦ Πολέμου. Σύζυγος τῆς Νύμφης Ὀρσηίδας, πατέρας τοῦ Αἰόλου, τοῦ Δώρου καὶ τοῦ Ξοῦθου.

[Ἑλλήνος δ' ἐγένετο φιλοποτόλεμος βασιλῆος

Δῶρος τε Ξοῦθος τε καὶ Αἰολὸς ἱπποχάρμης]

(Ἡσίοδου, *Ἡοίαι*, 4)

ἀπὸ τὸν ὁποῖο — Ξοῦθο — καὶ τὴν Κρέουσα, ὁ Ἴωνας καὶ ὁ Ἀχαιός, δένει σὲ αδιάσπα-

(α) «Κοῦρη δ' ἐν μεγάροισιν ἀγαυοῦ Δευκαλίωνος

Πανδῶρη Διὶ πατρί, θεῶν σημάτωντι πάντων,

μιχθεῖσ' ἐν φιλότῳ τέκεν Γραικὸν μενεχάρμην» [Ἡσίοδος: *Ἡοίαι*, 1, (46)].

στη συγγένεια γένους τούς λαούς της Ελλάδας — Αιολεῖς, Δωριεῖς, Ἴωνες καὶ Ἀχαιοὺς —, συνενώνει ὅλους σὲ ἓνα γένος — Ἕθνος καὶ μὲ τὴ συγγένειά του μὲ τὸν Ἀμφικτυόνα καθιερώνει καὶ καταξιώνει Ἑλληνικὸ τὸ Ἀμφικτυονικὸ πνεῦμα, τὴν ἀμφικτυονικὴ εἰρηνικὴ ἔνωση τῶν λαῶν τῆς Ελλάδας, τῆς ὁποίας ἐπιχειρεῖται ἡ σάρκωση στὸ φῶς τοῦ Ἀπολλωνίου Λόγου καὶ τοῦ Δελφικοῦ πνεύματος.

Ἄλλος μῦθος θέλει τὸν Ἕλληνα γιὸ τοῦ Δία καὶ τῆς Πύρρας καὶ δηλώνει θεϊκὴ τὴν καταγωγή του, ἀπ' ὅπου καὶ οἱ Ἕλληνες ὀνομάζονται — Διογενεῖς καὶ θεϊκὸς εὐγενικὸς λαὸς ὡς ἀπὸ σπέρματος Διὸς — ὡς καὶ οἱ Γραικοὶ — προερχόμενος. Τρίτος μῦθος ὡς γιὸ τοῦ Δία πάλι — ἀλλὰ καὶ τῆς Δορίππης^(β). Τέταρτος τέλος τὸν ἀναφέρει γιὸ τοῦ Προμηθέα (γιὸ τοῦ Τιτάνα Ἰαπετοῦ καὶ τῆς Ὠκεανίδας Κλυμένης) καὶ ἀδελφὸ τοῦ Δευκαλίωνα. Τοῦ «Ποικιλόβουλου καὶ Αἰολόμητι» Προμηθέα «... πού τὴ φωτιά — φλόγα θεῶν / ἔφερε αὐτὸς στὴ Γῆ — δῶρο ἐξαίσιον στοὺς θνητοὺς / τὶ πῦρ, ζωὴ καὶ φῶς τοῦ Κόσμου»⁽¹⁾. Κι ἴσως — λέω — αὐτὸς ὁ μῦθος, γιὰ νὰ δηλώσει, πῶς τὴ βιολογικὴ του συνέχεια — τὸ γιὸ τοῦ Ἕλληνα — ἴδιο μὲ τὴ φωτιά, τὸ θεϊκὸ τὸ δῶρο, θεϊκὴ κι αὐτὴ ἐδῶ τὴ σκόρπισε ἀντάμα καὶ συνταιριασὰ ὁ Προμηθεύς, γιὰ προκοπὴ, καλὸ κι εὐχὴ τοῦ ἀνθρώπου.

Γραικοί: Ἀρχαιοτάτο τὸ ὄνομα, ἀναφέρεται γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη γιὰ τοὺς Ἕλληνες, πού κατὰ τὸν κατακλυσμὸ τοῦ Δευκαλίωνα κατοικοῦσαν στὴν Ἠπειρωτικὴ Δωδώνη καὶ στὴν περιοχὴ γύρω ἀπὸ τὸν Ἀχελῷο. Παραλήφθηκε ἀπὸ τοὺς Λατίνους ἀπ' ὅπου καὶ ἡ ὀνομασία τῶν Ἑλλήνων: Graeci. Ἦταν τὸ πρῶτο ὄνομα τῶν Ἑλληνικῶν φύλων, ἐπίσης δὲ τὸ ὄνομα τῆς ἀρχαιοτέρας Ἀμφικτυονίας τῶν Θεσπρωτῶν, Χαόνων καὶ Μολοσσῶν (Γ. Δ. Καψάλης). Ἀπὸ τῆς Πυλαίας Δελφικῆς Ἀμφικτυονίας [: Θεσσαλοί, Περαιβοί, Μάγνητες, Ἀχαιοὶ τῆς Φθιώτιδας, Φωκεῖς, Δωριεῖς, Βοιωτοί, Ἴωνες, Δόλοπες, Μαλιεῖς, Λοκροὶ καὶ Αἰνιᾶνες] ὑφίσταται τὸ ὄνομα Ἑλληνες.

Μετὰ τὸν Ἀριστοτέλη τὸ ὄνομα δὲν ἀναφέρεται καὶ πέφτει σὲ ἀχρηστία. Ἐπανεμφανίζεται στοὺς Ἀλεξανδρινούς χρόνους σὲ συχνὴ χρῆση κυρίως ἀπὸ ποιητὲς καὶ λογοτέχνες ὡς συνώνυμο τοῦ Ἑλλήνας. Μὲ τὴν ἐμφάνιση καὶ κατίσχυση τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὅταν τὸ ὄνομα Ἑλλήνας σημαίνει τὸν αἱρετικὸ καὶ εἰδολολάτρη, χρησιμοποιεῖται τὸ ὄνομα Γραικός, μαζὶ μὲ τὸ Ρωμιός καὶ τὸ Ἑλλαδικός. Στὴ συνέχεια ἀναφέρεται ἄλλοτε συχνότερα καὶ ἄλλοτε σπανιότερα μαζὶ μὲ τὰ Ρωμιός καὶ Ἑλλήνας, πού ἀπὸ τὸ 12ο αἶωνα ἔπαψε νὰ θεωρεῖται ὄνομα ὑβριστικόν. Στὸ μεσαίωνα χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τοὺς ξενόγλωσσους σὰν ἀποκλειστικὴ σχεδὸν ὀνομασία τοῦ Ἑλλήνα. Σήμερα τὰ Grecs, Greci, Greeks, Griechen, Grèce, Greece, Griechenland κ.λπ. εἶναι τὰ χρησιμοποιούμενα ἀπὸ τοὺς ἄλλοεθνεῖς γιὰ τοὺς Ἑλλήνες καὶ τὴν Ἑλλάδα — (συμπληρωματικὰ περὶ Γραικοῦ — Γραικῶν στὰ περὶ Ἑλλήνων καὶ Ρωμιῶν).

Τὸ ὄνομα *Γραικός* καὶ *Γραικοί* προτιμᾷ ὡς ἔθνικὸ ὁ Ἀδ. Κοραῆς, γιατί, καθὼς γράφει, οἱ πρόγονοί μας ὀνομαζόντουσαν στὴν ἀρχὴ Γραικοὶ καὶ ὕστερα Ἑλληνες, ἀπὸ Γραικὸ ὁ ὁποῖος εἶχε κύριο ὄνομα τὸ Ἑλλην. Γράφει ὁ Κοραῆς: «Οὐδεὶς ἄγνοεῖ ὅτι Ἑλλὰς ἐκλήθη ἡ χώρα ἀπὸ Ἑλληνος τοῦ Δευκαλίωνος, ὃς δυναστεύσας τῆς Φθιώτιδος, τοὺς ὑπηκόους ἐαυτῆς γενομένους, ἀντὶ Γραικῶν Ἑλλήνας ἐκάλεσε... Γραικοὶ δ' ἐκαλοῦντο οἱ Ἕλληνες πρὸ τοῦ ἐτι ἡ Ἑλλὰς μικρὰ χώρα ἐκταθῇ...» Συμφωνεῖ σ' αὐτό, καθὼς φαίνεται μὲ ὅσα ἀναγράφει, ὁ Ἀριστοτέλης (βλ. παρακάτω) γιὰ τὴν ὀνομασίαν Γραικοὶ — Ἑλληνες. Ἄς μὴν ξεχνᾷμε ἀκόμη πῶς κι ἄλλος διάσημος ξενιτεμένος —, τῆς τεχνῆς αὐτός — ὁ Δομίνικος Θεοτοκόπουλος, μὲ τὸ ὄνομα El Greco δῆλωνε πῶς ἦταν Ἑλλήνας καὶ μὲ αὐτὸ ὑπογράφει τὰ ἀριστουργήματά του.

(β) **Δορίππη:** Γυναίκα τοῦ Ἄνιου, γιοῦ τοῦ Ἀπόλλωνα καὶ τῆς Ροιῶς, κόρης τοῦ Στάφυλου καὶ τῆς Χρυσοθέμιδας. Ἐξοχος μάντης ὁ Ἄνιος ὑπῆρξε γενάρχης προφητῶν ἱερέων καὶ πατέρων τοῦ Ἀνδρου καὶ τοῦ Μυκόνου, ἐπωνύμων μυθικῶν ἡρώων τῶν ἀντιστοιχῶν νησιῶν.

Προσθέτουμε γιά τή λέξη Γραικός:

Γραικύλος: Ὀνειδιστικό τοῦ Γραικός: παλιογραικός, βρωμογραικός. Ἡ λέξη χρησιμοποιήθηκε γιά πρώτη φορά ἀπό τόν Κικέρωνα, ὅχι ὁμως μέ τή σημασία πού τῆς ἀποδίδεται σήμερα.

Γραικά γερόντια: Ὑποτιμητική καί ὑβριστική ὀνομασία, ἀπό τόν Κάτωνα τόν προσβύτερο, τῶν χιλιῶν Ἀχαιῶν ὁμήρων [μεταξὺ αὐτῶν καί ὁ ἱστορικός Πολύβιος], πού ἐπὶ 17 χρόνια εἶχαν αἰχμαλώτους καί βασάνιζαν οἱ Ρωμαῖοι, γιὰ ἐνόμιζαν ὅτι ἡ Ἀχαιική Συμπολιτεία εἶχε βοηθήσει τόν τελευταῖο βασιλιά τῆς Μακεδονίας, τόν Περσέα, στοὺς ἀγῶνες τοῦ κατὰ τῆς Ρώμης.

Γραικοῖταλοι: Ὅσοι τῶν λαῶν τῆς Ἰαπετικής ὁμοεθνίας ἐγκαταστάθηκαν στήν Ἰταλία. Λέγονται καί Γραικοτυρρηνοί ἢ Τυρρηνοπελασγοί (4000 π. Χ. καί μετά).

Γραικοπελασγοί: Ὅσοι ἀπό τοὺς λαοὺς αὐτοὺς ἐγκαταστάθηκαν στήν Ἑλληνική χερσόνησο καί στὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου. Μὲ ἀπλοποίηση τοῦ ὀνόματος ἔγιναν: Πελασγοί.

Γραικοβυζαντινοί: Οἱ Γραικοί τοῦ Βυζαντίου.

Σημειῶνω ἀκόμα:

Γραικες: Αἰολεῖς ἄποικοι τῆς περιοχῆς τῆς Κυζίκου μέχρι τοῦ Γρανικοῦ ποταμοῦ. — Ὀνομάζονται καί Γραιοί ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχηγοῦ τους Γραι, καί δὲν πρέπει νὰ συγχέονται μέ τή λέξη Γραικοί.

Τέλος:

Γραική χώρα: Περιοχὴ τῆς Ἑλλάδας γύρω ἀπὸ τὸν Ὠρωπὸ κατὰ τὸν Θουκυδίδη, ἢ ἡ Τανάγρα [Παυσανίας, Στέφανος Βυζάντιος].

"Ἕλληνες: Τὸ ὄνομα "Ἕλληνες, ὅπως καί τὸ ὄνομα Ἑλλάς, ἀρχαιότατο στήν Ἑλλάδα, ἀναφέρεται ἤδη ἀπὸ τὸν Ὅμηρο γύρω στὰ 1.000 π.Χ., γιὰ νὰ δηλώσει τοὺς κατοίκους ἐνὸς ἀπὸ τὰ τρία τμήματα τῆς Φθίας, χώρας τοῦ Πηλέα, ὅπου μάλιστα ὑπῆρχε καί πόλη μέ τὴν ὀνομασίαν Ἑλλάς.

... *Οἷον δτε πρῶτον λίπον Ἑλλάδα καλλιγύναικα*
(κι ἄφησα τὴν Ἑλλάδα μέ τις ὁμορφες γυναῖκες).

Παρακάτω:

φεῦγον ἐπειτ' ἀπάνευθε δι' Ἑλλάδος εὐρυχόροιο
Φθίην δ' ἐξικόμην ἐριβώλακα, μητέρα μήλων
ἐς Πηλῆα ἀναχθ'...
(μακριὰ νὰ φύγω πέρασα ἀπ' τὴν πλατιὰ Ἑλλάδα
σὴν εὐφορῇ ἔφτασα τὴν ἀρνοτρόφο Φθία
στὸν βασιλεῖα Πηλέα...)⁽²⁾.

Κατοικεῖτο δὲ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες — ἐνῶ τὰ ἄλλα δύο ἀπὸ τοὺς Μυρμιδόνες καί τοὺς Ἀχαιοὺς,

οἳ τ' εἶχον Φθίην ἥδ' Ἑλλάδα καλλιγύναικα
Μυρμιδόνες δὲ καλεῦντο καὶ Ἕλληνες καὶ Ἀχαιοί
... ἣν ἀρχὸς Ἀχιλλεὺς
(κι ὅσοι ἀπὸ τῆ Φθίας, τὴν Ἑλλάδα μέ τις ὁμορφες γυναῖκες
καί Μυρμιδόνες κι Ἕλληνες καὶ Ἀχαιοὶ λεγόντουσαν
καί ἀρχηγὸς εἰς ὅλους τοὺς ὁ Ἀχιλλεὺς)⁽³⁾.

Τὴν ἴδια μαρτυρία ἔχουμε καί ἀπὸ τὸν Θουκυδίδη, ὁ ὁποῖος γράφει: «... τοὺς μετ' Ἀχιλλεὺς ἐκ τῆς Φθιώτιδος, οἵπερ καὶ πρῶτοι Ἕλληνες ἦσαν». Γράφει ἀκόμα: «... πρὸ γάρ τῶν Τρωϊκῶν οὐδὲν φαίνεται, πρότερον κοινῇ ἐργασαμένη ἡ Ἑλλάς· δοκεῖ δέ μοι, οὐδὲ τοῦνομα τοῦτο ζῦμπασά πω εἶχεν» [Α 30].

“Όσον ἀφορᾷ στὴ λέξη Ἑλλάς, ὁ Στράβων γράφει πὼς ἄλλοι μὲν ὀνομάζουν Ἑλλάδα τὴ Φθία, συμφωνοῦντες μὲ τὸν Θουκυδίδη, ἄλλοι δὲ ὄχι. Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τοῦτο ἄς εἰπωθεῖ ὅτι ἡ Φθία - Ἑλλάς ἦταν τὸ νότιο τμήμα τῆς σημερινῆς Θεσσαλίας ποὺ περικλείονταν ἀπὸ τοὺς παραποτάμους τοῦ Πηνειοῦ Ἐνιπέα, Ἀπιδανὸ καὶ ἄλλους, ἡ δὲ πόλις Ἑλλάς — ποὺ ὁμως ἀπὸ μερικοὺς ἀμφισβητεῖται ἂν ὑπῆρξε — κάπου κοντὰ στὰ σημερινὰ Φάρσαλα.

Πρῶτος ποὺ μιλάει γιὰ Ἑλλάδα ἔξω ἀπὸ τὴ Θεσσαλία εἶναι ὁ Ἀριστοτέλης, ὅταν γράφει στὰ *Μετεωρολογικὰ* γιὰ τὸν κατακλυσμὸ τὸν «... *Περὶ τὴν Ἑλλάδα τὴν ἀρχαίαν. Αὕτη δ' ἐστὶν ἡ περὶ τὴν Δωδώνην καὶ τὸν Ἀχελῶον χώρα, ὧκουν γὰρ οἱ Σελλοὶ ἐνταῦθα καὶ οἱ καλούμενοι τότε μὲν Γραικοί, νῦν δὲ Ἑλληνες*». Οἱ Σελλοὶ ἢ Ἑλλοὶ ἀναφέρονται καὶ ἀπὸ τὸν Ὅμηρο⁽⁴⁾ στὴν ἐπὶ κλησὶ τοῦ Ἀχιλλέου⁽⁵⁾ στὸν Πελασγικὸ Δωδωναῖο Δία, ὅταν παρακαλεῖ δόξα στὸν Πάτροκλο νὰ δώσει, γιὰ νὰ μάθει ὁ Ἕκτορας ὅτι καὶ μόνος του καλὰ ξέρεи νὰ πολεμεῖαι.

— *Ζεῦ ἀνα Δωδωναῖε, Πελασγικέ, τηλόθι ναίων
Δωδώνης μεδέων δυσχειμέρου· ἀμφὶ δὲ Σελλοί
σοὶ ναῖουσ' ὑποφῆται ἀνιπτόποδες χαμαιεῦναι.*

[Δία μου βασιλιᾷ μου, Δωδωναῖε, Πελασγικέ, ποὺ ζεῖς μακριὰ καὶ κυβερνᾷς τὴν κακοχείμωνη Δωδώνη, ποὺ ὁλόγυρά της ζοῦν λατρευτότας σε οἱ μάντηδες Σελλοί, κατάχαμα ὅπου κοιμοῦνται καὶ ποὺ ποτὲς τὰ πόδια τους δὲν νίβουν].

Ἡ γνώμη αὕτη τοῦ Ἀριστοτέλη στηρίζεται καὶ σὲ μῦθο τῶν Μολοσσῶν, ἐκεῖ κατοίκων, ποὺ, γιὰ νὰ στηρίξουν τὴν Ἑλληνικὴ καταγωγὴ τους, ἔλεγαν πὼς ἰδρυτὴς τοῦ μαντείου τῆς Δωδώνης ἦταν ὁ Δευκαλίων. Ἀλλὰ καὶ στὴν ὑπαρξὴ ἐκεῖ τῶν Σελλῶν ἢ Ἑλλῶν, ὅπως ἤδη εἰπώθηκε. Γιὰ τοὺς Σελλοὺς ἢ Ἑλλοὺς θὰ πρέπει νὰ σημειωθεῖ πὼς ἴσως ἔχουν σχέση μὲ τὴν ὀνομασία Ἑλλάς, τῆς ὁποίας ὁμως ἡ ἐτυμολογία εἶναι ἀκόμη ἄγνωστη. Ἔτσι πέρα ἀπὸ τοὺς Σελλοὺς σχετίζεται καὶ μὲ τὶς λέξεις σέλας, σελήνη, ἐλάνη καὶ μὲ τὰ ψελλίζω, σελλίζω, ἐλλός, ἔλλω, ἐπίσης δὲ πρὸς τὴ λέξη Ἑλλοπία (ἐκ τοῦ Ἑλλα ἢ τοῦ Ἑλος, ὀνομασία διαφόρων Ἑλληνικῶν πόλεων. Κατὰ τὰ ἄλλα οἱ ὑπόλοιποι Ἑλληνες ἀναφέρονται στὸν Ὅμηρο ὡς Δαναοί, Ἀχαιοί, Ἀργεῖοι, ὑπάρχει ὁμως καὶ λέξη - ὀνομασία «Πανέλληνες»⁽⁶⁾ στὸ σημεῖο ποὺ μιλάει γιὰ τὸν ἀρχηγὸ τῶν Λοκρῶν, τὸν Αἴαντα τοῦ Οἰλέα, ποὺ στὸ κοντάρι ξεπερνοῦσε ὅλους τοὺς Ἑλληνες καὶ τοὺς Ἀχαιοὺς:

*«Λοκρῶν δ' ἡγεμόνευεν Οἰλῆος ταχύς Αἴας...
ἐγχείη δ' ἐκέκαστο Πανέλληνας καὶ Ἀχαιούς...».*

Σημειῶνω ὁμως τό: «*Πανέλληνας καὶ Ἀχαιούς*», πρᾶγμα ποὺ δείχνει ὅτι στοὺς Πανέλληνες δὲν συμπεριλαμβάνονται ἀκόμα ὅλοι οἱ Ἑλληνες. Τὴν ὀνομασία Ἑλλάδα βρίσκουμε νὰ περιλαμβάνει εὐρύτερη ἔκταση στὴν *Ὀδύσσεια*: «*καθ' Ἑλλάδα καὶ μέσον Ἀργος*», ὅπου μὲ τὴν Ἑλλάδα νοεῖται ἡ Στερεὰ Ἑλλάς καὶ μὲ τὸ Ἀργος ἡ Πελοπόννησος. Στὸν Ὅμηρο (*Ἰλιάς* Η - 159) βρίσκουμε ἀκόμα τὴν ὀνομασία «Παναχαιοί» (... «*ἔασιν ἀριστῆες Παναχαιῶν*»).

Καὶ αὐτὰ μὲν ὅσον ἀφορᾷ στὶς λέξεις Ἑλλάς — Ἑλληνες, ὅσον δ' ἀφορᾷ στὴ διασπορὰ καὶ γενίκευση τοῦ ὀνόματος Ἑλληνες, τὰ ἀκόλουθα: Κατὰ τὸν Θουκυδίδη ἡ ἐπι-

(γ): Σελλοὶ οἱ Ἑλλοὶ: ἀρχαιότεροι κάτοικοι τῆς γύρω ἀπὸ τὴν Ἠπειρωτικὴ Δωδώνη χώρας, ποὺ λεγότανε καὶ Ἑλλοπία. Ἱερεῖς, φύλακες καὶ μάντιες τοῦ ἐκεῖ μαντείου τοῦ Δωδωναίου Δία, ἦσαν ὑποχρεωμένοι σὲ σκληρὰ καὶ ἀσκητικὸ βίον, κοιμώμενοι πάντα καὶ μόνο κατὰ γῆς, δὲν ἔπλεναν δὲ ποτὲ τὰ πόδια τους, γιατί ἔτσι ἐρχόντουσαν συνεχῶς σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸ χῶμα, τὶς χθόνιες δυνάμεις καὶ τὴν πρωτομάντισσα Γαῖα: ... *χαμοκοίτων Σελλῶν* — Σοφοκλῆς: *ἀστρώτω πέδω εὐδουσι, πηγὰς δ' οὐχ ὑγραίνουσι πόδας* — Εὐριπίδης. / Οἱ Σελλοὶ ἐπεξηγοῦσαν τοὺς χρησμούς τοῦ μαντείου ποὺ διγόντουσαν μὲ τὸ θρόισμα τῶν φύλλων τῆς ἐκεῖ ἱερῆς δρυός. Βλέπε ἐπίσης περὶ Πελειάδων ἢ Πελειῶν εἰς R. Decharme *Ἑλλην. Μυθολ.* τόμ. Α' σελ. 53-55. Ἐπίσης J. Richerpin Α' τόμ. Α σελ. 72-77.

κράτηση τῶν Ἑλλήνων τῆς Φθίας στοὺς γειτονικοὺς καὶ σὲ ἄλλους συγγενικοὺς λαοὺς συνετέλεσε καὶ στὴν ἐπικράτηση τοῦ ὀνόματος. Ἡ ἀντίληψη ὅτι οἱ Ἕλληνες, σὲ μεγαλύτερη ἔκταση ἀπὸ τὴν περιορισμένη Ἑλλάδα τῆς Φθίας, ὀνομάστηκαν ἀρχικὰ οἱ ἀμφικτιονικοὶ λαοὶ τῆς Πυλαίας Ἀμφικτιονίας ἔχει ὑποστηρικτές, ἀλλὰ καὶ ἐρείσματα, λόγῳ τῆς συγγενείας — ὅπως εἰπώθηκε ἤδη — τοῦ Ἀμφικτύονα (συμβολικοῦ ἀντιπροσώπου τῆς Ἀμφικτιονικῆς συναδελφώσεως τῶν λαῶν) μὲ τὸν Ἕλληνα (συμβολικὸ ἐκπρόσωπο τοῦ ἔθνους). Τὴν ἀποψη αὕτη γιὰ τοὺς ἀμφικτυονικοὺς λαοὺς, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν οὐσιαστικὴ συμβολὴ τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν στὴ διασπορὰ τοῦ ὀνόματος Ἑλλην, ὑποστηρίζει καὶ ὁ Γ. Χατζηδάκης. Κατὰ τὸν ἴδιο, τὸ ὄνομα Ἕλληνες προῆλθε ἀπὸ τὸ ἀρχικὸ: Πανέλληνες, ἐνῶ ὁ ἀρχικὸς τύπος θὰ ἦταν Ἑλλανες (αἰολικὰ Ἑλλάνες). Ἀπὸ ἐκεῖ, τὸ ὄνομα ἐπεκτάθηκε ἀρχικὰ σ' ὅλη τὴ Θεσσαλία, Μακεδονία καὶ ὕστερα στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα, Πελοπόννησο, Κρήτη, νησιὰ Αἰγαίου καὶ Ἰονίου Πελάγους, γενικὰ δὲ σὲ ὅλη τὴν ἀπὸ Ἑλληνες κατοικουμένη χώρα καὶ στὴ Μικρὰ Ἀσία, ὅπως ἀναφέρει ὁ Θουκυδίδης ἀλλὰ καὶ ὁ Ξενοφῶν, ὅταν ἀντιπαραθέτει τὴν Ἑλλάδα τοῦ Μικρασιατικοῦ χώρου μὲ τὴν παρ' ἡμῖν Ἑλλάδα. Κατὰ τὸν Κ. Ἀμαντο⁽⁶⁾, ποὺ ἀναφέρεται καὶ αὐτὸς στὸν Ἀριστοτέλη καὶ στοὺς Σελλούς, ἡ διασπορὰ τοῦ ὀνόματος νοτιώτερα συντελέστηκε καὶ μὲ τοὺς Δωριεῖς τῆς Ἡπείρου καὶ συγκεκριμένα τῆς Ἡπειρωτικῆς Δωδώνης καὶ μὲ τὸ ἐκεῖ ἱερὸ τοῦ Δία. Ἔτσι στὴ Σπάρτη ὑπῆρχε ἱερὸ τοῦ «Ἑλλανίου Διός» — πρᾶγμα ποὺ δείχνει ὅτι οἱ Δωριεῖς στὴν καθόδὸ τους παρέλαβαν, διαδώσανε καὶ ἐπιβάλλανε τόσο τὴ λατρεία τοῦ Ἑλλανίου ἢ Ἑλληνίου Δία, ὅσο καὶ τὸ ὄνομα Ἕλληνες.

Γενίκευση τοῦ ὀνόματος Ἕλληνες — Πανέλληνες δηλωτικὴ πιά ὁλου τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους ἀναφέρεται γιὰ πρώτη φορὰ κατὰ τὸν 7ο π.Χ. αἰῶνα (Ἡσίοδος)⁽⁶⁾, ἀπὸ δὲ τὸν 6ο π.Χ. αἰῶνα ἡ ὀνομασία εἶναι σὲ ἐθνικὴ, κοινὴ καὶ γενικὰ ἀπ' ὅλους ἀποδεκτὴ χρῆσις⁽⁶⁾. Ἡ στὴ συνέχεια διασπορὰ καὶ ἐπέκταση ἦταν ἐξάρτηση τῆς ἐπεκτάσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ καθόλου. Ἡ μεγάλη ἐδαφικὴ ἀνάπτυξη τῆς Ἑλλάδας, ἡ παράλληλη τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας κατὰ τοὺς Ἀλεξανδριώτικους χρόνους καὶ ἡ συνακόλουθη τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας ἐν γένει συνετέλεσαν στὴ μεγίστη διασπορὰ τῆς ὀνομασίας Ἕλληνες καὶ στὴ χρησιμοποίησι καὶ τῶν συνωνύμων αὐτῆς «Ἑλληνίζοντες» καὶ «Ἑλληνισταί». Ὁ Κ. Καβάφης⁽⁷⁾ περιγράφει θαυμάσια ὅλα αὐτὰ στὸ ποίημά του «Στὰ 200 π.Χ.»: «... *Κι ἀπ' τὴ θαυμάσια Πανελλήνια ἐκστρατεία / ... βγήκαμε ἐμεῖς / Ἑλληνικὸς καινούργιος κόσμος μέγας / ...*» Ἀλεξανδρεῖς, Ἀντιοχεῖς, Σελευκεῖς, Ἕλληνες Αἰγυπτου καὶ Συρίας καὶ οἱ στὴ Μηδία καὶ στὴν Περσίδα, κι ὅλοι ὅσοι ἄλλοι: «... *Μὲ τὲς ἐκτεταμένους ἐπικράτειες, μὲ τὴν ποικίλην δράση τῶν στοχαστικῶν προσαρμογῶν καὶ τὴν κοινὴν Ἑλληνικὴ λαλιὰ ὡς μέσα στὴν Βακτριανὴ τὴν πῆγαμεν, ὡς τοὺς Ἰνδοὺς...*».

(δ) Ἡσίοδος: Ἔργα καὶ Ἡμέραι στίχος 528:

«Οὐδὲ οἱ ἥλιοι.....

.....

..... *βράδιον δὲ Πανελλήνεσσι φαίνειν*».

(ε) Σημειώνουμε ἀκόμα ὅτι ἤδη ἀπὸ τοῦ 580 π.Χ. εἶχε ἐπικρατήσει τὸ ὄνομα Ἑλλανοδίκης.

Ἐπίσης ὅτι τὸ ἐπίγραμμα τοῦ εἰς Δελφοὺς στὸν Ἀπόλλωνα ἀναθήματος γιὰ τὴ νίκη τῶν Πλαταιῶν (τρίπους τῶν Πλαταιῶν) εἶχε ὡς ἐξῆς:

«ΕΛΛΗΝΩΝ ἀρχηγὸς ἐπεὶ στρατὸν ὤλεσε Μῆδων

Πανσανίας Φοῖβω μνήμ' ἀνέθηκε τόδε».

(Τελικὰ ἐπειδὴ τὸ ἐπίγραμμα αὐτὸ θεωρήθηκε ὡς ἐγωϊστικὴ προβολὴ τοῦ Πανσανία ἄλλαξε, μνημονεύονταν δὲ ὅλοι ὅσοι τῶν Ἑλλήνων ἐπολέμησαν στὶς Πλαταιές:

«Τοῖδε τὸν πόλεμον ἐπολέμεον:

Λακεδαιμόνιοι, Ἀθηναῖοι, Κορίνθιοι, Τεγεᾶται, Σικυνῶνιοι, Αἰγινᾶται, Μεγαρεῖς, Ἐπιδάυριοι, Ἐρχομένιοι, Φλειάσιοι, Τροζάνιοι, Ἑρμιονεῖς, Τιρύνθιοι, Πλαταιεῖς, Θεσπιεῖς, Μυκανεῖς, Κεῖοι, Μάλιοι, Τήνιοι, Νάζιοι, Ἐρετριεῖς, Χαλκιδεῖς, Στυρεῖς, Φαλείοι, Ποτειδαῖται, Λευκάδιοι, Φανακτοριεῖς, Κύθνιοι, Σίφνιοι, Ἀμπρακιῶται, Λεπρεᾶται».

Είναι τόσα πολλά και τόσο αποδεικτικά όσα και όσες τελευταία μαρτυρίες ήρθαν στο φώς, ώστε να μη χρειάζεται καμμιά ιδιαίτερη συνηγορία, όμως δεν θα ήθελα να κλείσω το θέμα «"Ελληνες» χωρίς να αναφέρω λίγες λέξεις για την 'Ελλάδα — Μακεδονία. Γι' αυτή που συμπυκνώνεται κι εκφράζεται απόλυτα στην όργισμένη και υπερήφανη ἀπάντηση του έγκυρότερου εκπροσώπου αυτής της 'Ελληνικότητας: του Μεγάλου 'Αλεξάνδρου, στην προσφώνηση του Κορινθίου Δημάρατου:

ΔΗΜΑΡΑΤΟΣ: «Χαῖρε οὖν ἢ τε 'Ελλὰς ἅπασα καὶ ἡ Μακεδονία».

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ: «'Αλλ' ὦ μακάριέ, ἐστὶν οὖν ΕΛΛΑΣ καὶ ἡ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ». [Για λεπτομέρειες στην 'Ελληνικότητα της Μακεδονίας βλ. Παντελῆ Βυσσούλη: 'Ο Μακεδονικός 'Ελληνισμός — 2α έκδ., 'Αθήνα 1982].

Συμπληρωματικά για τὰ: "Ελλην, 'Ελληνικός και τὰ ἐξῆς:

'Ελλήνιος ἀντὶ τοῦ 'Ελληνικός: 'Ελλήνιος Ζεύς, πατέρας καὶ θεὸς ὅλων τῶν 'Ελλήνων. Περίφημος ναὸς αὐτοῦ χτίστηκε στην Αἴγινα ἀπὸ τὸν Αἰακό. Ἀργότερα ἐγινε: Πανελλήνιος Ζεύς. Ὑπάρχει ἐπίσης: 'Ελλανία 'Αθηνᾶ.

'Ελλᾶνες: Κατὰ τὸ 'Ακαρνᾶνες, Εὐρυτᾶνες κλπ. — καὶ αἰολικά: "Ελλανες· πρόκειται γιὰ τὸν ἀρχικὸ ἡπειρωτικὸ τύπο τοῦ: "Ελληνες. Ἀπὸ τὸν Πίνδαρο ἀναφέρεται: «πατήρ 'Ελλάνιος» γιὰ τὸν 'Ελλήνιο Δία. Ἐπίσης: «'Ελλάνιος Δίας» ἀντὶ τοῦ 'Ελλήνιος.

'Ελλαδικός: Ὁ τοῦ 'Ελληνικοῦ κράτους, σὲ ἀντίθεση μὲ τὸ 'Ελληνικός: τοῦ 'Ελληνικοῦ ἔθνους.

'Επίσης 'Ελλήνοι, 'Ελλένηδες, 'Ελληνᾶδες: οἱ "Ελληνες στην Τουρκοκρατία, καὶ θηλυκοὶ "Ελλήνοι, 'Ελλήνισες: οἱ 'Ελληνίδες.

[Γιὰ τὴ ἐξέλιξη τοῦ ὀνόματος 'Ελλην ἐπὶ Βυζαντίου καὶ ἀργότερα θὰ ὑπάρξουν καὶ ἄλλα ἄρθρα στὰ προσεχῆ τεύχη τοῦ Δαυλοῦ].

Σημειώσεις βιβλιογραφικές

1. Κ. Μιχαήλ, ἀνέκδοτη ποιητικὴ σύνθεση.
- 2-3-4-5: Ὁμήρου Ὑλιάς, I 447 καὶ 478, B 683, Π 233, Π 527 - 530.
6. Τόμος 'Ελλάς, Μεγ. Ἐλ. Ἐγκυκλ. μὲ πλούσια βιβλιογραφία.
7. Κ. Καβάφη: Ποιήματα, Ἴκαρος, 'Αθ. 1963.

ΑΚΡΟΒΟΛΙΣΜΟΙ

Ὁ ἐξυπνάκίας μὲ τὸ τηλεσκόπιο

Ὅταν γράφουμε ὅτι ἡ παιδεία ἦταν πάντοτε στὰ χέρια τῶν πάσης μορφῆς κατεστημένων ἐξουσιαστῶν· ὅταν γράφουμε ὅτι ἐπιδιώξῃ τους εἶναι ἡ διαστροφή καὶ στρέβλωση τῆς ἀνθρώπινης Ἱστορίας, ὥστε νὰ στηρίζουν ἐπ' αὐτῆς καὶ νὰ διακαιολογοῦν, ἐντελῶς αὐθαίρετα, τὸ ὑβριστικὸ γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ὄντοτητα ἔργο τους ἐναντίον τῆς ἐλευθερίας· ὅταν γράφουμε ὅτι οἱ ψευδοσοφοὶ συντηροῦνται ἀπὸ τὰ ἐξουσιαστικὰ συστήματα, γιὰ νὰ τὰ ὑπηρετοῦν μὲ ἀνταμοιβὲς ἡγεμονικῆς· ὅταν γράφουμε ὅτι τὰ ἀπολιθωτικὰ δόγματα ὑπὸ μιὰ δῆθεν ἐπιστημονικὴ μορφή ἔχουν ἐγκατασταθεῖ σὰν καθοδηγητὲς στὴν βάση τῆς παιδείας καὶ ἐνσταλάζουν τὴν σπειροχαίτη τῆς ἐκτροπῆς μέσα στοὺς νέους, δὲν φανταζόμαστε ποτὲ ὅτι θὰ γινώμαστε μάρτυρες τῆς ἐγκαθίδρυσης «ἐδῶ καὶ τώρα» στὴν παιδεία τῶν σκληρῶν δογμάτων διὰ μέσου τοῦ «ΚΕΜΕ» (σὲ «Παιδαγωγικὸ Ἰνστιτοῦτο» μεταβαπτίσθηκε πρόσφατα).

Θὰ μιλήσω γιὰ τὸ βιβλίο τῆς Α' Λυκείου «Ἱστορία τοῦ ἀνθρώπινου γένους», ποὺ συγγραφέας του εἶναι ὁ Λ. Σταυριανός. Τὰ συστήματα εἶναι σὲ θέση νὰ δημιουργοῦν ὅσους «Σταυριανούς» θέλουν μὲ τόσο εὐκόλο τρόπο, ὅσο τὰ ἐργαστήρια τῆς ἠλεκτρονικῆς τὰ ρομπότ. Καὶ βέβαια μὲ τὰ τεχνητὰ ρομπότ δὲν θ' ἀπασχοληθῶ ἐδῶ. Θὰ μ' ἀπασχολήσει ὅμως τὸ βιβλίο, γιὰτὶ σὰν φορολογούμενος ποὺ πληρώνω τοὺς ἀναπαράγοντες, διὰ τῆς παιδείας τῆς ἐκτροπῆς, τὰ ἀνθρώπινα νέα «ρομπότ» τῶν σκληρῶν τώρα δογμάτων, ἔχω τὸ νόμιμο δικαίωμα ν' ἀντισταθῶ μὲ κάθε τρόπο ἐπικαλούμενος τὸ ἄρθρο 16, παρ. 1, 2 καὶ 4 τοῦ ἰσχύοντος Συντάγματος, καὶ νὰ ρωτήσω τοὺς ὑπεύθυνους τοῦ «ΚΕΜΕ»: Θεωροῦν ὅτι τὸ βιβλίο, «Ἱστορία τοῦ ἀνθρώπινου γένους» πληροῖ τίς ὑπὸ τοῦ ἰσχύοντος Συντάγματος προϋποθέσεις «διὰ τὴν ἠθικὴν, πνευματικὴν, ἐπαγγελματικὴν καὶ φυσικὴν ἀγωγὴν τῶν Ἑλλήνων, τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐθνικῆς καὶ θρησκευτικῆς συνειδήσεως καὶ τὴν διάπλασιν αὐτῶν ὡς ἐλευθέρων καὶ ὑπευθύνων πολιτῶν»; Πληροῖ, ἔστω, τὸ βιβλίο αὐτὸ τὴν κατ' ἐξοχὴν, γιὰ ἐμένα, παιδαγωγικὴ ὑποχρέωση τῆς διαπλάσεως ἐλευθέρων καὶ ὑπευθύνων πολιτῶν;

Θὰ δώσω ἓνα παράδειγμα, γιὰ τοὺς ἀναγνώστες τοῦ Δαυλοῦ, σχολιάζοντας τὸ πρῶτο κεφάλαιο τοῦ βιβλίου αὐτοῦ ποὺ ἔχει γενικὸ τίτλο «Σπουδάζοντας τὸ παρελθόν» μὲ ἐπὶ μέρους τίτλους: 1. Ἡ ἱστορία καὶ ἐμεῖς. 2. Οἱ τρεῖς τεχνολογικὲς Ἐπαναστάσεις. 3. Οἱ τεχνολογικὲς καὶ Κοινωνικὲς Ἐπαναστάσεις. 4. Μόρφωση ἢ Καταστροφή;

Ἡ ἐπιλογὴ τοῦ πρώτου κεφαλαίου, γιὰ τὴν ἐξαγωγή συμπερασμάτων, ἐγινε, διότι σ' αὐτὸ πολὺ συγκεκαλυμμένα, σὰν χάδι, περνᾶνε τὰ πρῶτα συνθήματα. (Στὰ ἐπόμενα κεφάλαια ἡ διαστροφή καὶ ἡ στρέβλωση κορυφώνονται ἀναιδέστατα). Εἰδοποιῶ ὅτι τὸ ἄρθρο αὐτὸ δέχεται ἀκόμη τὴν «καλὴ πίστη» τῶν ὑπευθύνων καὶ ἀναμένει ἀπάντηση ἐπὶ τοῦ πρώτου ἔστω κεφαλαίου.

Ἄς δοῦμε τίς πρώτες σελίδες. Τὸ βιβλίο ξεκινάει μὲ τὴν ἐπισήμανση τῶν κινδυνολογούντων ἐκατέρωθεν ἐξουσιαστῶν: «Ζοῦμε σὲ μιὰ ἐποχὴ ἀναταραχῆς». Ὅλοι κατηγοροῦν ὅλους καὶ «οἱ συντηρητικοὶ τοὺς ριζοσπάστες καὶ οἱ ριζοσπάστες τοὺς συντηρητικούς». Ἐρωτῶ: μὲ τὸν ὅρο «ριζοσπάστες» ἐννοεῖ, τὸ

βιβλίο, τοὺς κομμουνιστὲς ἢ ὅλους ὅσους ἀγωνίζονται σήμερα γιὰ τὸν ὑπαρκτὸ σοσιαλισμὸ ἢ, τέλος πάντων, ποιούς;

Ἀφοῦ καλέσει τοὺς μαθητὲς ἀναγνώστες του νὰ φανταστοῦν «ὅτι εἴμαστε πάνω στὴ σελήνη μὲ ἓνα ἰσχυρὸ τηλεσκόπιο καὶ βλέπουμε ὅ,τι ἔκανε ὁ ἄνθρωπος πάνω σὲ τοῦτο τὸν πλανήτη» (σελ. 7), προχωρεῖ πιά ἀκάθεκτος (σελ. 8):

«Θὰ ἐξετάσουμε μὲ συντομία τρία παραδείγματα: 1. Τὴν ἐποχὴ πού οἱ ἄνθρωποι βρίσκονταν στὸ στάδιο πού ἔψαχναν, γιὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν τροφὴ τους· ὅ,τι συγκέντρωναν τὸ μοίραζαν ἐξίσου ἀνάμεσά τους». Θὰ σταθῶ ἐδῶ: Πολὺ γερό τηλεσκόπιο διαθέτει ὁ ἐξυπνάκιας... Ἀπὸ ποῦ ἄραγε ἀντλήσε αὐτὴ τὴν πληροφορία, ὅτι «ὅ,τι συγκέντρωναν τὸ μοίραζαν ἐξίσου ἀνάμεσά τους»; Τί προσπαθεῖ νὰ περάσει τὸ «ΚΕΜΕ»; Πῶς καὶ παλαιὰ οἱ ἄνθρωποι εἶχαν ἐπιβάλει τὸ σύγχρονο δογματισμὸ τῆς ἰσότητος στὴ διανομὴ ἀγαθῶν; Ἄς προχωρήσουμε πιὸ κάτω. (Νάτος ἐπιτέλους ὁ ἰνστρουχτορας): «Μετὰ τὴ Γεωργικὴ Ἐπανάσταση ὁμῶς μερικοὶ γεωργοὶ ἀπόκτησαν περισσότερη γῆ, ἐνῶ ἄλλοι ἔμειναν ἀκτῆμονες. Γιὰ πρώτη φορὰ στὴν ἱστορία τοῦ ἀνθρώπου δημιουργήθηκαν πλούσιοι καὶ φτωχοὶ (ἢ ὑπογράμμισή τοῦ βιβλίου). Ὑπῆρχαν ἄνθρωποι πού εἶχαν τὰ πάντα κι ἄλλοι πού πέθαιναν ἀπὸ τὴν πείνα. Ἔτσι ἡ Γεωργικὴ Ἐπανάσταση δὲν ἄλλαξε μόνο τὸν τρόπο πού οἱ ἄνθρωποι ἐξασφάλιζαν τὸ ψωμί τους, ἀλλὰ καὶ τὶς σχέσεις ἀναμεταξύ τους καὶ τὶς ἰδέες τους γιὰ τὸ σωστὸ καὶ τὸ ἄδικο».

Στὴ σελίδα ὁμως 20 ὁ ἐξυπνάκιας μὲ τὸ τηλεσκόπιο βεβαιώνει ὅτι ὁ πληθυσμὸς τῆς γῆς, ὅταν ἄρχισε ἡ γεωργικὴ ἐπανάσταση (10.000 χρόνια πρὶν) στὴν ἐποχὴ τοῦ «σοφοῦ ἀνθρώπου», ἦταν 6.000.000 (ἑξὶ ἑκατομμύρια) ὅλος κι ὅλος! Ἄς δοῦμε καὶ τὰ δύο ἀποσπάσματα μαζί.

Στὴ γῆ λοιπόν, πού οἱ ...σοφοὶ (Homo Sapiens στὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα, κύριοι τοῦ ΚΕΜΕ, εἶναι ὁ «ἔμφρων» καὶ ὄχι ὁ «σοφός»· μήπως ξέρετε τὴν διαφορὰ;) ἀνῆρχοντο σὲ 6.000.000, παρουσιάστηκαν ἀκτῆμονες!! Αὐτὸ πιά δὲν εἶναι τηλεσκοπιο, εἶναι ὁ ἴδιος ὁ σατανᾶς! Ποῦ τὰ βρήκατε αὐτά; Κι αὐτὸ τὸ ἄλλο, ὅτι: «Ὑπῆρχαν ἄνθρωποι πού εἶχαν τὰ πάντα κι ἄλλοι πού πέθαιναν ἀπὸ τὴν πείνα»; Τί θέλετε νὰ ἐννοήσουν μὲ αὐτὰ τὰ «μελὸ» οἱ μαθητές, καὶ μάλιστα τῶν ἐπαρχιακῶν λυκείων; Ὅτι ὑπάρχουν οἱ κακοὶ γεωργοὶ μὲ τὶς «Μερσεντές» πού τρῶνε χαβιάρια καὶ πίνουν σαμπάνιες καὶ οἱ φουκαράδες ἀκτῆμονες — κι ὅλα αὐτὰ ἐδῶ καὶ 10.000 χρόνια; Αὐτὸ πιά δὲν εἶναι τηλεσκόπιο, εἶναι νεκρανάσταση τοῦ Μυγχάου-ζεν.

Ἄς δοῦμε τὴν συνέχεια (σελὶς 9):

«Οἱ θρησκείες πού παρουσιάστηκαν προσπάθησαν νὰ δώσουν κάποιες, χωρὶς ἐπιτυχία, ἀπαντήσεις στὰ κοινωνικὰ προβλήματα. Γι' αὐτὸ καὶ πραγματοποιήθηκαν ἐξεγέρσεις χωρικῶν σὲ ὑπανάπτυκτες χώρες καὶ ἀγῶνες ἐργατῶν σὲ βιομηχανικὲς χώρες». Μήπως, κύριοι τοῦ «ΚΕΜΕ», μπορεῖτε νὰ μᾶς πληροφορήσετε ἐσεῖς, μιὰ κι ὁ ἐξυπνάκιας μὲ τὸ τηλεσκόπιο αὐτὸ δὲν τὸ εἶδε, ποιὲς εἶναι αὐτὲς οἱ θρησκείες πού παρουσιάστηκαν καὶ προσπάθησαν (πάλι καλὰ) νὰ δώσουν ἀπαντήσεις στὰ κοινωνικὰ προβλήματα καὶ ἀπέτυχαν;

Καὶ ἰδοὺ τὰ συμπεράσματα ἐπὶ τῆς πρώτης περιόδου, δηλαδὴ ἀπὸ τὸν κυνηγὸ μέχρι τὸ γεωργό. Γράφει ὁ ἐξυπνάκιας μὲ τὸ τηλεσκόπιο (σελὶς 64): «Ἄν συγκρίνουμε τὴν ἰσότητα τῶν κυνηγετικῶν ὁμάδων μὲ τὴν ἀνισότητα καὶ ἀδικία τοῦ γεωργικοῦ πολιτισμοῦ κι ἀκόμα μὲ τὸν σημερινὸ βιομηχανικὸ πολιτισμὸ, ἴσως

ἀναρωτηθοῦμε ἂν ἄξιζε τὸν κόπο ἡ Γεωργικὴ Ἐπανάσταση»!! Βέβαια ἀναγκάζεται νὰ ἀπαριθμήσει καὶ τὰ καλὰ τῆς Γεωργικῆς Ἐπανάστασης, π.χ. ὅτι «δημιούργησε τὶς προϋποθέσεις γιὰ τὴν ἀνθήση τῶν πόλεων καὶ τῶν μεγάλων πολιτισμῶν μὲ καλλιτέχνες, ποιητές, φιλοσόφους, δραματουργούς, γιατρούς, ἐπιστήμονες κτλ.», ποὺ οἱ κύριοι τοῦ «ΚΕΜΕ» θὰ προτιμοῦσαν νὰ μὴν εἶχαν γίνει ποτέ, ἀφοῦ δὲν ἔγιναν ἀπὸ ριζοσπάστες: «Ἡ ἱστορία δὲν μπορεῖ νὰ γυρίσει πίσω», κλαυθμηρίζει ὁ ἐπίλεκτος τοῦ «ΚΕΜΕ». Ἀλήθεια, ποιά εἶναι ἡ ἐπιδίωξη αὐτῶν τῶν ἀφορισμῶν; Τί ἐπιδιώκετε, κύριοι τοῦ «ΚΕΜΕ», νὰ περάσετε στοὺς μαθητὲς τῶν ἀγροτικῶν περιφερειῶν; Ὅτι ἡ Γεωργία πρέπει νὰ γίνει κολλεκτίβα, διότι ὑπῆρξε στανικὴ ἐπινόηση τῆς πλουτοκρατίας;

Καὶ φθάνουμε ἐπὶ τέλους στὴ «Βιομηχανικὴ Ἐπανάσταση». Γράφει ὁ «ἐξυπνάκκιος μὲ τὸ τηλεσκόπιο» (σελὶς 9):

«Ὅταν ἄρχισε ἡ Βιομηχανικὴ Ἐπανάσταση, οἱ ἄνθρωποι ἐγκατέλειψαν τὰ κτήματά τους, γιὰ νὰ ἐργαστοῦν στὰ ἐργοστάσια». Ἄς δοῦμε κι' αὐτὸν τὸν παραλογισμό. Πρὶν λίγο μιλῶντας γιὰ τὴν Γεωργία (ποὺ ξεκίνησε πρὶν 10.000 χρόνια, ὅταν ἡ γῆ εἶχε πληθυσμὸ 6.000.000...) ἀνακάλυψε διὰ τοῦ τηλεσκοπίου του ὅτι διὰ τῆς γεωργίας «γιὰ πρώτη φορὰ στὴν ἱστορία δημιουργήθηκαν πλούσιοι καὶ φτωχοί». Τώρα ὅμως μᾶς λέει ὅτι οἱ γεωργοὶ (πλούσιοι καὶ φτωχοὶ ἢ τσιφλικάδες καὶ ἀκτήμονες) ἔσπευσαν νὰ πάρουν μέρος σ' αὐτὴ τὴν κοσμοσωτήρια Βιομηχανικὴ Ἐπανάσταση καὶ νὰ ἐργαστοῦν στὰ ἐργοστάσια: Τὸ τηλεσκόπιο τώρα γίνεται ὁ γνωστὸς Μπόμπος: Ὅ,τι καὶ νὰ δεῖ, ὅπως αὐτός, ἓνα πᾶγμα ἔχει στό μυαλό του!

Κύριοι τοῦ «ΚΕΜΕ», ἓνα βιβλίο ποὺ προορίζεται γιὰ ὅλους τοὺς μαθητές, καὶ ὑπῆρξαμε ὅλοι κάποτε μαθητές, εἶναι κάτι τὸ ἱερό. Οἱ γονεῖς μας ὅταν μᾶς ἔλεγαν διάβασε, ἐννοοῦσαν ἀκριβῶς νὰ σκύψουμε ἐπάνω στὸ βιβλίο καὶ νὰ φωτιστοῦμε ἀπὸ αὐτό. Ὁ δάσκαλος ἦταν ἐπίσης πρόσωπο ἱερό, ποὺ θὰ μᾶς βοηθοῦσε νὰ ἀνοίξουμε τὰ μάτια μας στὸ φῶς τῶν προβληματισμῶν μὲ βάση τὸ βιβλίο. Μὲ ποιὸ δικαίωμα ἐσεῖς τώρα παραβιάζοντας τὸ Σύνταγμα μᾶς παρουσιάζετε μὲ τὴν ἱερότητα ἐνὸς σχολικοῦ βιβλίου τὶς ἐγκεφαλικὲς ἀσυναρτησιές καὶ τοὺς δογματισμοὺς τῶν ἀνελεύθερων ὑποτακτικῶν τῶν σκληρῶν δογμάτων; Τί λέει ὁ Ὑπουργὸς τῆς παιδείας; Τί λέει ὁ Πρωθυπουργός; Τί λένε οἱ Ἀκαδημαϊκοί μας; Τί λένε οἱ δάσκαλοι; Τί λένε τέλος οἱ γονεῖς;

Ἐρινὺς

ΒΑΣ. Ι. ΛΑΖΑΝΑΣ Sextus Propertius

(2.000 ἔτη ἀπὸ τὸ θάνατό του — 15 π.Χ. - 1985 μ.Χ.)

Ὁ Προπέρτιος ἀνήκει στὴ χορεία τῶν μεγάλων Λατίνων ἐλεγειακῶν ποιητῶν, πού ἄκμασαν κατὰ τὴν περίοδο τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρώμης Αὐγούστου (63 π.Χ. - 14 μ.Χ.). Ἀσφαλῶς οἱ ἐπιδράσεις τῆς ἐλεγειακῆς ποιήσεως τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων (ὅπως καὶ στοὺς δύο ἄλλους, τὸν Κάτουλλο καὶ τὸν Τίβουλλο) εἶναι προφανῆς καὶ ἀναντίρρητη στὸ ἔργο του. Ἐν τούτοις, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, δὲν εἶναι δυνατόν καὶ νὰ ἀμφισβητήσῃ κανεὶς ὅτι ἀνανέωσε τὸ ποιητικὸ αὐτὸ εἶδος καὶ τοῦ προσέδωσε ἕνα ἐντελῶς πρωτότυπο καὶ προσωπικὸ ὄψος. Ἄν ὁ περίφημος Ρωμαῖος κριτικὸς Quintilianus ἔγραψε ὅτι στὴν ἐλεγειακὴ ποίηση «προκαλοῦμε» τοὺς Ἕλληνες (*in elegiis Graecos provocamus*), αὐτὸ ἰσχύει, κατ' ἐξοχήν, γιὰ τὸν Προπέρτιο. Μολονότι πέθανε νεώτατος, ἔγραψε ἐν συνόλῳ τέσσερα βιβλία ἐλεγείων. Καὶ στὰ τέσσερα αὐτὰ βιβλία βασικὸ θέμα εἶναι ὁ ἔρως τοῦ πρὸς τὴν Κυνθία (ψευδώνυμο). Τὸ ἔρωτικό πάθος, μὲ ὅλες τὶς διακυμάνσεις καὶ τὶς ἀποχρώσεις του, διαποτίζει καὶ τοὺς 3.000 περίπου στίχους πού ἀπαρτίζουν τὰ βιβλία του. Μολονότι ἔχουν ἤδη διαρρεύσει δύο ὁλόκληρες χιλιετίες ἀπὸ τὸ θάνατό του, ἐν τούτοις τὸ ἔργο του ἐξακολουθεῖ νὰ συγκινεῖ, νὰ γοητεύει καὶ νὰ συναρπάζει καὶ τὸν σημερινὸ ἀναγνώστη. Καὶ δὲν

ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΑΦΥΠΝΙΣΗ

Ἐπάρχει ἡ γνώμη πὼς ἡ καλλιτεχνικὴ δημιουργία δὲν χρειάζεται ἐξήγηση. Μιλάει ἀπὸ μόνη της. Ὁ Μάνος Φαλτάιτς ἀπορρίπτει τὴν γνώμη αὐτὴ σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ ἔργο του. Μᾶς ἀναγκάζει ἔτσι νὰ τὸ δοῦμε καὶ ἐμεῖς μὲ κριτήρια ὄχι ἀποκλειστικῶς αἰσθητικά.

Ἡ προσέγγισή μας γίνεται ἀπὸ τὰ πράγματα εὐρύτερη καὶ ταυτόχρονα βαθύτερη.

Ἡ δική του τέχνη, πιστεῦει ὁ Φαλτάιτς, δὲν ὑπηρετεῖ ἀπλῶς τὴν τέχνη. Προσφέρει μῆνυμα πέρα ἀπὸ αὐτὸ πὺν συνήθως δίνουν οἱ ἐπιλεγόμενοι στρατευμένοι καλλιτέχνες. Ἔτσι οἱ ἰδιαιτέρως λεπτὲς καὶ μυστικὲς ὑποδηλώσεις ἀνθρωπίνων προσώπων, πὺν ἐκθέτει στὴν Γκαλερί Φόρουμ τῆς Πλάκας, γίνονται τὸ ἀντικείμενο ἐνδιαφέρουσας φιλοσοφικῆς ἐπεξεργασίας ἐκ μέρους του, τόσο στὴν εἴσοδο τῆς Γκαλερί, ὅσο καὶ στὸ κομψὸ της πρόγραμμα.

Ἀλλὰ δὲν σταματᾷ ἐδῶ τὸ πρᾶγμα. Οἱ πνευματοποιημένες ὀντότητες τοῦ Φαλτάιτς ἀναγκάζουν τὸν θεατὴ νὰ σταθῇ ἐπίσης φιλοσοφικὰ ἀπέναντί τους. Νὰ γίνῃ δέκτης ἐρεθισμάτων ἐκ μέρους των καὶ νὰ τὰ μεταμορφώσῃ ἐν συνεχείᾳ μέσα του. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι, ὅτι, ἐνῶ μὲ τὰ σφιχτοδεμένα κείμενά του ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς μᾶς λέγει τί πιστεῦει ὁ ἴδιος, μὲ τοὺς ὑπαινικτικοὺς πίνακές του μᾶς κάνει νὰ ἀνακαλύψουμε τί πιστεύουμε ἐμεῖς — καὶ πὺς νὰ μὴ παγιδευώμαστε στὴν ἀνακάλυψη.

Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ὁ ἐκθέτης τῆς Γκαλερί Φόρουμ πετυχαίνει κάτι τὸ πολὺ σημαντικὸ, σπρώχνει τὸν θεατὴ νὰ μετάσχῃ ἐνεργῶς στὸ ἔργο του, ἔτσι πὺν οἱ πίνακες γίνονται ἀπὸ ἀπλᾶ ἐκθέματα σημαντικὰ δρώμενα. Ἐκεῖ πὺν ἄλλος ζωγράφος προβάλλει ἀνυποψίαστα τὴν δικιά του ματιὰ ἐπάνω σου, ὁ Φαλτάιτς σὲ ὑποχρεώνει νὰ βρῇς τὴν δικιά σου — καὶ νὰ δῇς τὸν κόσμον μ' αὐτήν, προσωποποιώντας τον. Πρόκειται γιὰ πράξη καταξίωσης τῆς προσωπικῆς θέας καὶ ἐκδήλωση σεβασμοῦ πρὸς τὴν ὀντότητα τοῦ θεατῆ, πὺν σπάνια βλέπει κανεὶς στὶς αἰθουσες τῶν ἐκθέσεων. Ἡ ἱκανότητα αὐτὴ τοῦ ζωγράφου, ἀπότοκος τῆς βιοθεωρίας του, τὸν διαφοροποιεῖ ἀπὸ τοὺς σπουδαίους ἄλλους δουλετὲς τῆς θρησκευτικῆς τέχνης, στὴν ὅποιᾳ ἐντάσσεται τὸ ἔργο του ἀπὸ πλευρᾶς ψυχολογικοῦ κλίματος. Τὸν διαφοροποιεῖ ἐπίσης ἀπὸ τοὺς ἄλλους σύγχρονους ζωγράφους, πὺν προσφεύγουν στὸν λόγο γιὰ νὰ ἐξηγή-

υπάρχει κανένα μυστήριο στο φαινόμενο αυτό. Ὁ Προπέρτιος είναι μεγάλος, ιδιοφυής ποιητής. Καί οἱ μεγάλοι καί ιδιοφυεῖς δημιουργοὶ ἀντέχουν καί ἀνθίστανται στή φθορά τοῦ πανδαμάτορος Χρόνου.

Παραθέτω, σὲ μετάφραση, μιὰ ἐλεγεία ἀπὸ τὸ δεύτερο βιβλίο του.

Η ΔΕΚΑΤΗ ΕΛΕΓΕΙΑ ΤΟΥ ΔΕΥΤΕΡΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

«Non tot Achaemeniis armantur Etrusca sagittis...»

Τὰ βέλη τῶν Ἀχαιμενιδῶν¹ μὲ τις ἐτρουσκικὲς αἰχμὲς τοὺς
θὰ μὲ πλήγωναν ἀσφαλῶς, λιγότερο, ἀπ' τοῦ Ἑρωτα τὰ βέλη.
Μὲ Μοῦσες τρυφερές, ἀβρὲς δὲν μοῦ ἐπιτρέπει ν' ἀσχολοῦμαι
καὶ στὸ ἄλσος τὸ ἱερὸ νὰ κατοικῶ τῆς Ἀσκρας² μὲ πιέζει.

Τῆς Πιερίας οἱ δρυὲς δὲν θὰ ὑπακούσουν στὴ φωνή μου
καὶ στὴν κοιλάδα τοῦ Ἰσμάρου δὲν θὰ γοητεύσω τὰ θηρία...

Ὁ σκοπὸς μου αὐτὸς: οἱ στίχοι μου νὰ σαγηνεύσουν τὴν Κυνθία
καὶ ἀπὸ τὸ Λίνο³, γυιὸ τοῦ Ἰνάχου, ἀκόμη ἐνδοξότερος νὰ γίνω.

Τὸ κάλλος τῆς γυναίκας δὲν μὲ συγκινεῖ· κι' ἀκόμη μήτε
προγόνους εὐκλειεῖς ἂν ἔχει κι' ἂν εἶναι ὑπερήφανη γιὰ κείνους.

10

Μ' ἀρέσει στὸν κόρφο μιᾶς γυναίκας τὸ βιβλίο νὰποθέτω.

→
σουν τὴν δουλειά τους.

Σὲ τί ὀφείλουν τὴν ἰκανότητά τους νὰ ζυπνοῦν τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο οἱ πίνακες τοῦ Φαλταίτς; Ἴσως στὸ γεγονὸς ὅτι οἱ μορφὲς ποὺ παρουσιάζει στὴν Γκαλερί Φόρουμ ἀποτελοῦν παραλλαγὲς ἐνὸς μόνου θέματος (τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου) καὶ μιᾶς μόνο ματιᾶς (αὐτῆς ποὺ ὀνομάζει «νταϊστικὴ ὄραση»). Ἀπὸ τὴν μιὰ μεριά, ὁ θεατὴς καταλαβαίνει πῶς αὐτὰ τὰ ἀλλόκοσμα μάτια ἐπισημαίνουν πράγματα σὲ μιὰ διάσταση διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν ὁρατὴ διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ. Ἀπὸ τὴν ἄλλη, οἱ πίνακες τοῦ Φαλταίτς σωστὰ δὲν τοῦ δίνουν ἐνδείξεις γιὰ τὸ τί βλέπουν τὰ ἀλλόκοσμα αὐτὰ μάτια στὴν ἄλλη διάσταση. Συνειδητοποιεῖ ἔτσι ὁ θεατὴς ὅτι, ἀντίθετα μὲ τὴν συμβολικὴ σχολή στὸν χώρο τῆς θρησκευτικῆς τέχνης, ὁ Φαλταίτς δὲν τοῦ προσφέρει μιὰν ἐτοιμὴ κρυμμένη ἀλήθεια, ποὺ πρέπει ἐκεῖνος ἀπλῶς νὰ ἀνακαλύψῃ. Τοῦ προσφέρει ἕνα τρόπο τοῦ βλέπειν. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο θὰ γίνῃ μετὰ ἀπὸ προῖον κοινωνίας δημιουργὸς κοινωνίας. Καὶ μ' αὐτὸν θὰ μεταμορφωθῇ ἀπὸ ἀριθμὸς ταυτότητας σὲ μοναδικὸ πρόσωπο. Ἄν ὁ Φαλταίτς ἀσχολῆται ἐδῶ τόσο ἀποκλειστικὰ μὲ τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο, τὸ κάνει ἐπειδὴ πιστεύει σ' αὐτό, ἐπειδὴ τὸ ἔχει ἀναπτύξει στὸ ἔπαρκο ὁ ἴδιος καὶ ἐπειδὴ ἔχοντας πετύχει κάτι τέτοιο, εἶναι πιά σὲ θέση νὰ γίνῃ κατὰ τὴν φύσιν του στοὺς ἄλλους.

Μὲ τὴν ἐργασία του ὁ Φαλταίτς ὀριοθετεῖ μιὰ κατ' ἐξοχὴν ὄντολογικὴ διαλεκτική: Τὸ ἄτομο ρέπει πρὸς τὸ σύνολο, ἐπειδὴ μέσω αὐτοῦ μόνον προσωποποιεῖται, ἐνῶ τὸ σύνολο ρέπει πρὸς τὸ ἄτομο, ἐπειδὴ μέσω αὐτοῦ μόνον αὐτοσυνειδητοποιεῖται. Γιατὸ μπορεῖ κανεὶς νὰ παραβλέψῃ τίς ὁποῖες ἐμμονὲς τῆς ὁρολογίας ἢ ἀτέλειες τῶν πινάκων τοῦ Φαλταίτς. Σημασία δὲν ἔχει τόσο τί ἀκριβῶς βλέπεις στὸ ἐκφραζόμενο ἔργο του. Σημασία ἔχει βλέποντάς το νὰ ἀφυπνίσῃς τὸν ἑαυτὸ σου καὶ τὰ ὅσα βρίσκονται πέρα ἀπὸ αὐτόν. Σὲ τοῦτο ὑποκινεῖ ἡ ἐκθεσὴ τῆς Γκαλερί Φόρουμ. Καὶ γιὰ τοῦτο τῆς εἴμαστε εὐγνώμονες. Ἐπὶ τέλους κάτι ἀσχετο μὲ τὰ κλισιὰ τοῦ παρελθόντος ἢ τοῦ παρόντος, κάτι μὲ ἀξία αἰώνια καὶ λυτρωτικὲς δυνατότητες. Βλέποντας Φαλταίτς βλέπεις τί κατορθώνεται, ὅταν ἡ κοινωνικὴ συνείδηση ἀποστάζεται στὸ ἄτομο καὶ τί ξεπερνιέται, ὅταν ἡ ἀτομικὴ συνείδηση ἐστιάζεται στὴν κοινωνία.

Αἰμίλιος Μπουρατῖνος

- "Ω, τὴν εὐτυχία αὐτὴν ἂν γνώριζα, θ' ἀντίκρυζα τὸ πλῆθος
 καὶ τοὺς θορύβους, τὰ σχόλια μὲ ἀδιαφορία καὶ οἶκτο.
 Ἄν μᾶκουε αὐτὴ καὶ εἰρήνευε τὸ πάθος τῆς ψυχῆς μου,
 καὶ τὴν ἐχθρότητα κι' αὐτοῦ τοῦ Δία θ' ἀψηφούσα τότε.
 Ὅταν φθάσει ἡ μοιραία στιγμή κι' ὁ θάνατος τὰ μάτια μου σφαλίσαι,
 οἱ τελευταῖες, ἰδοῦ, οἱ ἐπιθυμίες μου, ποὺ σεβαστὲς πρέπει νὰ γίνουν:
 Δὲν θέλω ἐπίσημη πομπή οὐδὲ καὶ τῶν προγόνων μου οἱ εἰκόνες
 20 νὰ ἀναρτηθουν. Δὲν θέλω σάλπιγγες ποὺ πένθιμους σκοποὺς θὰ μέλπουν.
 Ἀπὸ ἐλεφαντόδοντο δὲν θέλω κλίνη νεκρική· κι' ἀκόμη μῆτε
 ἐπιθυμῶ τὸ σῶμα μου τὸ στρώμα τὸ ἀπαλὸ τοῦ Ἀττάλλου.
 Μοναδικὴ πομπή τὰ τρία μου βιβλία ἄς εἶναι· δῶρα
 πολύτιμα ποὺ θὰ προσφέρω στὴ θεὰ τοῦ Ἄδη Περσεφόνη.
 Ὑδρίες στὴ σειρὰ ὅπου ἀρωματικὲς θὰ καίουν οὐσίες
 δὲν θέλω ἐγώ. Μοῦ ἄρκει, καθὼς ἐνὸς πληβείου, μιὰ ἀπλὴ κηδεῖα·
 θάκλουθεῖς καὶ σὺ μὲ ἀκάλυπτο τὸ στήθος καὶ μὲ θρήνους
 καὶ μὲ ἀκατάπαυτους λυγμούς, Κυνθία. Θὰ κρᾶξεις τὸ ὄνομά μου
 30 κι' ἐδῶ στὰ χεῖλιά μου τὰ τελευταῖα θ' ἀποθέσεις
 φιλιά, τὴν ὥρα ποὺ ἄρωμα συριακὸ θὰ βγαίνει ἀπ' τὴ σποδὸ μου.
 Τέλος ἀφοῦ ἡ φωτιά τὰ μέλη μου σὲ τέφρα μετατρέψει,
 μιὰ λήκυθος ἀπὸ πηλὸ ἄς κλείσει, αἰώνια, τὴ σποδὸ μου.
 Στὸ μνήμα τὸ ἀπέριττο μιὰ δάφνην ἄς φυτέψουν μόνο,
 ποὺ τῆς πυρᾶς τὸ χῶρο θὰ σκιάζει· ἐπάνωθ' αὐτὴ ἄς γράψουν:
 «Στὸ μνήμα αὐτὸ ἀναπαύεται — τέφρα καὶ μόνον πλέον τέφρα —
 ἕνας ποὺ μιᾶς ἀγάπης — μιᾶς καὶ μοναδικῆς — δεσμώτης ἦταν»
 καὶ θάν' τὸ μνήμα μου γνωστὸ καὶ σεβαστό, ὡς ἄλλοτε ἦταν
 τὸ μνήμα τὸ αἰμόφυρτο τοῦ ἥρωα τῆς Φθίας Ἀχιλλεῖα.
 40 Θὰ θυμηθεῖς, ὦ ναί, Κυθνία, τὸν φίλο σου, οἱ χρόνοι ὅταν κυλήσουν
 καὶ μὲ μιὰ κόμη ὀλόλευκη τὸν δρόμο αὐτὸν θ' ἀκολουθήσεις
 καὶ εὐλαβικὰ τοῦ τάφου μου τίς πέτρες θὰ σιμώσεις πάλι.
 Ἐγὼ θάμαι κάτω στὴ γῆς· ἔχει κι' ἡ γῆς ὥστόσο μνήμη.
 Τί κρίμα νὰ μὴν εἶχα ἀλήθεια! τὴν ψυχὴ μου παραδῶσει
 σὲ μιὰ ἀπὸ τίς τρεῖς τίς Ἀδελφές⁴ ἀπὸ τὸ λίκνο μου ἤδη ἀκόμη
 καὶ μιὰν ἀβέβαιη, ἄστατη πνοὴ ποτὲ ἄς μὴ συγκρατοῦσα!
 Τρεῖς γενεές εἶδε ὁ Νέστορας μὲ συντριβὴ νὰ θάβουν,
 πόσο εὐτυχὴς τὰ γέρα του στὸ Ἴλιο ἕνας ὀπλίτης νὰ εἶχε κατακόψει.
 50 Στοῦ Ἀντιλόχου τὴν πικρὴ ταφὴ ὁ γέροντας δὲν θάταν
 καὶ δὲν θὰ κραύγαζε: «ὦ θάνατε, γιὰτὶ βραδύνεις τόσο».
 Ὡστόσο τὸ νεκρὸ τὸ φίλο σου — ἔστω στιγμές — θ' ἀναθυμᾶσαι
 — εἶναι καθήκον ἄλλωστε νὰ μνημονεύουν τοὺς νεκροὺς των.
 Μάρτυς ὁ ὥραϊος Ἀδωνις μὲ τὸ λευκόν, ὡς χιόνι, σῶμα·
 κάπρος τὸν κτύπησε στῆς Ἰδαλίας ὡς θήρενε τὰ ὄρη
 κι' ἀπόγειρε νεκρός· καὶ τότε, παρευθὺς, ὦ Ἀφροδίτη,
 μὲ κόμη ἀνάστατη ἐδραμες, ὡς λέν, κι' ἐστάθης στὸ πλευρό του.
 58 Ὅμως, κι' ἂν μὲ θυμᾶσαι, μάταιο κι' ἀνώφελο. Θὰ μένει πάντα
 ἡ τέφρα μου βουβή. Πῶς τὰ ὀστά μου νὰ μιλήσουν;

1. Ἀχαιμενίδες. Γενάρχες τῶν Βασιλέων τῆς Περσίας (Ἡρόδ. Α, 125).

2. Ἀσκρα. Ἡ πατρίδα τοῦ Ἡσιόδου στὴ Βοιωτία. Ἐδῶ συμβολίζει τὴν ἐπικὴ ποίηση.

3. Λίνο. Μυθικὸς ἥρωας ποὺ πέθανε νεώτατος. Στὴ μνήμη του ἐμελπαν θρηνητικὰ ἄσματα.

4. Ἀδελφές. Εἶναι οἱ Τρεῖς Μοῖρες: Κλωθώ, Λάχεσις καὶ Ἄτροπος.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΟΝΤΟΣ

Ἡ παιδεία στὸ �λιγαρχικὸ καθεστῶς

Προοπτικὴ τῆς ὀλιγαρχικῆς ἐκπαίδευσης — γιὰτὶ παιδεία μόνο στὴ δημοκρατία ὑπάρχει — εἶναι νὰ διατηρήσει τὸ πολιτικὸ σύστημα. Ἔτσι δὲν προετοιμάζει τὸν πληθυσμό, γιὰ νὰ συμμετάσχει στὶς τρεῖς λειτουργίες τῆς ἐξουσίας, ἀλλὰ τὸν διαιρεῖ σὲ ἐξουσιαστὲς καὶ ἐξουσιαζόμενους. Στὶς πιὸ φιλελεύθερες παραλλαγές τῆς ἡ ὀλιγαρχία χρησιμοποιοῦ τὴν ἐκλογὴ παράλληλα μὲ τὸ διορισμὸ γιὰ τὴν ἀνάδειξη τῶν ἀρχόντων τῆς καὶ παραπλανᾷ τὸν πληθυσμὸ τῆς ἐμβαπτίζοντάς τὸν ἀπὸ μικρῇ ἡλικίας στὶς ἐκλογικὲς διαδικασίες, μὲ τὸν ἰσχυρισμὸ ὅτι αὐτὲς οἱ διαδικασίες εἶναι δημοκρατικές· γιὰτὶ βέβαια ἡ μεγαλύτερη ἀπάτη πού διαπράττει ἡ ὀλιγαρχία εἶναι ὁ σφετερισμὸς τῶν δημοκρατικῶν ὀρολογίων, μὴν τολμώντας ποτὲ νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸ ἀληθινὸ ὄνομα τῶν πραγμάτων.

Ἡ ὀλιγαρχία προετοιμάζει κυρίως ὑπηκόους, ὑπαλλήλους, τεχνοκράτες καὶ ὄχι πολῖτες ἐλεύθερους· ἀπαγορεύει τὸν ἐξοπλισμὸ τῶν ὑπηκόων τῆς καὶ τοὺς μεταχειρίζεται, ὅπως μεταχειρίζονταν στὴν ἀρχαιότητα τοὺς δούλους ὡς πρὸς τὸ σημεῖο αὐτό· δημιουργεῖ διάφορα κόμματα (στὴν πιὸ φιλελεύθερη μορφὴ τῆς), γιὰ νὰ σταθεροποιεῖ καλύτερα τὴ διαίρεση τοῦ πληθυσμοῦ ταξινομώντας τὸν μέσα σὲ μαντριά μὲ πολιτικὴ ἐπίχρωση· καλλιεργεῖ τὸν ἐπαγγελματισμὸ ἢ ἡμιεπαγγελματισμὸ σ' ὅλες τὶς λειτουργίες τῆς ἐξουσίας καὶ φυσικὰ καὶ στὸ στρατό.

Τὰ ὀλιγαρχικὰ καθεστῶτα δίνουν πρωτεύουσα σημασία στὴν πρώτη διάσταση τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ὕλική, καὶ ἔχουν μάλιστα τὴν τάση νὰ ἀμβλύνουν μέχρι τὴν ἐξαφάνισή τους τὶς ἄλλες, καὶ ἰδιαίτερα τὴν πολιτικὴ.

Ὁ ἄνθρωπος στὰ ὀλιγαρχικὰ καθεστῶτα διαπαιδαγωγεῖται, ἔτσι ὥστε νὰ καταναλῶναι ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερο ἀγαθὰ καὶ νὰ ἀποκτᾷ ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερο περιουσιακὰ στοιχεῖα. Γιὰ νὰ ἐξισωθεῖ ἡ σπάταλη κατανάλωση, οἱ ὀλιγαρχίες ρίχνουν τὸ σύνθημα «αὐξηση τῆς παραγωγῆς». Καὶ ἐπειδὴ ἡ πρόοδος τῆς τεχνολογίας εἶναι τέτοια, ὥστε ἡ παραγωγή νὰ μπορεῖ νὰ ὑπερκαλύπτει τὶς ἀνάγκες σὲ καταναλωτικὰ ἀγαθὰ, γι' αὐτὸ οἱ ὀλιγαρχίες ἀποπροσανατολίζουν τὴν παραγωγή πρὸς τὴν κατασκευὴ ὅπλων, ἢ ὅποια ἀπὸ τὴ μιά μεριά παρακωλύει τὴν παραγωγή καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, κρατᾷ τὴν ἀνθρωπότητα ὑπὸ τὴν δαμόκλεια σπάθῃ τῆς ἀνασφάλειας καὶ τοῦ φόβου πού προέρχονται ἀπὸ τὸ φᾶσμα τῆς πείνας καὶ τῆς ἀνέχειας, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη κάνει ὑποχρεωτικὴ τὴν ἀνανέωση τῶν ὅπλων κάθε πέντε χρόνια τὸ ἀργότερο, γιὰτὶ τὰ νέα τεχνολογικὰ ἐπιτεύγματα τὰ καθιστοῦν ἀνεπαρκῆ. Ἡ ἐντελέχεια τῆς ὀλιγαρχικῆς διαπαιδαγωγῆς εἶναι νὰ ἀποτρέψῃ μὲ κάθε τρόπο τοὺς ὑπηκόους τῆς ἀπὸ τὴν πολιτικὴ, τὴν ὅποια προορίζει μόνο γιὰ τοὺς ἐπαγγελματίες ὀλιγαρχικοὺς πολίτευτές⁽¹⁾.

(1) Χαρακτηριστικὸ τῆς σύγχρονης μὴ δημοκρατικῆς σκέψης εἶναι τὰ στρουμφάκια. Ὅλα τοὺς εἶναι ἀνίκανα καὶ εὐτυχῶς πού βρίσκειται ὁ ἄρχηγός — ὁ μόνος πού εἶναι ἀνόμοιος καὶ ἔχει προσωπικότητα καὶ φορεῖ διαφορετικοῦ χρώματος ρούχα, ὅπως ὁ πέρσης βασιλεὺς, πού μόνο αὐτὸς φοροῦσε τὴν τίγρη ὀρθία — καὶ τὰ σώζει στὶς δυσκολίες. Ἡ γυναίκα, ἡ στρουμφίτσα, παρουσιάζεται κούφια, ἀνύμφη, κενή, ὅπως δηλ. προτιμᾷ ἡ σύγχρονη ὀλιγαρχία τὴ γυναίκα. (Πρβλ. περιοδ. «Δεκαπενθήμερος Πολίτης», τεύχ. 42 τῆς 24-5-85 σ.σ. 40-41).

Ἄλλο χαρακτηριστικὸ τῆς ὀλιγαρχίας εἶναι ὁ δογματισμὸς καὶ ὁ φανατισμὸς. Κάθε ὀλιγαρχία ἔχει ἓνα ἱερὸ βιβλίον εἴτε *Βέδες* ὀνομάζεται αὐτό, εἴτε *Ταλμούδ*, εἴτε *Βίβλος*, εἴτε *Κοράνι*, εἴτε *Κεφάλαιο*, πού τὸ θεωρεῖ ἀπαραβίαστο καὶ ἀμετάβλητο. Καὶ μπορεῖ νὰ συμβεῖ περισσότερες ἀπὸ μιὰ ὀλιγαρχίες νὰ ἔχουν τὸ ἴδιο ἱερὸ βιβλίον καὶ νὰ σφάζονται μεταξύ τους, γιατί κάθε μία ἔχει τὴ δική της ἑρμηνεία τοῦ ἱεροῦ βιβλίου. Κοινὸς ὅμως θεὸς ὅλων τῶν ὀλιγαρχιῶν εἶναι ὁ δογματισμὸς καὶ ὁ φανατισμὸς, ἡ πεποίθηση ὅτι μόνη καθεμιὰ κατέχει τὴν ἀλήθεια. Πράγμα πού δὲ συμβαίνει στὴ δημοκρατία. Ἐκεῖ ὑπάρχει ἡ διαλεκτικὴ καὶ ἀκούγονται χωρὶς φανατισμὸ ὅλες οἱ θεωρίες.

Γιὰ νὰ ἀνακεφαλαιώσουμε. Οἱ κατευθυντήριες γραμμὲς τῆς ὀλιγαρχικῆς διαπαιδαγώγησης εἶναι:

α) Ἡ διάκριση τῶν μόνιμων κατοίκων μιᾶς χώρας σὲ ἐξουσιαστὲς καὶ ἐξουσιαζόμενους· ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι πιά ζῶο πολιτικὸ (δηλαδὴ δὲ συμμετέχει στὴν ἐξουσία) ἀλλὰ κοινωνικὸ (δηλαδὴ συμμετέχει οὐδέτερα στὴν ὁμάδα σὰν ὑπήκοος, ὑφιστάμενος τὴν ἐξουσία μιᾶς μικρῆς συγκριτικῆς ὁμάδας, πού νέμεται ἀέναα τὰ πολιτικὰ δικαιώματα καὶ ἀξιώματα).

β) Ἡ δημιουργία κομμάτων, εἰρηνιστικῶν ἢ ἄλλων ὁργανώσεων, πού σκοποῦν νὰ διοχετεύσουν τὴ φυσικὴ πολιτικὴ διάθεση τοῦ ἀνθρώπου σὲ ἀνώδυνες διαμαρτυρίες, μακριὰ ἀπὸ οὐσιαστικὴ συμμετοχὴ στὰ κοινὰ· ἔτσι ὑπάρχει ἡ ἐπίφαση τῆς πολιτικῆς συμμετοχῆς.

γ) Ἡ διάθεση τῶν ὅπλων ἀπὸ τοὺς ἐπαγγελματίες ἐξουσιαστὲς, γιατί ἔτσι σταθεροποιεῖται ἡ θέση τους, μιὰ καὶ οἱ ἐξουσιαζόμενοι καταναλώνουν τὸν ἐλεύθερό τους χρόνο γιὰ νὰ τὰ ἀνανεώσουν καὶ δὲν σκέφτονται νὰ ἀσχοληθοῦν μὲ τὴν πολιτικὴ.

δ) Ὁ ἔθισμός τῶν ὑπηκόων στὶς ἐκλογικὲς διαδικασίες, πού παρουσιάζονται σὰν ἡ πεμπτουσία τῆς δημοκρατίας, ἐνῶ στὴν πραγματικότητα εἶναι ἡ εἰδοποιὸς διαφορὰ τῆς ὀλιγαρχίας.

ε) Ἡ ὑποβάθμιση τῆς ἐρωτικῆς διάστασης τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ σύνδεσή της μὲ τὴ διαιώνιση τοῦ εἶδους.

Ἡ ὀλιγαρχικὴ ἐκπαίδευση, δημόσια ἢ ἰδιωτικὴ, δὲν ἔχει οὐσιώδη διαφορὰ. Εἶναι μάλιστα τὸ ἴδιο ἀποτελεσματικὲς στὴ διατήρηση τοῦ ὀλιγαρχικοῦ πολιτεύματος, πρῶτα γιατί διέπονται ἀπὸ τοὺς ἴδιους νόμους καὶ ἔχουν τὸ ἴδιο ἐκπαιδευτικὸ πρόγραμμα καὶ ἔπειτα γιατί μὲ τὸ νὰ μοιράζονται τοὺς ρόλους, ἀλληλοσυμπληρώνονται στὴ ἀναπαραγωγὴ τῶν ὀλιγαρχικῶν δομῶν τῆς κοινωνίας. Ἐτσι ἡ ἰδιωτικὴ ἔχοντας καλύτερη ὑλικοτεχνικὴ ὑποδομὴ ἀπὸ τὴ δημόσια βγάζει καλύτερους τεχνοκράτες καὶ στελέχη στενόμυαλα καὶ ἀπολιτικά, ὅπως ἀκριβῶς τὰ θέλει τὸ σύστημα. Ἡ δημόσια πάλι δὲ βγάζει τὸ ἴδιο ποσοστὸ τεχνοκρατῶν, ἀλλὰ καλλιεργώντας τὴν κομματικοποίησιν ματαιώνει τὴν πολιτικοποίησιν τῶν μελλοντικῶν ὑπηκόων καὶ ἔτσι καὶ ἐκείνη, ἀπὸ ἄλλη σκοπιὰ, συμπληρώνει τὴν ἐνίσχυση τοῦ ὀλιγαρχικοῦ συστήματος. Ἡ διαφορὰ δηλαδὴ τῶν ρόλων ἀνάμεσα στὴν ἰδιωτικὴ καὶ δημόσια ἐκπαίδευση εἶναι ὅτι ἡ πρώτη παρέχει στὸ σύστημα κυρίως τὰ στελέχη, τοὺς ἐξουσιαστὲς, τοὺς δεσπότες, ὅπως θὰ ἔλεγε ὁ Ἀριστοτέλης, τὰ ἀφεντικά, ἐνῶ ἡ δευτέρη παρέχει κυρίως τοὺς ὑπηκόους, τοὺς ἐξουσιαζόμενους, τοὺς δούλους, ὅπως θὰ ἔλεγε πάλι ὁ Ἀριστοτέλης, τὰ πιόνια. Τελικὰ ἡ δημόσια καὶ ἡ ἰδιωτικὴ ἐκπαίδευση εἶναι οἱ δύο ὅψεις τοῦ ἴδιου νομίσματος: τῆς ὀλιγαρχίας.

ΜΑΝΩΛΗΣ ΜΑΡΚΑΚΗΣ

Ἡ ποίηση: Φιλοσοφικό σχεδιάσμα

Ποίηση είναι ἡ πρώτη χαρὰ στὴν ἔρημο τοῦ κόσμου καὶ στὴν ἔρημο τῆς ψυχῆς μας. Πολλὲς φορές οὔτε ὁ κόσμος οὔτε κι ἡ ψυχὴ μας προχώρησαν πέρα ἀπὸ τὴ χαρὰ αὐτὴ. Στὴν ποίηση διασώθηκε ἡ ἀνάμνηση σ' ὅλο το μέγεθος τοῦ νόμου τῆς καὶ στὴν κυριαρχία τῆς αἴγλης. Ἡ ἀνάμνηση ποὺ σκίζει τοὺς πυθμένες τοῦ χάους καὶ τὰ ἐνδότερα τῆς συνείδησης. Στὸ χάος θέτει τὴν βεβαιότητα μιᾶς ἀπώτερης νομοτέλειας καὶ στὴν συνείδηση τὴν ἐλευθερία σὰν τὸ ἔσχατο καθεστὼς τῆς. Ἐμπλέκεται στὸ ἀδυσώπητο παιχνίδι τῶν νόμων ἢ στὸ ἔμπλεω νοήματος ἱστορικὸ δράμα, ὅπου τὸ δέος μετουσιώνεται σὲ ἰαχή.

Ἡ οὐσία τῆς ποίησης εἶναι ἡ οὐσία τῆς ἔσχατης πραγματικότητας. Τῆς πραγματικότητας ὅπως τίθεται ἢ ὅπως διαφαίνεται στὴν ἀχλὺ τῆς ἀτομικῆς ἐξαρσης, στὴν βιωματοποίηση τοῦ ἀπόλυτου. Εἶναι ἡ δωρεὰ τοῦ πνεύματος ποὺ ἐλαύνεται στὰ ὄριά του, ἡ ἀσημένια ματιὰ στὶς ὑπώρειες τοῦ ὄντος, στὰ ρήγματα καὶ στὶς ἀντινομίες του, στὴν ἀμφισημία τοῦ κόσμου καὶ τοῦ νόμου του, ἐκεῖ ὅπου ἡ ἐπιστήμη ἀρνεῖται νὰ προχωρήσει.

Ποίηση εἶναι ἡ μεταβολὴ τοῦ ἐπερχόμενου σὲ παρουσία, ἡ προβολὴ τῆς συνείδησης στὰ προπύλαια τοῦ ὄντος, τὸ ὄν στὴν ἔσχατη ἀναγωγὴ του, ἡ φοβερὴ παραλλαγὴ τοῦ νόμου τοῦ κόσμου καὶ τοῦ νόμου τῆς ὑπαρξης. Στὴν ποίηση τὸ ὄν διελαύνει ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴ καὶ τίθεται σὰν ἱστορία ἢ σὰν μιὰ ἀπόλυτα ἀτομικὴ βιωματοποίηση. Ἡ συνείδηση πορεύεται πρὸς τὴν οὐσία, εἶναι τὸ πνεῦμα τοῦ δρώντος χρόνου, ἀλλὰ καὶ τοῦ χρόνου ποὺ δὲν δρᾷ, ἡ ἀντιπαράταξη τῆς ἐλευθερίας στὴν φυσικὴν ἀναγκαιότητα.

Στὴν ποίηση ἐκτυλίσσονται οἱ ἀπειρες δυνατότητες, ἐνῶ ἡ βεβαιότητα διακυβεύεται, ὅταν τὸ ὄν ἐπιβάλλεται ἢ ἀπομακρύνεται, καθὼς κινεῖται πρὸς τὴν Μορφή. Εἶναι τὸ σημεῖο, ὅπου ὁ νόμος ἀναιρεῖται στὸ ἀτομο, ὅταν ψηλαφεῖς τὶς ρωγμὲς τοῦ κόσμου καὶ τῆς ψυχῆς σου, ἡ ἱερὴ ματιὰ στὸν παγωμένον ἄνεμο τοῦ Μηδενός ποὺ διελαύνει ἀπὸ τὶς ἀφρούρητες ἀτραπούς τοῦ ἐπιστητοῦ ἢ τὶς ἀντινομίες τοῦ νομοθετοῦντος πνεύματος. Στὴν ποίηση ἀποκαλύπτεται τὸ ὄν σ' ὅλο τὸ βάθος τοῦ μυστηρίου του. Εἶναι ὁ ἅγιος τρόμος ἐνώπια στὸ τυχαῖο καὶ στὶς ἄγνωστες συντεταγμένες στὰ σπλάχνα τοῦ εἶναι καὶ στὴν ἀβυσσο τοῦ Θεοῦ.

Ἡ ποίηση προϋπαντᾷ τὴν ἔλευση τοῦ ὄντος στὰ κράσπεδα τῆς ἀλγούσας συνείδησης. Ἦχεῖ καὶ στὴν ὑποδομὴ καὶ στὸ κατευδίδιό του, ὅταν τὸ ὄν ἀποσύρεται. Ἡ φοβερὴ ἀντιλαμπὴ στοὺς αἰθέρες τοῦ χρόνου, ὅταν ὁ χρόνος, ὁ φυσικὸς ἢ ὁ ἱστορικὸς, συναρτᾶται καὶ αἶρεται στὸ νόημα τῆς στιγμῆς.

Στὴν ποίηση προαγγέλλεται ἡ ἱστορία καὶ καταλάμπει τὸ θαῦμα τῆς. Εἶναι ὁ παιᾶνας τῆς ἐλευθερίας στὸν Αἰῶνα, ἀπ' ὅπου ἀποσκίρτησε κι ὅπου θὰ ἐπιστρέψει. Ἡ ἐπαγγελία τοῦ χρόνου ποὺ δὲν ἦρθεν ἀκόμη καὶ ποὺ ἴσως δὲν θὰ ἔρθει ποτέ. Ὁ θρῆνος γιὰ τὶς δυνατότητες, δηλαδὴ τὶς μορφές τοῦ μέλλοντος χρόνου ποὺ περιέρχονται στὸ περιθώριο καὶ ἀφανίζονται, ὅταν ἡ πραγματικότητά τους γίνεται ἀνέφικτη ἢ ὅταν ἐπιτρέπεται ἡ μιὰ μόνο κυριαρχία. Εἶναι ἡ θρηνωδία μπροστὰ στὰ θρύμματα τοῦ κόσμου, τόσο σ' αὐτὰ ποὺ γίνονται αἰσθητὰ ὅσο καὶ σ' αὐτὰ ποὺ ἀποχωρίζονται ὅταν ἡ κατάκτηση τοῦ Ἐνὸς γίνεται ἀνέφικτη.

Ποίηση εἶναι ἡ ἐκπύρωση τῆς ὑπαρξης πάνω ἀπὸ τὶς ἔρημες καὶ ἀνυδρες ἐπιφάνειες τοῦ ὄντος. Εἶναι ὁ τρόπος τοῦ χρόνου ποὺ μεταβάλλει τὸ πεπερασμένο σὲ ἄχρονο, ὁ τρόπος ἐκεῖνος ὅπου ὁ χώρος θρυμματίζεται ἢ καταποντίζεται στοὺς ἄχρους πυθμένες του, ἡ ὑπέρτατη ἀσκηση τοῦ πνεύματος στὶς κορυφογραμμὲς τοῦ εἶναι, ὁ ἀκροβολισμὸς στὴν ἐστία τοῦ μυστηρίου του.

Ποίηση εἶναι ἡ οἰμωγὴ γιὰ τὸ ἔσχατο δράμα, ἡ ἐπίπονη ἄρση πάνω ἀπὸ τὰ κλειστὰ λογικὰ συστήματα, ἡ ὑπέρβαση τῆς διαλεκτικῆς, τῆς ἀντιδιαλεκτικῆς ἢ τῆς ἀδιαλεκτι-

κῆς σχέσης τῆς συνειδήσεως μὲ τὸν κόσμον. Εἶναι ὁ ἀντίπαλος ἐνὸς πυριχεῖου στὰ σύνορα ὅπου τερματίζονται τὰ πάντα ἢ ὅπου ἀρχίζουν τὰ πάντα, ὅταν τὸ ρίγος τοῦ ἐνὸς ἢ τοῦ Μη-δενὸς χαράσσει τὰ βάθη σου.

Στὴν ποίηση οὔτε ὁ κόσμος οὔτε ὁ ἑαυτός σου δὲν εἶναι πιά οἱ ἴδιοι. Ὁ κόσμος ὑποχωρεῖ σὰν παιγνίδι τῆς αἰσθητικῆς ἐμπειρίας, γίνεται τὸ νόημα ποὺ αἶρεται πάνω ἀπὸ τὴν ἀδάμαστη ροή, ἢ κραυγὴ στὴν θέα τοῦ ἀνυπέρβλητου ὅριου, ποὺ δὲν ἔχει ἄλλα ὅρια.

Ποίηση εἶναι ἡ πύρινη ἐνότητα τοῦ κόσμου καὶ τῆς ψυχῆς σου, ἡ περιέλευση τοῦ ὑποκείμενου καὶ τοῦ ἀντικείμενου στὴν ἔσχατη ἐστία τους. Ἡ ὑπαρξὴ πυρπολεῖται καὶ ματώνει συνειδητοποιώντας ὅτι διεκδικεῖ τὰ πάντα, τὸ αἰσθητὸ καὶ τὸ ἀδύνατον, τὴν φύση καὶ τὴν ἱστορία, τὴν ἐλευθερία καὶ τὴν ἀναγκαιότητα. Εἶναι ἡ προσπέλαση στὸ πρῶτο σημεῖο ποὺ στροβιλίζεται στὸ χάος πρὶν τὴν χαραυγὴ τῶν αἰώνων, πρὶν ἀπὸ τὴν μακρυνὴ ἢ τὴν ἀπώτερη συμπαντικὴν ἔκρηξη. Ἡ κίνησις πρὸς τὸ ἓνα, πρὸς τὴν βεβαιότητα τοῦ αἰώνιου καὶ τῆς ἀλήθειας, πρὸς τὴν ἄρνησις τοῦ πεπερασμένου καὶ τοῦ σχετικοῦ, πρὸς τὸ ἄπειρο τῆς οὐσίας.

Στὴν ποίηση ἡ ὑπαρξὴ καταλάμπει καὶ ψηλαφεῖ τὸ "Ἐνα στὸ βάθος τοῦ μυστηρίου του. Τὸ ἐπιδαψιλεύεται μὴν ἀποσυρθεῖ, τοῦ δίδει μορφὴ καὶ δύναμις καὶ τὸ ἀποκαλύπτει στὰ ὑψίπεδα τῆς ἱστορικῆς παράστασης. Εἶναι ἡ γλώσσα τῆς θεότητας καὶ τὸ ἀρχέγονο ψέλλισμα τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν ὁ ἄνθρωπος βρέθηκε μόνος του ἐνώπια στὸ ἐκκολαπτόμενο θαῦμα κι ὅταν ἡ ἀνάμνησις ἐπιβλήθηκε σὰν αὐθεντικὴ παρόρμησις.

Μὲ τὴν ποίηση ὁ ἄνθρωπος εἶδε γιὰ πρώτη φορὰ καὶ ὀνοματοθέτησε τὸν κόσμο καὶ τὴν ἐνότητά του. Ξεχώρισε τὸ κάθε τι ἀπὸ τὸ κάθε τι κι ἄνοιξε πύρινους ἀτραπούς στὰ ἐνδότερα τῆς οὐσίας.

Στὴν ποίηση ἡ γλώσσα γίνεται ὁ αὐθεντικὸς δεσμὸς τοῦ ὑποκείμενου μὲ τὸν κόσμο. Ἡ γλώσσα τίθεται σὰν ἡ ἔξαρσις τῆς βαθύτερης αἰσθητικῆς σχέσεως τους πρὶν ἀκόμη ὀδηγηθεῖ στὴ ἀφαίρεσις καὶ στὴν ὑπερβολικὴ θεώρησις.

Στὴν ποίηση ἡ κατακτημένη ὑπαρξὴ συναρτᾶται μὲ τὸ "Ἐνα καὶ τοποθετεῖται στὴν ἀδιάβλητη ἐνότητά τους πρὶν τὴν θρυμματίσει ἡ λογικὴ ἀνάλυσις. Πρὶν προαχθεῖ ἡ ἐξαντικεμένη ἐκκενωση στὰ ἄδυνα τῆς οὐσίας, πρὶν τὴν ἀλλοτριώσει τοῦ κόσμου ἀπὸ τὸ ὑποκείμενο.

Στὴν ποίηση ἡ δυνατότητα τίθεται σὰν βεβαιότητα στὸ αὐθεντικὸ τῆς περιγράμματος, ἐγκαινιάζεται ὁ ἀγώνας γιὰ τὴν ἀνάκτησις τῆς χαμένης ἐνότητος τοῦ ὑποκείμενου μὲ τὸ ἀντικείμενο. Ἡ διαλάμπουσα ὑπαρξὴ συνειδητοποιεῖ τὰ περιβάλλοντα ρήγματα καὶ στρέφεται μὲ τρόπο σ' αὐτὸ ποὺ ἀποκαλύπτουν χαίνοντες: τὴν ἄβυσσο τοῦ κόσμου καὶ τὴν ἄβυσσο τῆς ψυχῆς μας. Τὴν βεβαιότητα ποὺ δὲν νομοθετεῖται, ἀλλὰ δίδεται: τίς παρυφῆς τοῦ χάους καὶ τὴν ἀμφισημία τοῦ ὄντος, τὸ δέος μιᾶς προσπέλασης πρὸς τὸ πᾶν ἢ πρὸς τὸ τίποτε.

Στὴν ποίηση ὁ χρόνος εἶναι ἐνιαῖος, ἀδιαίρετος κι ἀδιαφοροποίητος, ἡ ἐμπληξὴ ἔντασης ἀπέραντης παραδοχῆς τοῦ εἶναι, οἱ ὄχθες ὅπου σημειώνεται ἡ ροή του καὶ οἱ ὥσεις τῆς, τὸ κρυφόν, ἀκατανόητο περίγραμμα ποὺ βεβαιώνει γιὰ τὸ ἑαυτὸ σου καὶ τὸ ἄλλο. Εἶναι ἡ συνταραχτικὴ ἀποκάλυψις ὅτι στὸ ὑποκείμενο καὶ στὸ ἀντικείμενο δὲν ἐξαντλοῦνται οἱ ὁδοὶ τοῦ εἶναι.

Ποίηση εἶναι ὁ τρόμος γιὰ τὸ ἐπερχόμενο ἢ γι' αὐτὸ ποὺ φαίνεται πὼς χάθηκε, ἡ βεβαιότητα ὅτι τίποτε πιά, καμμιὰ σκέψη, κανένας ἔρωτας, καμμιὰ ὁδὸν δὲν ἀφανίζεται γιὰ πάντα στὴν ἀδάμαστη νομοτέλεια τοῦ κοσμικοῦ δράματος. Εἶναι τὸ δέος στὸ ἐκπαγλὸ ζωικὸ θαῦμα, στὰ ἄδυνα τῆς ὕλης, ἡ ἀναπότρεπτη ἀναγωγὴ τους στὴν πυρακτωμένη προαίρεσις τῆς πρώτης ἀρχῆς ἢ τοῦ ἔσχατου τέλους.

"Ὅταν ἡ ὑπαρξὴ ἐξορίζεται στὴν πολιτικὴ μόνωση, στὴν βιωματοποίηση τῆς δίχως καθαρῆς τραγωδίας, ἡ ἀπόφασις γιὰ τὸν σκοπὸ τοῦ κόσμου καὶ τὸν σκοπὸ τῆς ὑπαρξῆς σου γίνεται αὐθεντικὴ. Ἀποσύρεσαι, ὅταν διακυβεύονται τὰ πάντα ἢ ἀναστηλώνεσαι καὶ περιίπτασαι στὰ ὑψίπεδα τῆς εἰμαρμένης, στὴν ἐνοχὴ σιωπῇ τῆς ἀνέκκλητης ἐτυμολογίας, στὴν κατὰφασις τῆς ἔσχατης ἀνθρώπινης ἀθωότητας.

KARL JASPERS

Ἡ πνευματικὴ κατάσταση τοῦ καιροῦ μας

(Ἑνατη συνέχεια)

Ἡ ζηλοτυπία ἐξουδετερώνεται ἀπὸ τὶς ἀμοιβαῖα ἀνεκτικὲς μεταβολὲς στὶς ἀπασχολήσεις, ἐνῶ καταβάλλεται προσπάθεια μετριασμοῦ τῆς σοβαρότητας τοῦ ἀγῶνα γιὰ τὴν ἀλήθεια μὲ τὴν ἴδια σύνθεση κάθε δυνατότητας. Ἡ δικαιοσύνη καθίσταται ἀνυπόστατη, ἀνακριβὴς ὥς ἐν ὃ καθένας μποροῦσε νὰ καταταγῇ στὸ ἴδιο ἐπίπεδο μὲ ὅλους τοὺς ἄλλους. Ἡ ἐπιδίωξη μιᾶς ἀπόφασης δὲν σημαίνει πιά νὰ καταπιαστῇ κανεὶς μὲ τὴν μοῖρα, ἀλλὰ νὰ δρᾷ βίαια σὲ μιὰν ἰσχυρὰ ἐξουσιαστικὴ θέση. Ὅταν ὁμως συμβαίνει κάποια ἐξέγερση γιὰ αὐτό, φαίνεται ἐπίσης νὰ μὴν ἐλαύνει σὲ καμμιά ἀπόφαση, γεγονὸς ποὺ ὀφείλεται στὴν ἐπιτηδευμένη διαστροφή τῆς γνώμης καὶ τῆς συμπεριφορᾶς καὶ ὁδηγεῖ μόνο σὲ μία καταστροφικὴ ἀνατροπὴ τῶν πραγμάτων ποῦ, ἐν δὲν ἐλεγχθοῦν ἀπὸ τὴν ζωικὴ τάξη, πρέπει νὰ ὁδηγήσουν στὸ χάος ἀναπόφευκτα.

Τὸ πνεῦμα σὰν μέσο

Στὸ μέτρο ποῦ τὸ κάθε τι ἔχει ἐξαρτηθεῖ ἀπὸ τὴν ἀπολυτοποίηση τῆς ζωικῆς τάξης, στὸ μέτρο ποῦ οἱ οἰκονομικὲς δυνάμεις καὶ καταστάσεις, οἱ ἐνδεχόμενες δυνάμεις ἐπιδιώκουν τὸν σκοπὸν αὐτό, κατευθύνεται καὶ ἡ πνευματικὴ δραστηριότητα, σὰν νὰ ἦταν τὸ μόνο πράγμα ποῦ εἶχε σημασία. Τὸ πνεῦμα ἔχει παύσει νὰ πιστεῦει στὸν ἑαυτό του σὰν αὐτοτελὴς ἐξέγερση, καὶ καθίσταται μέσο γιὰ ἐνα σκοπό. Καθὼς ἔχει ἔτσι ἀναπτυχθεῖ σὰν ἀπόλυτα εὐκίνητο ὄργανο σοφιστείας, μπορεῖ νὰ ὑπηρετήσῃ κάθε θέμα. Ἀνακαλύπτει δικαιολογίες γιὰ κάθε κατὰστυση πραγμάτων, εἴτε συγκεκριμένη εἴτε θεωρουμένη σὰν ἐπιθυμητὴ ἀπὸ τὶς ἐκάστοτε δυνάμεις. Τὸ πνεῦμα ὁμως γνωρίζει πάντα ὅτι ἡ λειτουργία του δὲν μπορεῖ σοβαρὰ νὰ ἐκτιμηθεῖ στὸν βαθμὸ ποῦ κινεῖται στὶς γραμμὲς αὐτὲς καὶ σημαδεύει τὴν μυστικὴ γνώση τοῦ ἑαυτοῦ του ἀπὸ τὸν συγκινησιακὸ χαρακτήρα μιᾶς ὑπότιθέμενης πειθοῦς.

Καθὼς ἡ συνειδητοποίηση τῶν πραγματικῶν δυνάμεων τῆς ζωῆς δὲν ἀξιώνει μόνο τὴν ἀνελικρίνεια, ἀλλὰ ἀρνεῖται νὰ συγκαλύψῃ τὴν οὐσιώδη ἐξάρτηση κάθε ζωῆς, ἀναφύεται πράγματι μιὰ νέα εὐθύτητα στὴν γνώση τοῦ ἀναπόφευκτου. Ταυτόχρονα, τὸ αἴτημα γιὰ μιὰ νηφάλια αἴσθηση τῆς πραγματικότητος καθίσταται τὸ ἐπιτηδευμένο μέσο γιὰ τὸ κάθε τι ποῦ δὲν εἶναι τελείως φανερό, καὶ ἐρειπώνεται ἔτσι ἡ ἀληθινὴ θέληση τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἀνελικρίνεια αὐτὴ, στὴν ἀπίστευτὴ πολυμορφία της, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ προκύψῃ ἀπὸ τὴν διαστροφή τῶν ἀνθρώπινων δυνατοτήτων, ἐν ἡ ζωὴ συνεχίζει νὰ θεωρεῖται σὰν ἡ τάξη ἢ τὸ σύστημα προσφορᾶς στὶς μάζες τῶν ἀναγκαίων μέσων τῆς ζωῆς.

Ἡ κριτικὴ κατάσταση τῆς ζωικῆς τάξης τοῦ παρόντος

Ἐπικείμενη φαίνεται ἡ κατάρρευση ἐκείνου ποῦ γιὰ χιλιετίες ἀποτελοῦσε τὸ σύμπαν τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ νέος κόσμος ποῦ ἀνεφύη σὰν μιὰ κατασκευὴ γιὰ τὴν πυροχὴ τῶν ἀναγκαίων μέσων τῆς ζωῆς ἀναγκάζει τὸ κάθε τι καὶ τὸν καθένα νὰ τὸν ὑπηρετεῖ. Ἐκμηδενίζει τὸ κάθε τι ποῦ δὲν ἔχει θέση σ' αὐτόν. Ὁ ἄνθρωπος φαίνεται νὰ ἀπορροφεῖται σ' αὐτὸ ποῦ δὲν εἶναι τίποτε περισσότερο ἀπὸ μέσο

για ένα σκοπό, σ' αυτό που είναι έστερημένο σκοπού ή σπουδαιότητας. Εκεί όμως δεν μπορεί να βρεί ικανοποίηση. Δεν του παρέχει εκείνα που του έδιναν αξία και αξιοπρέπεια. Εκείνο που, ανάμεσα στις ανάγκες και στις πιέσεις του παρελθόντος, παρέμεινε αναντίρρητο θεμέλιο του είναι του, βρίσκεται τώρα στην πορεία της εξαφάνισης. Ένώ επεκτείνει την ζωή του, φαίνεται ότι θυσιάζει το είναι, που μ' αυτό πραγματοποιεί την εαυτότητά του.

Κατά συνέπεια, πολύ γενική είναι ή πεποίθηση ότι υπάρχει κάτι άπρεπες στο σχήμα των πραγμάτων, ότι αυτό που πράγματι ενδιαφέρει είναι εκτός τάξεως. Το κάθε τι αμφισβητείται ή ουσία του καθενός απειλείται. Συνήθως λέγεται ότι ζούμε σε μιὰ μεταβατική κατάσταση, σήμερα όμως κάθε εφημερίδα όμιλει για την παγκόσμια κρίση.

Οί άνθρωποι που κυτάζουν για βαθύτερες αιτίες, ανακαλύπτουν την κρίσιμη κατάσταση του κράτους, υποστηρίζοντας ότι, όταν ή μέθοδος της διακυβέρνησης δεν ελαύνει στον σχηματισμό κάποιας αποφασιστικής θελήσεως προς το σύνολο, και ότι, όταν ταλαντεύεται ή διάθεση της συγκατάθεσης, όλα τὰ θεμέλια αρχίζουν να καταρρέουν. Άλλοι όμιλούν για κρίση του πολιτισμού, που ανακλύπει από την αποσύνθεση της πνευματικής ζωής μας, και άλλοι τέλος δηλώνουν ότι ή κρίση επηρεάζει το ανθρώπινο γένος στο σύνολό του. Τα όρια της μαζικής τάξης που αξιώνουν τον απόλυτο χαρακτήρα τους αποκαλύπτονται τόνον απόλυτα, ώστε ό κόσμος κλονίζεται.

Η κρίση θεωρείται σάν έλλειψη έμπιστοσύνης. "Αν οί άνθρωποι συνεχίζουν να προσκολλώνται στον νομικό εξαναγκασμό, αν εξακολουθούν να πείθονται με την ισχύ και την αυστηρότητα των συνηθειών, τούτο όφείλεται μόνο στον ύπολογισμό των υλικών πλεονεκτημάτων και όχι σε καμμιά πραγματική έμπιστοσύνη. "Όταν όλα έχουν αναχθεί στην σκοπιμότητα των ζωικών συμφερόντων, ή συνειδητοποίηση της ουσιαστικότητας του όλου έχει έξολοθρευθεί.

Σήμερα, πράγματι, καμμιά αιτία, καμμιά θέση, κανένα έπάγγελμα δεν θεωρείται σάν αξία έμπιστοσύνης, μέχρις ότου αποκαλυφθεί σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, ίκανοποιητικό έδαφος έμπιστοσύνης. Κάθε πρόσωπο, καλὰ πληροφορημένο, είναι έξοικειωμένο με τις άπάτες, τις αποκλίσεις, την έλλειψη έμπιστοσύνης, που επικρατούν στην οικεία σφαίρα του. "Όταν ή έμπιστοσύνη διατηρείται, γίνεται μόνο μέσα σε πολύ στενούς κύκλους, και ποτέ δεν εκτείνεται στο σύνολο. Η κρίση είναι παγκόσμια και καθολική, όφείλεται σε καθολική αιτιότητα, ώστε να μη μπορεί να ξεπερασθεί με την μιὰ ή την άλλη ιδιαίτερη αιτία, αλλά πρέπει να κατανοηθεί, να γίνει δεκτή και να δαμασθεί σάν μιὰ παγκόσμια μοίρα.

Από την άποψη της τεχνικής και της οίκονομίας όλα τὰ προβλήματα που το ανθρώπινο γένος έπρεπε να επιλύσει θὰ εφαινοντο πλανητικά στο εύρος τους. Δεν είναι μόνο ότι στην επιφάνεια του πλανήτη επακολούθησε μιὰ γενική διαπλοκή των οικονομικών όρων, που από αυτούς έξαρτάται ή τεχνική κυριαρχία της ζωής, ώστε ό κόσμος σήμερα να εργάζεται σάν μονάδα· είναι, γιατί ένας αυξανόμενος αριθμός προσώπων αρχίζει να πιστεύει ότι ή τεχνική αξιώνει ένοποίηση σε μιὰ διαγεγραμμένη περιοχή, όπου, και μόνο κάτω από ένοποιημένους όρους, ή ιστορία της μπορεί να άναπτυχθεί. Ο μεγάλος πόλεμος (Α' Π.Π.) ήταν ό πρώτος πόλεμος όπου ένεπλάκη πρακτικά όλο το ανθρώπινο γένος.

Με την ένοποιήση του πλανήτη μας άρχισε μιὰ διεργασία ίσοπέδωσης, πού οί άνθρωποι αντιμετώπιζον με τρόπο. Αυτό πού σήμερα έχει γίνει γενικό γιά τó είδος μας είναι πάντα τó πιό επιφανειακό, τó πιό τετριμμένο και τó περισσότερο διάφορο στις ανθρώπινες πιθανότητες. Έν τούτοις οί άνθρωποι επιδιώκουν νά επιφέρουν αὐτή τήν ίσοπέδωση, σάν νά ήταν δυνατόν, με τόν τρόπο αὐτό, νά ἐπέλθει ἡ ένοποίηση του ανθρώπινου γένους. Σέ τροπικές φυτεῖς και σέ ψαράδικα χωριά του "Απω Βορρά οί ταινίες τών μεγάλων πρωτευουσών προβάλλονται μέσα στήν σκηνή. Οί άνθρωποι είναι ντυμένοι τó ίδιο. Οί συμβατικότητες τής καθημερινῆς συναλλαγῆς είναι κοσμοπολίτικες, οί ίδιοι χοροί, οί ίδιοι τύποι σκέψης και τὰ ίδια συνθήματα (κάτι πού προέρχεται ἀπό τόν διαφωτισμό, τόν ἀγγλοσαξωνικό θετικισμό και ἀπό τή θεολογική πυράδωση) ἐμφανίζονται σ' ὅλον τόν κόσμο. Στά παγκόσμια συνέδρια ἡ ίδια καθισοπέδωση διευρύνεται ἀπό ἐκείνους πού, ἀντί νά ἐμπνέονται ἀπό τήν προαγωγή τής ἐπικοινωνίας μεταξύ ἑτερογενῶν ἐνοτήτων, ἐπιθυμοῦν τήν ένοποίηση σέ μιὰ κοινή βάση στήν θρησκεία και στήν φιλοσοφία. Διασταυρώνονται οί ἄνθρωπινες φυλές. Οί ιστορικοί πολιτισμοί και οί πολιτιστικές παραδόσεις ἀποσυσχετίζονται ἀπό τίς ρίζες τους και βυθίζονται στόν τεχνικο-οικονομικό κόσμο και σ' ἓνα κενό διανοητισμοῦ.

Ἀσφαλῶς, ἡ διεργασία αὐτὴ βρίσκεται τώρα μόνο στὶς ἀρχές της, ἀλλὰ ὅλοι, τὰ παιδιὰ καὶ ὄχι ὀλιγότερο οἱ μεγάλοι, ὑπόκεινται στὴν ἐπιρροή της. Ἡ πρώτη μέθη ἐνὸς ἐκτεινόμενου κόσμου προσφέρει τὴν θέση της σὲ μιὰ αἴσθησις περιορισμοῦ. Πράγματι μᾶς ἐκπλήττει νὰ μάθουμε ὅτι, ὅταν μία ζέπελη διατρέχει τὴν Σιβηρία, οἱ ἄνθρωποι πρέπει νὰ κρύβονται μὲ τρόμο. Αὐτοὶ ποὺ διαρκῶς μένουν καθηλωμένοι στὴν θέση ποὺ γεννήθηκαν, φαίνονται σὰν νὰ κόλλησαν στὴν λάσπη.

“Ένα ἀπὸ τὰ πιὸ ἀξιοσημεῖωτα χαρακτηριστικὰ τῶν ἡμερῶν μας εἶναι ἡ προοδευτικὴ καὶ ἀθεράπευτη ἀπώλεια τῆς οὐσίας. Γιὰ ἕνα αἰῶνα ὑπῆρξε συνεχὴς παρακμὴ στὸ ἐπίπεδο τῆς φυσιογνωμικῆς ἔκφρασης τῶν γενεῶν. Ἀπὸ κάθε ἐπάγγελμα προκύπτουν παράπονα γιὰ τὴν ἑλλειψη ἀποτελεσματικῶν ἀτομικοτήτων παρὰ τὴν συνεχὴ εἰσορὴ φιλοδόξων νέων. Παντοῦ βλέπομε ἕνα πλῆθος μειονοτήτων, ἐνῶ διεσπαρμένοι ἀνάμεσά τους εἶναι οἱ εἰδικὰ ἐκεῖνοι προικισμένοι λειτουργοὶ τῆς κατασκευῆς, ποὺ συγκεντρώνονται σ’ αὐτὴν καὶ βρίσκουν ἐκεῖ τὴν καρριέρα τους. Ἡ διατήρηση ὅλων σχεδὸν τῶν ἐκφραστικῶν δυνατοτήτων τοῦ παρελθόντος ἐλαύνει σὲ μιὰ σχεδὸν ἀδιαπέραστη σύγχυση. Ἀποτέλεσμα εἶναι ἡ παρέλαση κι’ ὅχι τὸ ἀληθινὸ ὄν, ἡ πολλαπλότητα ἀντὶ τῆς ἐνότητος, ἡ φλυαρία καὶ ὄχι ἡ ἀδέκαστη πραγματικὴ γνώση, ἡ ἀπροσδιόριστη ἀπομίμηση τῆς ἐμπειρίας ἀντὶ τῆς ὕπαρξης.

Ὑπάρχει μιὰ διανοητική ἢ πνευματική αἰτία γιὰ τὴν παρακμὴ αὐτῆ. Ἡ ἐξουσία συνήθως εἶχε τὴν μορφή τῆς διασυσχέτισης μὲ τὴν ἀμοιβαίᾳ ἐμπιστοσύνη, δίδοντας δίκαιο στὶς ἀβεβαιότητες καὶ συνδέοντας τὸ ἄτομο μὲ τὴν συνείδηση τοῦ ὄντος. Κατὰ τὸν 19ο αἰῶνα ἡ μορφή αὐτῆ διασκορπίσθηκε ὀριστικὰ καὶ ἐξολοθρεύθηκε στὰ πυρὰ τῆς κριτικῆς. Ἀποτέλεσμα ἀπὸ τὴν μιὰ μεριὰ ἦταν ὁ κυνισμός, χαρακτηριστικὸς τῆς σύγχρονης ζωῆς. Οἱ ἄνθρωποι σήκωναν τοὺς ὤμους τους, ὅταν ἐβίωναν τὶς κοινοτοπίες καὶ τὸ τετριμμένο στὰ μεγάλα θέματα, ὄχι λιγότερο ἀπ' ὅ,τι στὰ μικρά. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ ἡ αὐστηρὴ προσοχὴ

στό χρέος, ἡ νομιμότητα τῆς αὐτοθυσίας ἐξαφανίσθηκαν. Μὲ τὴν εὐκαμπτὴ ἀνθρωπινότητα ἀπ' ὅπου ἡ *humanitas* ἔχει ἀφανιστεῖ καὶ μ' ἓνα ἀναιμικὸ ἰδεαλισμὸ δικαιώνουμε τὰ πιὸ οἰκτρὰ καὶ τυχαῖα συμβάντα. Τώρα ποὺ ἀλλοτριωθήκαμε ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη, ἀναγνωρίζομε ὅτι ὁ κόσμος ἀναπτύσσεται ἄθεος, χωρὶς νὰ ἐπικρατεῖ πιά κανένας ἀπόλυτος νόμος ἐλευθερίας. Καμμιά ἄσκηση τῆς θέλησῆς μας δὲν μπορεῖ νὰ ἀποκαταστήσει τὴν γνήσια ἐξουσία, καθὼς ἡ προσπάθεια γιὰ τοῦτο δὲν θὰ ὀδηγοῦσε παρὰ στὴν καθιέρωση ἐνὸς καθεστώτος ἀνένδοτης δύναμης. Μόνο ἀπὸ νέες ἀρχές μπορεῖ τὸ κἄθετι νὰ προκύψει. Ἡ κριτικὴ εἶναι ἀσφαλῶς ἡ προϋπόθεση μιᾶς μεταβολῆς γιὰ τὸ καλύτερο, χωρὶς νὰ εἶναι ἡ ἴδια δημιουργικὴ. Μολονότι προηγουμένως ἡ κριτικὴ ἦταν μιὰ δύναμη παραγωγικὴ τῆς ζωῆς, τώρα διασπάσθηκε καὶ παρακμάζει, στρεφόμενη ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ της καὶ ἐλαύνουσα σὲ ὑστάθεια προκαλούμενη ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ καθένας πρᾶττει αὐτὸ ποὺ τοῦ ἁρέσει. Ἡ σπουδαιότητά του δὲν μπορεῖ πιά νὰ κριθεῖ καὶ νὰ ὀδηγηθεῖ σύμφωνα μὲ κανόνες ἔγκυρους, καθὼς τὸ ἀληθινὸ ἔργο της εἶναι νὰ ἐκτιμήσει γεγονότα καὶ νὰ πεῖ αὐτὸ ποὺ πράγματι ὑπάρχει. Δὲν μπορεῖ ὅμως νὰ τὸ πράξει, ἐκτὸς ἐὰν ἐμψυχωθεῖ ἀπὸ ἓνα γνήσιο περιεχόμενο καὶ ἀπὸ τὴν δυνατότητα ἐνὸς δημιουργικοῦ κόσμου.

Στὸ ἐρώτημα «Τί πράγματι ὑπάρχει σήμερα» ἀπαντοῦμε: Μιὰ συνείδηση κινδύνου καὶ ἀπώλεια σὰν συνείδηση ριζικῆς κρίσης. Τώρα, ἡ ὑπαρξὴ ἀποτελεῖ μόνο δυνατότητα, ὄχι κάτι ποὺ κατέχεται καὶ εἶναι ἀντικείμενο ἐγγυήσεως. Ἐχει γίνεи ἀμφίβολη κάθε ἀντικειμενικότητα: τὸ ἀληθινὸ φαίνεται ὅτι χάθηκε ἀνέκκλητα· ἡ οὐσία, ἡ ἀμηχανία: ἡ πραγματικότητα, μιὰ μεταμφίεση. Αὐτὸς ποὺ θέλει νὰ βρεῖ τὸν δρόμο του στὴν ρίζα τῆς κρίσης, πρέπει νὰ διέλθει ἀπὸ τὴν ἀπολεσθεῖσα σφαῖρα τῆς ἀλήθειας, γιὰ νὰ τὴν ἀναθεωρήσει προοδευτικά· πρέπει νὰ διατρέξει τὴν σφαῖρα τῆς ἀμηχανίας, γιὰ νὰ φτάσει σὲ ἀπόφαση ποὺ τὸν ἀφορᾷ, πρέπει νὰ ἀποβάλλει τὰ κοσμήματα τῆς μεταμφιέσεως, γιὰ ν' ἀποκαλύψει τὸ γνήσιο ποὺ ὑπάρχει ἀπὸ κάτω.

Ἐνας νέος κόσμος δὲν μπορεῖ νὰ ἐμφανισθεῖ ἀπὸ τὴν κρίση μὲ τὸ ἔργο τῆς λογικῆς ζωικῆς τάξης καθεαυτῆς. Αὐτὸ ποὺ χρειάζεται εἶναι ὅτι ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ ἐπιτύχει κάτι περισσότερο ἀπὸ αὐτὸ ποὺ φέρει, γιὰ νὰ διέλθει στὴν ζωικὴ τάξη, πρέπει νὰ τὸ ἐπιτύχει μὲ τὴν παρέμβαση τοῦ κράτους, ποὺ ἐκφράζει τὴν θέληση πρὸς τὸ ὅλο, ἀπὸ τὸ κράτος, ποὺ γι' αὐτὸ ἡ ζωικὴ τάξη δὲν ἔχει γίνεи τίποτε ἀπὸ ἓνα μέσο —καὶ ἐπίσης μὲ τὴν διανοητικὴ δημιουργία ποὺ συνειδητοποιεῖ τὸ εἶναι του. Στούς δρόμους αὐτοὺς μπορεῖ νὰ ξανακερδίσει τὴν συνείδηση τῆς ρίζας καὶ τὸν σκοπὸ τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς, στὴν εὐγένεια τῆς ἐλευθερίας τῆς αὐτο-δημιουργίας, ποὺ ἡ συνειδητοποίησή της χάθηκε στὴν ζωικὴ τάξη. Ἄν φαντάζεται ὅτι βρῆκε τὰ πιὸ οὐσιώδη τῶν αἰτημάτων του στὸ κράτος, τότε ἡ ἐμπειρία τὸν διδάσκει ὅτι τὸ κράτος καθεαυτὸ δὲν ἀνταποκρίνεται στὶς ἐλπίδες του καί, κυρίως, δὲν προσφέρει ἔδαφος γιὰ τὴν πραγμάτωση δυνατοτήτων. Ἐὰν ἐμπιστεύεται τὸ πνεῦμα σὰν ὄν καθεαυτὸ, βρίσκει ὅτι εἶναι ἀμφοισθητήσιμο στὸν καθενα γιὰ τὶς ἀκριβεῖς ἀντικειμενικοποιήσεις του. Πρέπει νὰ ἐπιστρέψει στὴν ἴδια ἀφετηρία, στὴν ἀνθρώπινη ὑπαρξή, ποὺ ἀπὸ αὐτὴν τὸ κράτος καὶ τὸ πνεῦμα κερδίζουν τὸ αἷμα καὶ τὴν πραγματικότητά τους. Μὲ αὐτὸ καθιστᾷ σχετικὸ τὸν μόνο δεσμὸ ποὺ μπορεῖ νὰ εἶναι καθολικός, δηλαδὴ τὴν σχεδιασμένη σκέψη, τὴν λογικὴ σκέψη, ὅπως ἐφαρμόζεται στὴν ἀντικειμενικὴ τάξη τοῦ κόσμου. Ἡ

ἀλήθεια ὅμως πού παράγει τὴν ἱκανότητα στὸ ὄν ἀποτελεῖ μιὰ προσωρινὴ ἱστορικὴ πίστη, πού δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ εἶναι ἡ πίστη ὅλων.

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ ἀλήθεια τῆς ἔλλογης γνώσης εἶναι ἡ ἴδια γιὰ ὅλους, ἀλλὰ ἡ ἀλήθεια, δηλαδὴ ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος, πού προκαλεῖ διαύγεια στὴν πίστη του, τὸν ἀποκόπτει. Στὸν ἀκατάπαυτο ἀγῶνα τῆς πρωτόγονης ἐπικοινωνίας τὸ ἀλλότριο ἀπαστράπτει, ἡ διαφωνία εἶναι ἄρτος καί, γιὰ τὸν λόγο αὐτό, ὁ ἄνθρωπος πού αὐτοσυνειδητοποιεῖται στὴν σύγχρονη πνευματικὴ κατάσταση ἀπορρίπτει κάθε πίστη ἢ πιστεύω πού τοῦ ἐπιβάλλεται ἐξουσιαστικά ἀπ' ἔξω. Αὐτὸ πού μένει νὰ κατανοεῖται σὰν ἐνότητα τοῦ ὅλου, εἶναι ἡ ἱστορικὴ πλευρὰ τῆς κατάστασης αὐτῆς τοῦ πνεύματος σὰν ζωῆς συνδεόμενης μὲ τὴν ρίζα της, ἡ εἰδικὴ γιὰ τὸ παρὸν καὶ ἀναντικατάστατη οὐσία τοῦ ἀνθρώπου.

[Μεταφράζει ὁ ΜΑΝΩΛΗΣ ΜΑΡΚΑΚΗΣ]

ΝΙΚΟΣ ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

Κάτοπτρα

*Μόλις θαμπίσανε τὰ κάτοπτρα
τῶν ἐαυτῶν μας,
ἀνάμεσά μας ἀθροιστήκανε, ποικίλματα,
λέξεις κοινές μιᾶς κώφωσης,
φίλαντα μάτια πρακτικῶν,
ἡ βανασότητα τοῦ σώματος τῆς νύκτας.*

• • •

*Κοιμήθηκαν οἱ Ἐνδυμίωνες, οἱ Προμηθεῖς
ἀπόκαμαν στὸν κάματο ἐρεθισμῶν
ἀπὸ ἀνάγκες προελαύνουσες —
στρατιῆς παγκόσμιες τὰ λάφυρα
καυδιανῶν δικράνων.*

*Ὁ θρῆνος πού ἀκούγεται ἀπὸ τὸ παρελθόν
εἶναι τὰ δάκρυα τοῦ μέλλοντος,
πού ἀφυπνίζουν αἰσθητήρια
στοὺς φαύλους ἐναγκαλισμοὺς τοῦ ἀπαράδεκτου.*

*Κλειστὰ παράθυρα τῆς θλίψης μας,
ἀνοίξτε μὲς στὸ φῶς τῶν ἀποφάσεων
στὴν πρώτη λύτρωση ἀπ' τοὺς Τυράννους.*

ΜΕ ΕΞΑΝΤΑ ΚΑΙ ΑΣΤΡΟΛΑΒΟΝ

Ἐγὼ δὲ λέξω δεινὰ μὲν, δίκαια δέ.

Ἡρακλῆς Ν. Ἀποστολίδης (Δεκαπέντε χρόνια ἀπ' τὸ θάνατό του...)

Δεκαπέντε χρόνια νεκρὸς ὁ πιὸ ὠραῖος, ὁ πιὸ γενναῖος, ὁ πιὸ ἀντρας ἀπ' τοὺς διανοούμενους ποὺ ἔτυχε νὰ γνωρίσω. Ἡ πιὸ ἀδρῆ, ἡ πιὸ λαγαρή, ἡ πιὸ ἀπεφθη μορφὴ ποὺ σφράγισε τὴ ζωὴ μου μὲ καυτὸ μολύβι — ὁ ἄνθρωπος ποὺ μ' ἔμαθε νὰ βλαστημάω, νὰ περιφρονῶ ἑαυτόν, νὰ καγχάζω τὴν πάρτη μου, νὰ χαμογελῶ ἔσω βλέπων... Ὁ πιὸ μεγάλος ἀπ' τοὺς δάσκαλους ποὺ εἶχα τὴν ὕψιστη χάρι νὰ λάβω κάτι ἀπ' τὸ χνῶτο τους, τὴν ἀνάσα τους, τὸν ἰχῶρα τῆς βασιλόφλεβας τους. Τὸ πιὸ «ἀνάποδο» μάτι — ποὺ σὲ ξεβράκωνε καὶ σὲ παλούκωνε ἂν σ' εὕρισκε λίγον, χυδαῖο, ταπεινόν, ἔρποντα, μικρόν, ἀνίκανον νὰ πριονίσσεις τὸ χέρι σου... Ὅ,τι σκέπτομαι, ὅπως σκέπτομαι, ὅ,τι κρίνω, ὅπως κρίνω, ὅ,τι μετρῶ, λογαριάζω, σταθμίζω δὲν εἶμ' ἐγώ, ἀλλ' Ἐκεῖνος! Ὁ Ἀρχαγγελικὸς μύωψ τοῦ ἐνάμισυ μέτρου, ποὺ μπόρεσε νὰ ζετινάξει τ' ἀψηλὸν «μπασμένες», λυωμένες, συρρικνωμένες φύσεις — ἂν τοῦ μύριζαν λύκαινες! Τὸ ξεφτέρι καὶ τὸ σαῖνι κι ὁ αὐτοκρατορικὸς ἀετὸς τῆς προβεβηκυίας — ποὺ δὲν τὸ 'χε σὲ τίποτα νὰ γελοιοποιεῖ εὐθυτένεις, ἀναστήματα, φαμφαρόνους, μεγάλαυχους, ἰδιολόγους... Ὅσοι διαβάσουν τίς ἐβδομήντα σκέψεις τοῦ ἀείμνηστου ἐκείνου Μεγάλου Πατέρα (ὅσων ἀρνήθηκαν νὰ πάραμείνουν μοῦλοι τῶν γεννητόρων τους...) θὰ 'ναι σὰ νὰ βγάλουν τρία Πανεπιστήμια (ἐλληνικὰ δεκατρία). Οἱ σκέψεις τοῦ **Η. Ν. Α.** εἶναι... χίλιες πενήντα τέσσαρες στὸ σύνολό γους («Ἐνάρημα», «Ὑστερόγραφο» καὶ «Τελευταῖα», ἐκδόσεις «Τὰ Νέα Ἑλληνικά», Ἀθήνα 1967) καὶ δὲν διαλέγονται — ἐκεῖνες διαλέγουν, ἐκεῖνες διάλεξαν καὶ τὸν ταπεινὸ γράφοντα... Μὰ φθάνουν αὐτὰ — ὄχι ἄλλα. Μνήμη ἀγαπημένη, σεπτὴ, πανίερη, ἀκατάλυπτο κλέος, ὄχι ἄλλα δικά μου, μόνον δικά Σου σὲ τοῦτο τὸ μνημόσυνο — Ἐσὺ τὸ εἶπες (ἢ ἔμφασις, ὅπου, δική μας):

- 1 Στὸ ἔργο, ὄχι περὶ τὸ ἔργο!
- 2 Μὴ μοῦ θρασεύης, ντενεκεδόσομπα! Εἴσαι σὺ γιὰ ὅλες τίς καύσεις;
- 3 — Μὰ ἂν δὲν ὑπάρχει Θεός, τί ὑπάρχει;
 — Ἐσύ!
- 4 Σ' ἄκρη γκρεμοῦ ὅλη ἡ ζωή!
- 5 Ἀλήθεια ποὺ δὲν ζημιώνει τὸν ποὺ τὴ λέγει;
- 6 Ἄσε καί κάτι στὴν ἀχλύ, ἐκτυφλωτὴ μου!
- 7 Οἱ μεγάλοι ἡττημένοι τῆς ζωῆς στάθηκαν τὸ ἄλας τῆς!
- 8 Δὲ φτάνει ποὺ ζητᾷς, θέλεις καὶ νᾶβρης;
- 9 — Διώκτης;.. Καὶ τοῦ ἑαυτοῦ σου — πρόσεχε!..
 Πάντως καὶ τοῦ ἑαυτοῦ σου!
- 10 Κανένα ταξίδι δὲν ἀρχινᾷ ὅπως φαίνεται — δὲν τελειώνει ὅταν φαίνεται!
- 11 Ὁ δοῦλος εἶναι δοῦλος κι ὅταν τῆς Ἐλευθερίας εἶναι δοῦλος!
- 12 Ὅ,τι ποιητὴς δὲν εἶπε, δὲν εἰπώθη!
- 13 ... Σὰ δὲν μπορείς στὸ σημερινὸ πέταμα πεταλούδας νὰ δῇς τὸ χθεσινὸ σούρσιμο σκουληκιοῦ..

- 14 Ποιὸς μόνο θύτης; μόνο θῦμα;
15 Σὰν παραχώνης τὴ μούρη σου σὲ βρωμιές, περίμενέ τη ρύγχος!
16 Δὲν τεντώνουν τὸ σκοινί, ὅταν τρέμουν μὴ κοπῇ!
17 Γυμνὸς γυμνῶνεις πειστικά!
18 Μὲ τὰ «ναὶ μὲν ἀλλά», «ἐφ' ὅσον» καὶ τὰ τοιαῦτα δὲν γίνεται τίποτε! Κι εἶπαμε νὰ γίνη!
19 Πάρα ἀνεμοδούρας, κάλλιο μούλαρος!
20 Ὑποκρισία ποὺ παραχρονίζει, μπολιάζει γιὰ πάντα τὸν ὑποκρινόμε-
νο!
21 Στὴ σκάλα τῆς Ἀγάπης τὸ κάθε σκαλὶ πόνος — στὸ πιὸ ψηλό: ἡ πλά-
νη!
22 ... — Καλά, κεῖνος σὲ παρασημοφόρησε· σὺ πῶς τὸ λούστηκες;..
23 ... — Ποιητὴς ποὺ μὴν κάνη ποιητὴ μήτε γιὰ μιὰ στιγμή κ' ἐκεῖνον ποὺ
τὸν διαβάζει ἢ τὸν ἀκούει;
24 —... Ἀφιλότιμη σὰν τὴν πατρίδα σου;..
25 —... Ἡ πατρίδα, κύριε, θέλει βαθύ, βαθύτατο ὄργωμα, ὄχι ψαλτική!
26 Λευτερώνεις δυνάμεις, περιορίζοντας ἀδυναμίες.
27 Μόν' ὁ ἔρωτας στὴ δουλειὰ συγυρίζει τοὺς ἄλλους ἔρωτες!
28 Ὕφαισε σὺ τὴ γωνιά κι ἄς τὴν ἔγνοια μπὰς καὶ μείνει ἄδεια!
29 Μόν' ὅταν τραβοῦμ' ὡς τ' ἄκρα ὅ,τι θέλουμε, θέλουμε!
30 Κανενὸς δὲ λείπεις, κι ἄς λέν!
31 —... Ντροπῆς πρᾶμα ἢ ἐξυπνάδα! Πῶς, ἐσύ, τὴ συγχωρεῖς στὸν ἑαυτό
σου;..
32 Τούτῃ τὴν Πλάση, μιὰ φορά, Πλάστης δὲν τὴν ἔχει πλάσει!
33 Νὰ ντρέπεσαι καὶ γιὰτὶ ξέρεις καὶ γιὰτὶ δὲν ξέρεις!
34 Ἀνάλλαγος κι ὅταν ἀλλάζεις.
35 — ... Μ' ἂν τύχη καὶ σᾶς ἐννοήσουν, καὶ βαστοῦν τὰ κότσια τους, θ'
αὐτοκτονήσουν!
— Καὶ δὲν αὐτοκτονοῦν!
36 Κύριο γνῶρισμα τῆς ἀληθινὰ προσωπικῆς καὶ οὐσιαστικῆς κατακτήσε-
ως τὸ ἀμετάδοτο — ἄρα καὶ ἐξωομαδικὸ κ' ἐξῶσυρμο!
37 Κι ὁ πιὸ ἀκέραιος: ἀγγεῖο διάτρητο!
38 Οὔτε γι' ἀστεῖο μὴν κάνης τὸν ἀνήξερο ὅταν ξέρεις!
39 Ὁ ὕπνος ἔχει κ' ἐφιάλτες· ὁ ξύπνιος μόνον ἐφιάλτες!
40 Σοῦ ἀποδίδουν τιμὴ ποὺ δὲν σοῦ ἀνήκει καὶ δὲν τὴν ἀρνεῖσαι εὐθὺς
διαρρήδην; Νὰ 'ταν τιμωρία, νὰ πῶ! Ἀλλὰ τιμὴ;

- 41 Ἄφ' οὗτου συνέζησαν μὲ τὸν ἄνθρωπο, ὁ σκύλος ἔγινε κόλακας, ἡ γάτα
ψωροπερήφανη, ὁ γαῖδαρος γινατσῆς, δουλικὸ τὸ ἄλογο...
- 42 Ὅσο δὲ συχαίνεσαι νὰ ᾿σαι ἔξυπνος, γιὰ ξύπνημα δὲν εἶσαι!
- 43 Νὰ τηρῆς τὶς ἀποστάσεις, κι ὅταν τίποτε δὲν φαίνεται νὰ ᾿τὸ ἐπιβάλλῃ!
- 44 Ἡ κολληγιά κυρίως, κι ὄχι ἡ τουρκικὴ κατάκτηση καὶ δεσποτεία,
δούλωσε τὸ ρωμιό!
- 45 — Ὅσο τὰ πάθη προπάντων σ' ἀνησυχοῦν, κι ὄχι τὰ ἰδανικά, δὲν
μπῆκες!
- 46 Σὰ δὲν ντρέπεσαι νὰ ἐκζητῇς τὴν ἐπιείκεια, ἀντὶ τὴν αὐστηρότητα!
- 47 — Δίχως μιὰ ὅποια «κοσμοθεωρία»; ὦ, τὸ «θεόφτωχο»!
- 48 — Ἐσωσες κι ἔκανες κ' ἐσὺ ἓνα ποίημα καὶ δὲν τὸ ζῆς;
(— Μμ! πῶς νὰ τὸ ζῆς κλεψιμέϊκο καὶ δαῦτο;)
- 49 — Τὸ ᾿παν ἄλλοι καὶ σὺ τὸ ξαναλές; Ἄμ τότε θὰ φταῖς!
- 50 Ἄν μαθαίνης καὶ τίποτε, μονάχος τὸ μαθαίνεις! (Γιὰ νὰ δειχθῇ, στὸ τέ-
λος, ἄχρηστο!)
- 51 Μ' ὅλο τὸ ψῆλος της, ἡ ταπεινότητα κατεβαίνει!
- 52 — Ἀπ' τὴν μὴ δηλωμένη ἐχθρα κινδυνεύεις περισσότερο!.. Ξεμασκά-
ρευέ τη, λοιπόν, τὸ γρηγορότερο, καὶ δημοσία!
- 53 — ... Μὰ ποῦ τοὺς ψάχνεις τοὺς ἐχθρούς σου; Ὅχι καὶ στὸ σπίτι;
Ὅχι καὶ στὸ κρεββάτι σου;
- 54 ... Τόσες ἀναξιότητες ὅσες ἐπιφυλάξεις.
- 55 Κι ἀγνόν σὰν προσκυνᾷς, μολύνεσαι!
- 56 «Πεθαίνω γιατί δὲν πεθαίνω!»
- 57 —... Ἄμα βάλης κάτω κ' ἐξετάσεις τὸ γιατί τοῦ φόβου σου, θὰ ντρα-
πῆς!
- 58 ... Ἡ βαθειὰ συναίσθηση πῶς εἴμαστε ἀσήμαντοι μᾶς κάνει ἀσημαντό-
τερους!
- 59 Πίστεψες; Χάθηκες!
- 60 Ὁ ἀγράμματος μὰ ὄχι καὶ συρφετώδης: προνομιούχος!
- 61 Τίποτε μὴ ἐπὶ ξηροῦ ἀκμῆς!
- 62 Γδύνου!
- 63 Δὲν τὰ χτίζουν ἄλλοι γύρω μας τὰ τείχη! Ἐμεῖς τὰ χτίζουμε!
- 64 ... Νοήμων αὐτός, νᾶναι πιστός;
- 65 Τὸ πολὺ λιμάει τὸ περσότερο.
- 66 Οἱ ἀγαθούληδες ἀνάγαθοι!

Η ΚΙΝΗΣΗ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ

VIDICH, ARTHUR J. and BENSAM, JOSEPH, *Small town in mass society* (Η μικρή πόλη στην μαζική κοινωνία)

Το σημαντικό αυτό έργο επιδιώκει να καταδείξει την σχέση της μικρής αγροτικής κοινότητας με την σύγχρονη αστική κοινωνία, περιγράφοντας τις κοινωνικές, οικονομικές και θεσμικές δομές, την πολιτική κατασκευή, το σύστημα ήγερσίας ως και την επίδρασή τους στην πολιτιστική, οικονομική και πολιτική ζωή της κοινότητας. Αναφέρεται επίσης και στα ψυχολογικά διλήμματα της αγροτικής ζωής, στο σύστημα της επιτόπιας πολιτικής ήγερσίας και στην επίδραση της μαζικής κοινωνίας στην πολιτική σκηνή της πόλης.

Οι συγγραφείς υποστηρίζουν, ότι καμιά θεωρία της πολιτικής δράσης δεν μπορεί να εκτιμήσει τις λεπτομέρειες και τον περίπλοκο χαρακτήρα της πολιτικής ζωής. Η πολιτική διεργασία αποτελείται από ένα δίκτυο κοινωνικών, ψυχολογικών, νομικών και διοικητικών συντελεστών συνεχόμενων από μια δομή ήγερσίας απευθυνόμενης στα ποικίλα υποκείμενα, που τα συμφέροντά τους αντανακλώνται στις δραστηριότητες των αναστάσεων τους.

Οι συγγραφείς ξεκινούν από την αντίληψη ότι οι θέσεις των ήγητόρων τείνουν να προσδίδουν ρόλους γενικευμένης ήγερσίας, για να συμπεράνουν ότι τα προβλήματα της τοπικής ήγερσίας και του επιτόπιου πολιτικού ελέγχου διαθλώνται από τις μεταβολές που συμβαίνουν στην κοινότητα σαν αποτέλεσμα της επίδρασης της μαζικής κοινωνίας. Η ισχύς τείνει να βασίζεται στην πρόσβαση στις πηγές των αποφάσεων στους ευρείς οργανισμούς. Οι συγγραφείς βλέπουν μια πυραμιδοειδή δομή ισχύος με μια «άορατη κυβέρνηση» στην κορυφή της λήψης των αποφάσεων.

Η πολιτική των κοινοτικών ήγετων αντανακλά κυρίως συμφέροντα με έντονη ψυχολογική απόχρωση στην πολιτική ζωή. Η ισχύς των πρωτογενών ήγετων, σύμφωνα με τους συγγραφείς, όπως και η επιρροή τους στις δευτερογενείς θέσεις, προέρχεται κυρίως από την συσχέτισή τους με την μεγάλη μαζική κοινωνία. Η μαζική κοινωνία που εισέβαλε στην μικρή αγροτική κοινότητα, τείνει να ουδετεροποιεί την διαδικασία της τοπικής κυβέρνησης. Από αυτό προκύπτει η έλλειψη αποτελεσματικότητας στην λήψη επιτόπιων πολιτικών αποφάσεων, ενώ η ισχύς προέρχεται βασικά από την μεγαλύτερη εξωτερική κοινωνία. Η ισχύς των φορέων της είναι ευθεία συνάρτηση των δεσμών τους με την έξω-κοινοτική μαζική κοινωνία. Πρόκειται για έργο ικανής έμπειρης σπουδαιότητας.

Μανώλης Μαρκάκης

Κ. Ν. ΧΑΤΖΗΠΑΤΕΡΑΣ — Μ. Σ. ΦΑΦΑΛΙΟΥ, *Μαρτυρίες 40—41* (Βραβείον 'Ακαδημίας 'Αθηνών), Β' έκδοση — Προλογίζει ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος, «Κέδρος», 'Αθήναι 1985 (σελίδες 405)

Ο 'Ελληνικός χώρος είναι γεμάτος από «Μαρτυρίες». Χιλιάδες χρόνια αγώνων του λαού που κατοικεί στα χώματα αυτά έχουν αφήσει πίσω τους «τεκμήρια» αδιάψευστα. Θα ήταν σκόπιμο χάριν όλων των λαών που στερήθηκαν βίαια του αστρολάβου τους, δηλαδή του πανάρχαιου Λόγου, για την πορεία τους προς την όδο του εξανθρωπισμού, να γίνονται συχνά αναφορές στις μαρτυρίες του 'Ελληνικού χώρου. 'Εγώ έπ' ευκαιρία των πρόσφατων μαρτυριών του 1940—41, που τα 45χρονά τους γιορτάσαμε προδλίγου, θα κάνω μια σύντομη ιστορική διαδρομή. Αρχίζω με κάτι πολύ σημαντικό, που προλόγισε την καταστροφή που θα έρχόταν και σφράγισε την μοίρα όλων των λαών.

167 π.Χ.: Ο ύπατος Αίμιλιος Παῦλος σύρει πίσω από το ἄρμα του, στον θρίαμβό του

στή Ρώμη, τὸν βασιλέα τῶν Μακεδόνων Περσέα. Ἡ Ἑλλάδα ὁλόκληρος ἔχει πλεόν, ὡς δύναμη πολιτική, ὀριστικά θαφτεῖ. Ἡ σφραγίδα τοῦ ἡλίου αὐτοῦ καταστροφέα καὶ ληστή τίθεται μετὰ τὴν εἰς βάθρων καταστροφή τοῦ Δωδωναίου Μαντείου. Ἐκτοτε ἡ ἀτίμωση τῶν ἱερῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Λόγου καὶ ὁ ἐξευτελισμὸς διὰ τῆς βίας τοῦ «εὐψυχου» τῆς ἐλευθερίας ἔγιναν τὰ σταθερὰ γνωρίσματα ὅλων τῶν μετέπειτα ἐποχῶν.

Ρωμαῖοι — Ρωμαιοβυζαντινοὶ — Τοῦρκοι καὶ χάριν αὐτῶν Καταλανοὶ μετὰ τοὺς φονιάδες τοῦ Ρογήρου Ντεφλὸρ. Ἡ *Compania* Βαλουᾶ — *Сеню* — Ροκαφόρτε. Ἡ «ἐταιρία» Μελίκ — Χαλήλ. Ὁ Φίλιππος ὁ Ταραντῖνος. Ὁ Οὐγὸς Λουδοβίκος. Ὁ Γουλιέλμος Βιλεαρδουῖνος. Ὁ κόμης Ἰωάννης τῆς Κεφαλλονιάς. Ὁ βασιλεὺς τῆς Νεάπολης Ροβέρτος. Ἡ βρώμα αὐτῆ τοῦ ὄγετοῦ τῶν ἐντιμοτάτων δολοφόνων τοῦ Ἑλληνικοῦ Λόγου καὶ τῆς Ἐλευθερίας ἀνακατεύεται μετὰ ἄλλα εὐγενῆ ὀνόματα: τοῦ βασιλεῖς τῆς Σικελίας, τοῦ Μαρφρέδου Δεφλὸρ, ποὺ κυβερνοῦσε τὰ Σάλωνα, τοῦ Ἑστανιόλ, τοῦ Βονιφάτιου τῆς Καρύστου, τοῦ Ἀλφόνσου τῆς Ἀραγωνίας, τοῦ Μικέλη Μοροζίνι καὶ πολλῶν ἄλλων ληστῶν ἢ σταυροφόρων, ποὺ τὰ ὀμωμάτα τους θὰ ἔπρεπε κάποτε νὰ μπουὶν ὡς ἐκθέματα σὲ κάποιο μουσεῖο καταστροφῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Λόγου.

1940—41: Οἱ Ρωμαῖοι τοῦ «ὑπατου» Μπενίτο Μουσσολίνι ἀπ' τὰ ἴδια ἱερὰ χῶματα τῆς Δωδώνης ἔρχονται νὰ ἐξαφανίσουν γιὰ δευτέρη φορὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Ἑλλάδα καὶ πάλι θανάσιμα χτυπημένη ἀπὸ ἐχθρούς!.. Πόσοι ἄραγε εἶναι οἱ ἐχθροὶ τῆς. Ποιοὶ τέλος πάντων εἶναι ἐχθροὶ τῆς; Ὑπάρχουν, ρωτοῦν οἱ Ἕλληνες, ἀπαντήσεις;

Καὶ ἡ συντριβὴ ἀνοίξε τοὺς ἀσκοὺς τοῦ Αἰόλου καὶ οἱ ἄνεμοι ξερρίζωνουν συνθέμελα τοὺς τρυφεροὺς βλαστοὺς τοῦ «Ἑλληνικοῦ». Ὁ ἀγῶνας ἔκτοτε συνεχίζεται.

Ἀλλὰ ἂν αὐτὰ συμβαίνουν ἐδῶ, ποῖος εἶπε πῶς οἱ λαοὶ εἶναι ἀνεύθυνοι γι' αὐτὰ ποὺ συμβαίνουν; Πῶς εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι ἀνεύθυνοι γιὰ τὰ ἐγκλήματα ποὺ διαπράττουν σὰν ὄργανα ἐκτελεστικὰ τῶν ἐξουσιαστῶν; Πῶς εἶναι ἀνεύθυνοι γιὰ τὴν τυραννίδα, τὴν ἀπολυταρχία, τὴν ἡττα τῆς δημοκρατίας, τὴν προδοσία τῆς ἐλευθερίας; Τί ἐπιτέλους πρέπει νὰ συμβεῖ; Ποιὰ συμφορὰ πρέπει νὰ ὑποστοῦν οἱ λαοὶ ἀπὸ ἄλλους λαοὺς, γιὰ νὰ καταλάβουν ὅτι εἴμαστε ὑπεύθυνοι, ἐπειδὴ ἐμεῖς ἀνατρέφουμε ἐξουσιαστὲς καὶ γινόμεστε ἡθελήμενα ἐκτελεστικὰ τοὺς ὄργανα;

Ἐν ὀνόματι αὐτῶν ποὺ θυσιάστηκαν «ἀνεύθυνοι», ὅπως οἱ ἴδιοι πίστευαν, καὶ θὰ θυσιάζονται συνεχῶς, ὡς ὑπεύθυνοι τῆς ἀνευθυνότητάς τους, ἃς γίνουν οἱ θαυμάσιες «*Μαρτυρίες 40—41*» τῶν Κ. Ν. Χατζηπατέρα καὶ Μ. Σ. Φαφαλιῶ, (ποὺ μόλις εἶδε τὸ φῶς ἢ β' ἔκδοσι τους, κοσμημένη μετὰ σύντομο ἀλλὰ ἐξοχο πρόλογο τοῦ κ. Π. Κανελλόπουλου) χρήσιμο ἐργαλεῖο διαπιστώσεων καὶ φρονητισμοῦ. Ὁ ἀντιπροσωπευτικώτατος αὐτὸς Σύλλαβος ντοκουμέντων ἀπὸ τὴν μοναδικὴ στὴν νεώτερη ἱστορία ἐκρηξὴ τῆς ἐλληνικῆς ψυχῆς, τὸ 1940—41 (τὸν ὁποῖο ἔχει παρουσιάσει παλαιότερα ὁ Δαυλός), ἀποτελεῖ καθ' ἑαυτὸν γιγαντιαῖο δωρικὸ μνημεῖο ἐλευθερίας καὶ ἐλληνικότητος.

Ἡλίας Α. Τσατσόμοιρος

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΟΥΡΕΤΑ, *Ἡ ψυχαναλυτικὴ ἐρμηνεία τῆς ἀρχαίας τραγωδίας*

Στὰ χέρια μας βρίσκεται ἀπὸ πολὺ καιρὸ μιά ἀπ' τὶς ἑκατοντάδες μελέτες ποὺ ἔχουνε δεῖ τὸ φῶς τῆς δημοσιότητας μετὰ μιά τιμητικὴ γιὰ μᾶς ἀφιέρωση τοῦ σοφοῦ καθηγητῆ Πανεπιστημίου τῆς Ψυχιατρικῆς καὶ Νευρολογίας Δημ. Κουρέτα μετὰ τίτλο: «*Ἡ ψυχολογικὴ ἐρμηνεία τῆς Ἀρχαίας Τραγωδίας*». Ἡ φήμη τοῦ καθηγητῆ Δ. Κουρέτα εἶναι πιά παγκόσμια ἐδραιωμένη μετὰ τὰ βαθυστόχαστα βιβλία του «*Ἀνώμαλοι χαρακτήρες εἰς τὸ ἀρχαῖον δράμα*», «*Ψυχοβολία τῶν μαζῶν*» κ. ἄ., μετὰ τὴ συμμετοχὴ καὶ τὶς σημαντικὰς ἐπιστημονικὰς ἀνακοινώσεις του σὲ πλῆθος διεθνῆ συνέδρια καὶ ἄλλη δράση του στὸ ἐσωτερικὸ καὶ

τὸ ἐξωτερικό. Τὸ μικρὸ ἀνάτυπο ποὺ κρατοῦμε, ἀναφέρεται στὴν ἐρμηνεία τῆς ἀρχαίας τραγωδίας μέσ' ἀπ' τὸ πρῖσμα τῆς Ψυχανάλυσης. Ἡ τοποθέτηση τοῦ συγγραφέα ἀπέναντι στὴ θεωρία τῆς Ψυχανάλυσης εἶναι θετική. Παραδέχεται ὅτι δὲν ὑπάρχει τυχαῖο αἶτιο γιὰ τὰ ψυχικὰ φαινόμενα κι ὅτι οἱ ἀσυνείδητες ἐνορμήσεις ἐπηρεάζουν ἀποφασιστικὰ τὴ φαντασία κι ὀλάκαιρο τὸν ψυχισμό τοῦ ἀνθρώπου. Πρὶν ἀρχίσει τὴν «ἐρμηνεία» τοῦ ὁ μελετητῆς, θὰ διατυπώσει μερικές γενικές σκέψεις τοῦ πάνω στὴν ψυχολογικὴ χρησιμότητα τῆς ἀρχαίας τραγωδίας, ποὺ γνωρίζανε ἀκόμα κι ἀπ' τὴν ἐποχὴ τῶν μεγάλων τραγικῶν μας. Ὁ τραγῳδός, ποὺ ταυτίζεται μὲ τὸν ἥρωά του, λυτρώνει πρῶτα τὸν ἑαυτὸ τοῦ ἀπὸ τὸ ἄγχος, κι ἀγγίζοντας τὰ βαθύτερα ψυχοκίνητρα, χάρη στὴ «μέθεξη», λυτρώνει καὶ τοὺς θεατές.

Μὲ τρεῖς τραγωδίες θ' ἀσχοληθεῖ ὁ καθηγητῆς Δ. Κουρέτας, γιὰ νὰ στηρίξει τὶς σωστές τοῦ ἀπόψεις: τὸν «Οἰδίποδα Τύρραν» τοῦ Σοφοκλῆ, τὴ «Μῆδεια» τοῦ Εὐριπίδη καὶ τὶς «Ἰκέτιδες» τοῦ Αἰσχύλου. Ἡ ἀγνοία ποὺ διαπράχτηκε ἡ αἰμομιξία Οἰδίποδα — Ἰοκάστης, διαπιστώνει ὁ Φρόνυτ, εἶναι «σωστὴ ἀπεικόνιση τοῦ γεγονότος ὅτι ὀλόκληρο τὸ σύμβαμα καταποντίζεται εἰς τὸ ἀσυνείδητο». Τὸ οἰδιπόδειο σύμπλεγμα τὸ θεωρεῖ σὰν «*πυρῆνα τῶν νευρώσεων*» καὶ θὰ προσθέσει — ὁ Φρόνυτ — ὅτι εἶναι κείνο ποὺ «*ὑπηγόρευσε εἰς τὴν ἀνθρωπότητα ἐν τῷ συνόλῳ της, εἰς τὴν ἀρχὴ τῆς ἱστορίας της, τὴ συναίσθησι τῆς ἐνοχῆς, τῆς ἐσχάτης αὐτῆς πηγῆς τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἠθικῆς*». Ὁ μελετητῆς ὅμως προχωρεῖ καὶ πέρα ἀπ' τὶς Φροϋδικές διαπιστώσεις, ὑποστηρίζοντας ὅτι οἱ τραγικοὶ μπορέσανε νὰ ἐνσωματώσουν τὶς ἰδιαιτερότητες τῶν ἐκδηλώσεων τοῦ χαρακτῆρα τῶν ἡρώων, νὰ τὶς ἐνσωματώσουν μέσα στὴν τραγικὴ πράξη, νὰ συγκλονίσουν τὰ μύχια τῆς ψυχῆς τοῦ θεατῆ, ὥστε νὰ φτάσει καὶ τοῦτος στὴ λύτρωση μὲ τὸν οἶκτο γιὰ τοὺς ἀδίκαια τιμωρούμενους καὶ τὸ φόβο στὴν ἀνθρώπινη τύχη. Τὴν τύχη, ποὺ γιὰ τὸν Αἰσχύλο εἶναι μιὰ ὑπερκόσμια καὶ τυφλὴ δύναμη, μὰ γιὰ τὸν Σοφοκλῆ καὶ τὸν Εὐριπίδη ἡ ἐλεύθερη βούληση. Καὶ τοῦτ' ἡ ἐλευθερία (ψυχολογικά) τῆς βούλησης εἶναι συνάρτηση τῆς αὐτογνωσίας τοῦ Σωκράτη καὶ τοῦ Φρόνυτ.

Τὴ μετατόπιση τῆς ἐννοίας, τῆς Εἰμαρμένης (τύχης, μοίρας) ἀπ' τὸ μεταφυσικὸ πεδίο στὸ ψυχολογικὸ ἐπιχειρεῖ ὁ Εὐριπίδης στὴ «Μῆδεια». Ἡ ἐσωτερικὴ παρόρμηση εἶναι κείνη ποὺ ἐσπρωξε τὴ Μῆδεια στὸ φόνο τῶν παιδιῶν της. Στὴν πάλι ἀνάμεσα στὴ λογικὴ καὶ τὸ πάθος ὑπερίσχυσε τὸ δεύτερο. Κι ὁ διακεκριμένος καθηγητῆς κατέληξε στὸ συμπέρασμα, κάτου ἀπ' τὸ φακὸ τῆς σύγχρονης ψυχιατρικῆς, ὅτι ἡ ἠθικὴ ψυχικὴ κατάσταση ποὺ βάζει ὁ τραγικὸς τὴν ἥρωίδα του, δὲν εἶν' ἄλλη ἀπὸ κείνη ποὺ λέμε σήμερα: μελαγχολικὴ ψύχωση. Κ' ὑποστηρίζει, πολὺ σωστά, ὅτι, ἂν ἔλειπε ἡ αἰτιολόγηση τῆς ψυχικῆς διαταραχῆς ἀπ' τὴν πράξη τῆς Μῆδειας, δὲ θὰ γεννιότανε στὴν ψυχὴ τοῦ θεατῆ ὁ οἶκτος κι ὁ φόβος, παρὰ μιὰ δυσάρεστη ἐκπλήξη κι ὁ ἀποτροπιασμός. Ἐν' ἄλλο εἶδος «*κατάρτησης μητρότητας*» βρίσκεται στὶς «Ἰκέτιδες» τοῦ Αἰσχύλου. Ὁ μῦθος τῶν Δαναίδων εἶναι γνωστός. Ἐδῶ — κατὰ τὸ σοφὸ μελετητῆ — ἔχουμε δραματοποιημένη τὴν ἰδιοτυπία τῶν γυναικῶν ποὺ τὶς βασανίζει ὁ φόβος τῆς μητρότητας, ποὺ καταλήγει στὴν ἄρνηση τοῦ ρόλου τοῦ σὰν σεξουαλικῆς συντρόφου καὶ σ' ἀναφοδιά κ' ἐχθρότητα ἐνάντια στὸ ἀνδρικό φύλο. Ἡ ἐρμηνεία εἶναι παραπάνου ἀπὸ σωστὴ καὶ τεκμηριωμένη ἀδιάσειστα. Διάσημες γυναῖκες ψυχίατροι καταφέρανε νὰ κάμουν σωστὴ ἐπιστημονικὴ ἀνάλυση τῆς ἀβυσσαλέας γυναικειᾶς ψυχῆς.

Ἀπὸ τοῦτο τὸ σύμπλεγμα ξέφυγε μιὰ μόνο ἀπ' τὶς Δαναΐδες, ἡ Ὑπερμνήστρα, ἡ μάνα τοῦ Ἡρακλῆ. Ὁ καθηγητῆς θὰ πεῖ πὼς στὸ πρόσωπό της «*συμβολίζεται τὸ ἐνστικτο τῆς μητρότητος ποὺ μπροστά του ὑποχωρεῖ, σύμφωνα μὲ τὴ βιολογικὴ ἀποστολὴ τῆς γυναίκας, ὁ φόβος καὶ ἡ ἀποφυγὴ τοῦ ἄρρενος*». Οἱ ἄλλες 49 Δαναΐδες ὑποταχτήκανε στὸ οἰδιπόδειο σύμπλεγμα καὶ προσκολληθήκανε στὴ βούληση τοῦ πατέρα. Κι ὁ συγγραφέας ἐπιχειρεῖ τὴν ἐρμηνεία τοῦ συμβολισμοῦ τοῦ πῆθου τῶν Δαναίδων, πολὺ πετυχημένα καὶ ψυχανλυτικὰ σωστή: «*Ἐτσι τὸ ἀχαρι καὶ βασανιστικὸ ἔργο, ἡ ἀέναη δηλαδὴ ἀντλήσι νεροῦ*

στο διάτρητο πίθο, συμβολίζει, από ψυχαναλυτική άποψη, τή ματαιότητα της προσπάθειας των Δαναϊδών να κάνουν μιὰ (εικονική) ανδρική πράξι, που δὲν τοὺς ταιριάζει καὶ συνεπὼς εἶναι καταδικασμένη νὰ μείνει ἀτελέσφορη καὶ στείρα».

Κι ὁ καθηγητὴς τελειώνει τὴ μελέτη του μὲ τὸ συμβολισμό τοῦ ἀριθμοῦ 5:50 εἶναι οἱ γιοὶ τοῦ Αἴγυπτου, 50 οἱ κόρες τοῦ Δαναοῦ, 50 τὰ κουπιά τοῦ πλοίου ποὺ τὶς παίρνει μακριὰ του. Πιὸ πέρα, 5 εἶναι στὴ φιλοσοφία τοῦ Πυθαγόρα τὸ σύμβολο τῆς ζωῆς καὶ τῆς φυλετικῆς πράξης (πεντάλφα), πεντάλοβο τὸ φύλλο τῆς συκιᾶς, 5 ὁ ἱερὸς ἀριθμὸς τῆς θεᾶς τῶν Φοινίκων καὶ Βαβυλωνίων Ἀστάρτης καὶ καταλήγει: «Ἐχὼ τὴ γνώμη ὅτι ἀφετηρία τῆς εἰδικῆς αὐτῆς σημασίας τοῦ ἀριθμοῦ 5 εἶναι τὸ αἶσθημα καὶ ἡ ἔννοια τῆς συζεύξεως, ποὺ συνεπάγεται ἡ διασταυρωτικὴ ἔνωση τῶν 5 δακτύλων τοῦ ἑνὸς χεριοῦ μὲ τὰ 5 δάκτυλα τοῦ ἄλλου». Κι ὁ συμβολισμὸς τοῦ 5 ποὺ βρίσκουμε στὸ τὸ μῦθο τῶν Δαναϊδών, συνεχίζεται ἴσαμε τὴν παραβολὴ τῶν 5 φρονίμων καὶ τῶν 5 μωρῶν παρθένων, ὅπου οἱ 5 φρόνιμες μπορέσανε τὰ μεσάνυχτα, ποὺ συμβολίζουν τὰ σκοτεινὰ βάθη τοῦ ἀσυνείδητου, νὰ βρεθοῦν ἐφοδιασμένες μὲ τὸ λάδι, ἔτοιμες νὰ πορευτοῦν πρὸς τὸ φῶς, νὰ δεχτοῦν τὴ θηλότητα, ποὺ οἱ 5 μωρὲς δὲν τὸ καταφέρανε, γιατί «δὲν κατῴρθωσαν νὰ συμβιβάστον μὲ τὶς ἀπαιτήσεις τοῦ βιολογικοῦ προορισμοῦ των».

Δημοσθένης Ζαδὲς

ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΜΑΣ ΑΠΕΣΤΑΛΗΣΑΝ

ΗΛΙΑΣ Π. ΓΑΖΗΣ, Ὁ καταφρονημένος (μυθιστόρημα), β' ἔκδοση, Ἀθήνα 1985, σελίδες 200.

Γεννάει λοιπὸν ἀκόμη ὁ τόπος τοῦτος τραγικούς ποιητές; Naί, αὐτὴ εἶναι ἡ ἀπάντηση, δὲν, διαβάζοντας τὶς σελίδες τοῦ «Καταφρονημένου», βρεθεῖς ξάφνου σὲ κάποιο ὄρεινὸ χωριὸ μάρτυρας μιᾶς μοναδικῆς σὲ τραγικότητα σκηνῆς. Μιᾶς σκηνῆς ποὺ δίνει μὲ δωρικὸ τρόπο τὰ τεράστια ἀποθέματα τῆς ψυχικῆς δύναμης τοῦ παρθένου ἀκόμη ἀνθρώπου, τοῦ παιδιοῦ, δταν συγκρούεται μὲ τὸν ἐπιδρομέα, ποὺ ἀμφισβητεῖ τὸ δικαίωμα τῆς ἀξιοπρέπειας, τῆς ὑπόστασης, τῶν δεσμῶν (οἰκογενειακῶν καὶ περιουσιακῶν) ποὺ θεμελιώνουν τὴν ἐλευθερία.

Θὰ δώσω συνοπτικὰ ἐδῶ τὴ σκηνὴ (θέμα χώρου τοῦ περιοδικοῦ). Ἐνα παιδί σκούζοντας φτάνει τρέχοντας στὸ χωριὸ νὰ ἀναγγεῖλει στὴ χήρα μάνα του, πὼς ὁλόκληρο τὸ κοπάδι τοὺς ὁδηγεῖται ἀπ' τὸν ἀγροφύλακα στὸ χωριό, γιατί, λέει, τόπισσε νὰ βόσκει σὲ ἰδιωτικὰ βοσκοτόπια. Ἡ μάνα τρέχει νὰ προλάβει τὸ κοπάδι, πρὶν μπεῖ στὸ χωριό:

— Στάσου, μωρὲ Πέτρο (ἔτσι ἔλεγαν τὸν ἀγροφύλακα, μὲ τὶς τσιγκελωτὲς μουστάκες — δύο πηγες μπόϊ), ποὺ ξανακούστηκε αὐτό, μωρέ, νὰ κουβαλήσεις ὁλόκληρο τὸ βιός μου στὸ χωριὸ χωρὶς λόγο;

Ὁ ἀγροφύλακας σπρώχνει τὰ γίδια μὲ βλαστήμειες, φωνὲς καὶ πετροβολήματα. Ἡ γυναῖκα μὲ

τὰ παιδιά της μπροστὰ δὲν ἄφηναν τὸ γίδιο νὰ προχωρήσουν, τὰ γύριζαν πίσω. Ὁ ἀγροφύλακας σπρώχνει βίαια τὴ γυναῖκα, κι αὐτὴ πέφτει κάτω καὶ τσακίζεται πάνω στὰ λιθάρια (τὸ παιδί πετιέται πάνω).

— Γιατί, ρέ κερατᾶ, βαρᾶς τὴ μάνα μου; ἔε; Τι σοῦκανε ρέ π... κερατᾶ, γαμῶ τὸ αἷμα σου, φωνάζει τὸ μικρὸ παιδί. (Ὁ ἀγροφύλακας τρέχει νὰ πιάσει τὸ μικρό. Ὁ μικρὸς φεύγει καὶ συνεχίζει νὰ βρίζει).

— Δὲν θὰ μεγαλώσω, οὐρὲ κερατᾶ, θὰ σοῦ γ... τὶς κοπέλες σου (συνεχίζεται τὸ κυνηγητό).

— Δὲν θὰ μεγαλώσω, ρέ κερατᾶ, π... θὰ σοῦ τὶς γ... κεῖ μπροστὰ στὰ μάτια σου, στὸ ὀρκίζομαι στὴ ψυχὴ τοῦ πατέρα μου, θὰ τὸ κάνω, οὐρὲ ρουφιάνε, κεῖ μπροστὰ στὰ μάτια σου, νὰ τὸ θυμᾶσαι, ρέ κερατάα...

Ὁ ἀντρακλας μὲ τὶς τσιγκελωτὲς μουστάκες μὲ τὴν γκλίτσα στὸ χέρι καταξενιλιζόμενος ἀπ' ἓνα ἀγόρι νήπιο ἀκόμη, μπροστὰ στὰ μάτια τῶν χωριανῶν, σαλτάρει πέρα δῶθε, γιὰ νὰ πιάσει ὁ ἄθλιος μὲ τὰ βρώμικα χέρια του τὴν ἀπαστράπτουσα ἀπὸ θεῖο φῶς ψυχὴ τοῦ μικροῦ:

— Δὲν θὰ σὲ πιάσω, ρέ ξεσχισμένο; Θὰ σοῦ βγάλω τ' ἄντερα ἀπ' τὸ στόμα!

— Naί, οὐρὲ ρουφιάνε, ἐδῶ σὲ γράφω! Nὰ τὸ θυμᾶσαι, ρέε, ἐκεῖ στὰ μάτια σου, ἀφοῦ σοῦ βγάλω τὸ μουστάκι τρίχα - τρίχα πρῶτα.

(Τὸ τέρας μὴ μπορῶντας νὰ πιάσει τὸ παιδί

γυρνάει και λέει στη μάνα του):

— Πού θά μου πάει, δέν θά τὸ πιάσω; Θά τὸ πιάσω καὶ θά τὸ σφάζω σὰν τὸ ἀρνί! Τώρα πήγαινε νὰ μοῦ φέρης γρήγορα τὸ ποδοκόπι μου, γιὰ νὰ μὴν πάω καὶ τὰ γυρίσω πίσω.

— Νὰ σοῦ τὰ δώσω, π' ἀνάθεμά σε, κι ἄς πεινάσουν τὰ παιδιὰ μου. Παρ' τα, νὰ τὰ πιεῖς φάρμακα, Θεοῦλη μου...

(Σὰν ἀπομακρύνθηκε ὁ ἀγροφύλακας τὸ παιδί ρωτᾷ τὴ μάνα του):

— Βάρεσαι πολὺ, μάνα.

— Όχι.

— Ναί, ἀφοῦ τὰ χέρια σου τρέχουν ἀκόμη αἷμα, μὴν κλαῖς μόνο καὶ θά τὸ πληρώσει αὐτὸ ποῦ μᾶς ἔκανε σήμερα.

— Ποιὸς σοῦ μαθε αὐτὰ τὰ ἀφυσκόλογα; ἔ...

Ναί, φίλε κ. Γαζή, ὁ Καταφρονημένος γι' αὐτὲς τὶς πρῶτες σελίδες του εἶναι μπορετὸ νὰ σταθῇ σὰν μιὰ σκηνὴ τῶν μεγάλων μας τραγικῶν. — **Η. Α. Τ.**

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΖΑΔΕΣ, Πάνω ἀπ' τὸν ξένο μόχθο (βιβλιοκρισίες), τόμος Α', σελίδες 304, Ἀθήνα 1985.

Νὰ κι ἓνας μαραθῶνιος - προσωπικός: Δὲν φθάνει νὰ κάθεται νὰ διαβάξεις.. χίλιους ὀκτακόσιους πενήντα (1.850) τόμους, δὲν φθάνει νὰ ἔχεις γράψει ἰσαριθμὲς βιβλιοκρισίες (δὲν μιλάμε γιὰ σημειωματάκια...), μὰ νὰ τὶς ἐκδίδεις κιόλας σὲ βιβλίο, θαρρῶ ποῦ εἶναι πολὺ.. Μὴ ξερόντας τί νὰ υποθέσω, διερωτῶμαι, καθὼς ἐδῶ πρόκειται γιὰ χιλιάδες κριτικὲς ἀναλύσεις, ἂν ὁ συγγραφεὺς φέρεται ἀπὸ μιὰ δίχως τὴν ὁμοίᾳ τῆς συνέπειᾳ, ἂν τὸν ἔταξε.. Μοῖρα, ἂν τὸν ὀρίζει ἀποστολὴ. Γιὰ νὰ 'μαι σωστός, ὀφείλω νὰ εἰπῶ πῶς ἔχω κάθε λόγο νὰ ὑπολήπτομαι αὐτὴ τὴν ἀνάλωσι. Μὲ τὸν Ζαδὲ ἡ βιβλιοκρισία εἶναι μιὰ (σχεδὸν ἐμμανὴς) ἀτέλειωτα βασανισμένη διαδικασία γραμματολογικῆς ἐρευνᾶς καὶ καταγραφῆς (ἀπαραίτητη ἴσως γιὰ ἓναν ἱστορικὸ τῆς λογοτεχνίας — ἂν τὸ εἶδος δὲν ἦταν καὶ ἐπουσιῶδες καὶ ἐν ἐπαρκείᾳ), ποῦ τοῦ ἔχει λεηλατήσει μάταια τὰ πιὸ δμορφα χρόνια! Ποῦ τοῦ 'χει ἀσπρίσει τὰ λίγα μαλλιά — ποῦ στὶς γωνιὲς τῶν ματιῶν του ἔχει ζωγραφίσει τὸ πᾶν τῆς χήνας... Χωρὶς αὐτὴ τὴν κυρία θά ἦταν ἓνας μοναδικὸς παραμυθᾶς — ποῦ δὲν θά μᾶς εἶχε στερήσει (τόσον ἀδίκᾳ...) τὸ ἐξοχὸ καὶ εὐρηματικὸ παραμῦθι του... Ὁμολογῶ πῶς ἀδυνατῶ νὰ κατανοήσω τόση ξεροκεφαλιά — πείσμα, προσήλωσι! Κατ' ἐπανάληψιν προσπάθησα νὰ τοῦ ἀποδείξω τὸ μάταιο τῆς ἀνάλωσής του μὲ τὴ βιβλιοκρισία. — Ἀχάριστο πρᾶγμα», τοῦ 'λεγα κάθε φορὰ, οἱ Ἕλληνες ἔχουμε ἀποξενωθεῖ ὁλοκληρωτικά καὶ θανάσι-

μα ἀπ' τὸ βιβλίο, εἴμαστε λαὸς ἀνακόλουθος, μοιραῖος, αὐριοκτόνος! Τὴ νόημα ἔχει ἡ κριτικὴ τοῦ βιβλίου, ὅταν τὸ ἴδιο τὸ βιβλίο δὲν ἔχει; Ὅταν στόχος τοῦ συγγραφέα εἶναι ἡ αἰσχρολογία — ὅταν ἡ βρωμοστομία εἶναι αὐτοσκοπός;» Δὲν βαριέσαι! Ἐγὼ τὰ 'λεγα, ἐγὼ τ' ἄκουγα! Χωνότανε τὴν καρέκλα του, ὡς ποῦ τὸν ἔχανα κι ἔλεγε: «Ἄς».

Ὅσον ἀφορᾷ τώρα στὴν ἐπιλογή, στὴν προτεραιότητα, ποῖος θά μπεῖ πρῶτος, ποῖος τελευταῖος, ὁ Ζαδὲς δὲν ἔπεσε ἔξω, σκόπευσε καὶ πέτυχε τὸ καλύτερο: ἐπέλεξε κι ἐπιλέγει ἀνάλογα μὲ τὶς ἀνάγκες κάθε βιβλίου (τόμου). Ὅτι, ἔτσι κι ἄλλως, τὸ βιβλὶον ὑποχρεοῦται νὰ κερδίσει τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστου ὡς μονάδα αὐτοτελῆς — ἔχει μοῖρα δοσμένη ν' ἀποδύεται, νὰ μπαίνει τὸν ἄνθρωπο... Κατὰ τὰ λοιπά, γιὰ τοὺς ἐπιλεγέντας λογοτέχνες σ' αὐτὸν ἡ ἐκείνον τὸν τόμο, ἡ ἀλφαβητικὴ τάξις δὲν δημιουργεῖ δυσφορίες... — **Δαινίας Δικαῖος**.

ΘΑΛΕΙΑ ΤΣΑΡΝΑ, Πλοῖο Φυγῆς (ποίησι), Ἀθήνα 1985.

Ἐχει ἓνα δικό της τρόπο ἡ κ. Θ. Τ. νὰ προσεγγίζει τὰ πράγματα, τὰ γεγονότα, τὶς καταστάσεις καί, χωρὶς ἀμέσως νὰ τὰ καταλαβαίνουμε, νὰ χώνεται βαθειὰ μέσα τους. Ἡ μὲ πολὺ κόπο κερδισμένη ἐκφραστικὴ τῆς δυνατότητα, ἀπαλὴ σὰ χᾶδι, διεισδυτικὴ ὁμως καὶ καίρια, ὅταν χρειασθεῖ, τῆς ἐπιτρέπει νὰ «μιλάει» μ' ἓνα ὀλότελα προσωπικὸ τρόπο προκαλώντας μας ἀλυσιδωτὲς συγκινησιακὲς ἐκρήξεις, ποῦ, συνχότατα, κορυφώνονται σὲ ἔντονες — ποτὲ ἡχηρὲς — νοηματικὲς ἐξάρσεις αὐθεντικὰ ποιητικῆς. Ἡ εὐαίσθησίᾳ τῆς, ἡ γυμνασμένη καὶ ἀρτια γνῶση τοῦ ποιητικοῦ λόγου τὴν βοηθᾶνε νὰ μὴ χάνει ποτὲ τὸν εἰρμό της, ἀκόμα καὶ ὅταν, πρόσκαιρα ἢ γιὰ λίγο, μᾶς προβληματίζει μὲ παράλληλους μετεωρισμοὺς ἢ δευτερεύουσες σηματοδοτήσεις. Ἡ λυρική της διάχυση εἶναι πάντα ἐλεγχόμενη, ἂν καὶ συχνὰ σπαραχτικὸς ὁ ἀπόηχος τῶν λόγων της («Λυπημένη παρένθεση», «Ποτέ», «Περιπέτεια II», «Ἀναζήτησι», «Λύπη» κλπ.). Ὑπάρχουν ὁμως καὶ ποιήματα, ὅπου ἡ ἐπικὴ διάστασις ἰσοζυγιάζεται μὲ τὸ ἐντονο λυρικό καὶ ὑποκειμενικὸ στοιχεῖο, γιὰ νὰ δώσουν ὑψηλὰ αἰσθητικὰ ἀποτελέσματα πολυδιάστατα καὶ πυκνὰ σὲ νοήματα καὶ κεντρίσματα. Ἡ «Ἰκαρία» εἶναι ἓνα χαρακτηριστικὸ σύνθεμα τοῦ εἶδους αὐτοῦ, ἀλλὰ, κυρίως, ἀναφερόμαστε στὸ μεγάλο συνθετικὸ τῆς ποιήμα ἐμπνευσμένο ἀπὸ τὴν ἐπέτειο τῆς Χιροσίμα μὲ τίτλο: «Ἐφτασάς ὡς τὴ Βαβυλῶνα». Ὁλος ὁ σπαραγμός, ἡ ἀνησυχία, ἡ φρίκη καὶ ἡ ὁδὸν τῆς καταστροφῆς

της Χιροσίμα συμπεκνώνονται στη σύνθεση αυτή. Χωρίς ποτέ να χαμηλώνει τον ύψηλόπνοο τόνο της φωνής της, χωρίς ποτέ να κραυγάζει, να συνθηματολογεί ή να παρασύρεται σε εύκολες αισθηματολογίες, χρησιμοποιώντας πάντα τὰ προσωπικά έκφραστικά της μέσα, δημιουργεί ένα έργο, πούναι μαζί τέχνη και καταγγελία, διαμαρτυρία και μήνυμα ανθρωπιάς. Δυστυχώς όμως, όπως όλοι γνωρίζουν, τούς ποιητές λίγοι τούς διαβάζουν και ακόμα πιο λίγοι τούς ακούνε. — Ε. Γ. Ρ.

Κ. Γ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ, *Λειτουργία (ποίηση), Τρίκαλα 1985, σελ. 32.*

Γνώστης των μυστικών της ποίησης ο Κ. Σ. πορεύτηκε με σιγουριά τούς δόχλους χειμώνες της. Κατά βάσιν θρησκευτική ή ποίησή του αιώρεται ανάμεσα ουρανού και Γης, και παίρνει από εκεί για να δώσει εδώ. «*Είμαι άνθρωπος περιχαρακωμένος / μέσα στὰ τείχη / πού βρέθηκα...*», θά πει — μ' άνοιχτή πρὸς τὰ ἔξω, πρὸς τούς συνανθρώπους σκέψη και καρδιά, θά προσθέσωμε. Κι ἂν «*ὁ ἥλιος τυλίχτηκε τὸ σάβανό του... ὁμως ἔστειλε καὶ δύο λιαχτίδες*» — ὅπως γράφει στη συνέχεια, μία για τὸν ἴδιο και μία για τὴν ἀγαπημένη του. Και ἀκόμα ἂν και «*περιχαρκαωμένος*», δὲ θά διστάσει νὰ ζητήσει «*Φῶς! / λίγο φῶς / πιότερο φῶς*». Τί ἄλλο ἀπὸ φῶς χρειάζεται ἕνας ποιητής, ἄξια γιὰ νὰ τραγουδήσει; Συμπερασματικά: μία ὠραία φωνή ἀπὸ τὴν λογοτεχνία της περιφέρειας. Ἰκανή νὰ σταθεῖ ἰσάξια μὲ ἀνάλογη τοῦ κέντρου. — Κ. Π. Μ.

ΚΩΣΤΑΣ Ν. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ, *Πατρὶνὰ Διηγήματα, Πάτρα 1985, σελ. 150.*

Εἶναι χαρὰ νὰ μπορεῖς και δημόσια νὰ εὐχαριστήσεις τὸν συγγραφέα γιὰ τὴν συντροφιά πού σου χάρισε τὸ βιβλίο του. Ζοῦμε σὲ μιὰ ἐποχὴ ἠθελημένης ἀσυναρτησίας, πού τὰ σωστά πνευματικά πονήματα καταπνίγονται ἀπὸ τὸν ὄχτο τῆς παραφιλολογίας, ψευδοκουλτούρας και πορνογραφίας. Τέτοια βιβλία σὰν αὐτὸ τοῦ Κ. Τριανταφύλλου γίνονται φράγμα στὸν κατήφορο και φάρος ὁδηγὸς τῶν ξεστρατημένων. Ὁ Κ. Τριανταφύλλου εἶναι ἕνα πεντακάθαρο μυαλό, πού ξέρεῖ νὰ βλέπει, νὰ ἀποτιμᾷ και νὰ βρίσκει τὸ δρόμο τῆς ἀνάλαφρης ἀφήγησης, πού περιέχει τὴν σεμνότητα τῆς σοφίας σὲ κάθε παρατήρηση, ὅποιες μορφῆς κι ἂν εἶναι, σ' αὐτὰ πού μᾶς ἀφηγεῖται. Διάλεξα ἕνα μικρὸ ἀπόσπασμα, πού φέρνει και σὲ μένα ἀνάλογες μνήμες. Γράφει ὁ Κ. Τριανταφύλλου: «*Βαθεῖα στὰ ἀπέναντι σκοῦρα βουνὰ καὶ τὰ ἀκρογιάλια, στὴν καταχνιά μακριά, ἀχνόφεγγεν ὥστόσο μιὰ εὐγενική μορφή, τρυφερή, ἱερή, μισὴ στὸ φῶς καὶ μισὴ στὸ σκοτάδι. Γι' αὐτοὺς πού εἶχαν αὐτὰ γιὰ ν' ἀκούσουν, ἀκουγόταν ἕνας μακρινὸς βηματισμός, φορτωμένος. Κάποια ἱερὴ σκιά κινιόταν μέσ' στὸ σπίτι της, σὰ νὰ πηγαίνει νὰ τὸ σιάξει, νὰ τὸ περιποιηθεῖ, καὶ πάλι νὰ τοῦ δώσει ζωή. Ἀπ' τὴν ἀπέναντι στεριά ὡς αὐτοὺς ἐδῶ στὸ τραῖνο πού τούς ἔφερνε πρὸς τὴν ἀνατολή, ἐρχόταν ἀπὸ πίσω καὶ πάλιν μιὰ μνήμη, μιὰ μνήμη ζωντανή, μιὰ ζωή, ἡ Ζωή! γι' αὐτούς!*». (Ἀπὸ τὸ διήγημα «*Ἡ μεγάλη Γιαγιά*», σελ. 145). — Η. Α. Τ.

ΑΛΛΑ ΕΝΤΥΠΑ ΠΟΥ ΜΑΣ ΑΠΕΣΤΑΛΗΣΑΝ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΑ ΝΕΑ, μηνιαία ἡμερησία τῶν ἐργαζομένων στὰ Πανεπιστήμια (ἐκδότρια Εὐαγγελία Τσολακοπούλου), φύλλο 34, Ὀκτ. 1985 • ΕΥΘΥΝΗ, μηνιαῖο περιοδικὸ (ὑπεύθυνος Κώστας Τσιρόπουλος), τεῦχος 167, Νοέμβριος 1985 • ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ, διμηνιαία ἔκδοσις τοῦ Ἰνστιτούτου Στρατηγικῶν Μελετῶν τῆς Ἑλλάδος (ἐκδότης - διευθυντὴς ἀντιστρ. Δ. Χ. Προφίλης), ἀρ. φ. 28, Νοέμβριος 1985 • ΓΛΩΣΣΑ, περιοδικὴ ἔκδοσις γλωσσικῆς παιδείας τῆς ἐπιστημονικῆς ἑνώσεως «*Νέα Παιδεία*» (ὑπεύθυνος Κ. Ν. Παπανικολάου), τεῦχος 9, Φθινόπωρο 1985 • ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΣΚΕΨΗ, μηνιαία περιοδικὴ ἔκδοσις γραμμάτων και τεχνῶν (ιδιοκτήτης — ἐκδότης — διευθυντὴς Γ. Ν. Παπαγεωργίου) τ. 108, Νοέμβριος 1985 • ΟΡΓΑΝΩΣΗ και ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ, μηνιαία ἐπιθεώρηση προβληματισμοῦ γιὰ ὀργάνωση και διοίκηση (διευθυντὴς συντάξας Κώστας Μαλίσσοις), τ. 21, Ὀκτ. 1985 • ΙΛΙΟΣ, διμηνιαῖον περιοδικὸν ἐλευθέρως σκέψεως (διευθυντὴς Κωστὴς Μελισσαρόπουλος), τ. 168, Σεπτ. — Ὀκτ. 1985 • ΘΕΣΣΑΛΙΚΗ ΕΣΤΙΑ, διμηνιαῖο περιοδικὸ (διευθυντὴς Μιχάλης Σταφυλᾶς), τ. 77, Σεπτ. — Ὀκτ. 1985 • ΣΜΥΡΝΑ, μηνιαῖο περιοδικὸ (ιδιοκτήτης - ἐκδότης Κ. Ε. Μαλόβρουβας), ἀρ. φ. 104-206, Ἰουλ. — Αὐγ. 1985 • ΤΟ ΚΟΥΤΙ ΤΗΣ ΠΑΝΔΩΡΑΣ, μηνιαῖο λογοτεχνικὸ περιοδικὸ (ιδιοκτήτης Κατερίνα Τσαλίκη — Κοτσιώρη), τ. 8, Νοέμβριος 1985 • ΧΡΟΝΙΚΑ, ὄργανο τοῦ Κεντρικοῦ Ἱσραηλιτικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἑλλάδος (ὑπεύθυνος Ἰωσήφ Λόβιγγερ), τ. 80-81, Ὀκτ. - Νοέμ. 1985 •

ΣΥΝΤΑΚΤΕΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΤΕΤΑΡΤΟΥ ΤΟΜΟΥ (τεύχη 37-48)

Ἰανουάριος — Δεκέμβριος 1985

ΑΡΓΥΡΙΟΥ, ΙΩΣΗΦ: <i>Πικρὸς στοχασμὸς</i> (ποίημα).....	1910
— <i>Τὸ κράμα</i> (ποίημα).....	2170
— <i>Ὀνειρο</i> (ποίημα).....	2297
— <i>Οἰνόμαος καὶ Πέλοπας</i> (ποίημα).....	2493
ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ, ΡΩΞΑΝΗ: <i>Ἀριστοτελικὲς πολιτικὲς ἔννοιες στὸ Βενιαμίν Λέσβιο</i> ...	2181
ΑΡΝΟΚΟΥΡΟΥ — ΚΕΡΕΣΤΕΤΖΗ, ΥΒΟΝΝΗ: <i>Ἑλληνισμὸς</i> (ποίημα).....	2091
— <i>Σὰν τρεχαντήρι</i> (ποίημα).....	2390
ΑΣΠΙΩΤΗΣ, ΕΥΑΓΓ. Ν.: <i>Μυστικὰ μιλήματα</i> (ποίημα).....	2325
ΒΑΛΕΡΗΣ, ΤΑΚΗΣ: <i>Ματιὲς στὴν ἐποχή μας</i>	2448
ΒΛΑΧΟΣ, ΓΕΩΡΓΙΟΣ: <i>Τὶ ζῇ καὶ τὸ πέθανε ἀπὸ τὴν πολιτικὴ τοῦ Ἀριστοτέλη</i>	1979
ΒΟΥΡΛΕΚΗ — ΓΑΛΑΝΑΚΗ, ΑΝΤΙΓΟΝΗ: <i>Τὰ δένδρα πεθαίνουν</i>	2413
ΓΑΖΗΣ, ΗΛΙΑΣ Π.: <i>Καὶ πάλι ἡ γλῶσσα</i> (ἐπιστολή).....	1959
ΓΕΡΟΥΜΑΤΟΥ, ΕΥΤΕΝΙΑ: <i>Κατεύθυνση καὶ ὅρια</i> (ποίημα).....	1990
— <i>Τὸ κορίτσι μὲ τὴν ὕδρία</i> (ποίημα).....	2434
ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ — ΝΙΚΟΛΑΚΑΚΟΥ, Ν.: <i>Ἱερὲς παραστάσεις δικαίου στὸ πρῶμο κλασσικὸ πνεῦμα</i>	1925
ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, ΤΑΚΗΣ: <i>Ὁ κονιορτὸς τῶν νεκρῶν</i> (ποίημα).....	2247
ΓΚΟΥΤΖΙΝΟΠΟΥΛΟΥ, ΑΘΗΝΑ: <i>Ἡ κριτικὴ τῶν ποιητῶν στὸ ἔργο τοῦ Πλάτωνα</i>	1931
ΓΟΥΓΟΥΤΑΣ, ΖΑΝΟΣ (Αἰδεσ.): <i>Πολιτισμὸς καὶ πρόοδος</i>	2029
ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ, Γ. Δ.: <i>Συμμετοχὴ καὶ ἀποτελεσματικότητά στὴν Ἀρχαία Ἑλλάδα καὶ σήμερα</i>	1983
ΔΕΠΟΣ, ΓΕΩΡΓΙΟΣ: <i>Σχόλιο γὰρ τὴν «Ἰθάκη» τοῦ Καβάφη</i>	2013
— <i>Περὶ Καβάφη, «Ἰθάκης» καὶ διαστροφῆς</i>	2122
— <i>Ὁ μαρασμὸς μιᾶς ἰδεολογίας</i>	2163
— <i>Γιὰ μιὰ θεωρίαν τῆς Ἑλληνικότητος</i>	2470
ΔΕΦΝΕΡ, ΟΘΩΝ Μ.: <i>Ὡρα μηδὲν</i>	2348
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΥ, ΕΛΕΝΗ: <i>Καὶ τ' ἀνθρώπινο ἔτσι</i> (ποίημα).....	2160
ΔΗΜΟΥΛΗΣ, ΣΕΡΓΙΟΣ: <i>Ἐνδεχόμενο</i> (ποίημα).....	2155
ΔΙΚΑΙΟΣ, ΔΕΙΝΙΑΣ: <i>Μὲ ἐξᾶντα καὶ ἀστρολάβον</i> : Κύριε Ἥλια Σιμόπουλε, κυρία Ἑλλη, Ἀλεξίου, Τελέφωνο! — Ἰάννη «Πολύτοπον» (α) — Ἰάννη «Πολύτοπον» (β). — Νεοελληνικὴ παιδεία καὶ ἐπιστήμη — Φυλετικὴ ἀντιληπτικότητα, νοημοσύνη, κρίσις. — Βοήθειαααα, ἡ ἐλίτ.....	1892
— <i>Μὲ ἐξᾶντα καὶ ἀστρολάβον</i> : Πτυχὲς τοῦ σημερινοῦ προσώπου τῆς ἑλληνικῆς δημοσιογραφίας.....	1951
— <i>Μὲ ἐξᾶντα καὶ ἀστρολάβον</i> : Ὅλα ἐντάξει. — Ἡ κυρία... Μάργκαρετ — Ἰάννη «Πολύτοπον» (γ). — ΕΡΤ καὶ ΕΡΤ2 — Τὸ μαγαζὶ κείνει. — Τὰ μουσεῖα. — 19-2-85 ΕΡΤ2. — Ἡ... θεωρία τῆς Ἐξελίξεως.....	2021
— <i>Μὲ ἐξᾶντα καὶ ἀστρολάβον</i> : «Ἑταιρία...» - ἀμίμητο. «Ἑταιρία...» - μίσις. — Τὰ «δυστυχῶς θὰ βρέξει» καὶ οἱ «πυρφόρες ὁμιλίες». — Ὁ λουφρὲς ἐξ ΥΠΠΕ. — Ὁ κ. Βάσος Μαθιόπουλος. — Ἡθοποιοὶ καὶ ἡθοποιοί.....	2069
— <i>Μὲ ἐξᾶντα καὶ ἀστρολάβον</i> : Παγωμένες μπανάνες, δημαλὴ κρύες. — 9214007. — Γιὰ τὸ τομάρει ἐνὸς ἀστυνομικοῦ. — Οἱ πάγκοι τῶν ἐφημεριδοπωλῶν. — Οἱ δεκάτικοι. — Οἱ συντάξεις λογοτεχνῶν, καλλιτεχνῶν. — Πενήντα δῖς. — Περὶ δημοκρατίας ἀντίληψις. — Ἡ ἀγορὰ τῶν λογοτεχνικῶν βιβλίων. — Ὁ λουφρὲς.....	2136

— <i>Μὲ ἐξᾶντα καὶ ἀστρολάβον</i> : Ἀπὸ τὸ ὕψος τῆς περιοχῆς. — Ρόμπερτ Ὀππεν- χάιμερ. — Καλλιστεία. — Οἱ λαοὶ ποὺ θέλουν νὰ ζήσουν. — Τὸ ἔλλειμα τῆς ΕΡΤ καὶ τὸ τσιφτετέλι. — Ναπολέων Λαπαθιώτης.	2196
— <i>Μὲ ἐξᾶντα καὶ ἀστρολάβον</i> : Ὑπερρεαλιστικοὶ εὐαγγελισμοί.	2258
— <i>Ὁ ἔσχατος αὐτοεξευτελισμὸς τοῦ κ. Γιάννη Ρίτσου</i>	2260
— <i>Μὲ ἐξᾶντα καὶ ἀστρολάβον</i> : Πρῶτα τὰ χρέη. — γιὰ τὸν κ. Δημ. Βαλασκαντζή. — Τὸ ψάρι στὴ δική του θάλασσα. — Ρίτσος καὶ Ἀριστερά.	2337
— <i>Μὲ ἐξᾶντα καὶ ἀστρολάβον</i> : Χάι - λάιφ - σοσιαλιστικὸ καταντίπ. — Πολυμόρ- φωση — κατὰ τὸ «πολυαλάτι». — «Ἑλλάδα — Ρίτσος μακριὰ πορεία». — Ἐνὰ οἱ ποιητικὲς συντάξεις — ὄχι «ξανά»: Πάντα! — Χίρου Τομινάγκα. — Ἑργατικὰ ἀτυχήματα. — Ἀγάπη τῆς Μάνας... ἐξοστρακίζομενη. — Γενικὲς — Πανελλαδι- κὲς, πῶς τὶς λένε.	2398
<i>Μὲ ἐξᾶντα καὶ ἀστρολάβον</i> : Τί εἶναι ὁ θάνατος; — Λάθη σὲ ἐγγραφο Δ. Διοί- κησης, Δ. Ἐπιχειρήσεων κλπ. — Σοβαρότης καὶ ὑπευθυνότης Δ. Διοίκησης. — Ἔσπασε τὴν παράδοσι. — Ἡ... φιλοσοφία τοῦ ἐλαφρολαϊκοῦ. — Ψυλλιαστήκατε; — Παρα - ἀτιμὴ γλώσσα. — Ἡ Ραῖσα «ἐκλεψε» τὴν παράστασι. — Ἀνεργία. — Μακαριότης ἀγία καὶ βουλευτική.	2463
— <i>Μὲ ἐξᾶντα καὶ ἀστρολάβον</i> : Ἡρακλῆς Ν. Ἀποστολίδης.	2528
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗΣ, ΔΗΜ.: <i>Ἑλλάδα</i> (ποίημα).	2265
ΕΡΙΝΥΣ: <i>Ἀκροβολισμοί</i> : Τὰ ποικίλα «προϊόντα» τῆς παιδείας μας.	2307
— <i>Ἀκροβολισμοί</i> : Ἀνάδελφοι ναί, ἀλλὰ ὡς πρὸς τί.	2379
— <i>Ἀκροβολισμοί</i> : Δέσμοι αὐτοῦ ποὺ ἐμεῖς φτιάξαμε.	2442
— <i>Ἀκροβολισμοί</i> : Ὁ ἐξυπνάκιας μὲ τὸ τηλεσκόπιο.	
ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ — ΣΠΟΥΡΛΑΚΟΥ, ΑΓΤΕΛΙΚΗ: <i>Υλὴ καὶ Πνεῦμα</i> (ποίησι).	1930
— <i>Τὸ αἶμα τοῦ ἡλίου πράσινο</i> (ποίημα).	2265
— <i>Διχασμὸς</i> (ποίημα).	2434
FRODSHAM, JOHN DAVID: <i>Ἡ φαῦλη ἐλευθερία</i> : Ἀξιολόγησι τοῦ Ὕργουελ.	2211
GARNSEY, PETER (καὶ WINTON, R.I.): <i>Ἡ κλασσικὴ ἑλληνικὴ πολιτικὴ θεωρία</i>	1971
ΘΕΟΦΙΛΟΥ, ΦΑΙΔΩΝ: ... <i>Καὶ φύλλον θῆλυ</i> (ποίημα).	1984
— <i>Παρατήρησι</i> (ποίημα).	1982
— <i>Ἀσκησι</i> (ποίημα).	2234
— <i>Συμφωνία γιὰ ἤχο καὶ ἀπόηχο</i> (ποίημα).	2286
JASPERS, KARL: <i>Ἡ πνευματικὴ κατάστασι τοῦ καιροῦ μας</i>	1844
— (Δεύτερη συνέχεια).	1941
— (Τρίτη συνέχεια).	2063
— (Τετάρτη συνέχεια).	2130
— (Πέμπτη συνέχεια).	2189
— (Ἑκτη συνέχεια).	2248
— (Ἑβδομη συνέχεια).	2330
— (Ὀγδοη συνέχεια).	2391
— (Ἑνατη συνέχεια).	2523
ΚΑΛΛΙΓΙΑΝΝΗ, ΡΕΝΑ: <i>Γνώσι</i> (ποίημα).	1950
ΚΑΛΟΥΔΗΣ, ΣΠΥΡΟΣ: <i>Μὴν τὸ μαλώσεις τ' ὄνειρο</i> (ποίημα).	2390
ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ, ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ: <i>Εἶναι ἀδύνατο νὰ ἐλευθερωθῇ ἡ Παιδεία</i> <i>ἀπὸ τὴν Ἑξουσία</i> (συνέντευξι).	2275
ΚΑΡΑΓΚΟΥΝΗΣ, Γ.: <i>Ἡ Τύχη καὶ ἡ Ἀναγκαιότης</i>	2368
ΚΑΡΥΤΙΝΟΥ, ΓΕΩΡΓΙΑ Δ.: <i>Περὶ «Ἰθάκης»</i> (ἐπιστολή).	2385
ΚΑΤΣΑΒΟΣ, ΒΑΣΙΛΗΣ: <i>Παρατηρήσεις στὸ γλωσσικὸ ζήτημα</i>	2077

— 'Η καβαφική ποίηση και ή παιδευτική της καταλληλότητα (ἐπιστολή).....	2387
ΚΑΤΣΙΓΙΑΝΝΗΣ, ΧΡΗΣΤΟΣ: <i>Οί άβυσσαῖοι</i> (ποίημα).....	2112
ΚΟΝΤΟΣ, ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ: 'Η άμεση ελληνική δημοκρατία.....	2002
— 'Η άμεση δημοκρατία και τὰ άλλα πολιτεύματα.....	2051
— Στοιχεῖα πρακτικῆς τῆς δημοκρατίας και τῶν άλλων πολιτικῶν συστημάτων.....	2085
— 'Υπάρχουν ἱστορικῆς προϋποθέσεις για δημοκρατία;.....	2171
— 'Η εὐρύτερη πολιτική παιδεία στη δημοκρατία.....	2317
— 'Η παιδεία στο ὀλιγαρχικό καθεστώς.....	2519
ΚΟΥΒΑΡΑΣ, ΓΙΑΝΝΗΣ: <i>Στοχασμοί</i>	2141
— 'Η ἀντιομοφυλοφιλική νομοθεσία στην 'Αρχαία 'Ελλάδα.....	2432
ΚΟΥΛΕΝΤΙΑΝΟΣ, ΔΙΟΝΥΣΗΣ: <i>Τραγούδια για τὸ γιό μου</i> (ποίημα).....	2306
ΚΟΥΤΡΑΣ, ΔΗΜ. Ν.: 'Εξουσία και παιδεία κατὰ τὸν 'Αριστοτέλη.....	2393
ΚΥΠΡΑΙΟΥ, ΕΛΕΝΗ: <i>Θεοφάνης Μανιᾶς</i> (νεκρολογία).....	2266
ΚΥΡΙΑΚΑΚΟΣ, ΓΙΑΝΝΗΣ: <i>Ποίηση: Τὸ φῶς τοῦ Κόσμου</i>	2187
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ, Κ. Δ.: <i>Παρατηρήσεις εἰς τὸ γλωσσικὸν ζήτημα</i>	1891
— <i>Περὶ Χρόνου</i> (ψυχοφυσιολογική και φιλοσοφική θεωρία).....	2019
ΚΩΣΤΑΡΑΣ, ΓΡΗΓ. ΦΙΛ.: 'Η ταυτότητα τῆς Φιλοσοφίας.....	1858
— Σχόλιο στὸν « <i>Homoferectus</i> » τοῦ Σπ. Δελικωστόπουλου.....	1913
— Βαθμίδες συνειδήσεως στὸν Πλάτωνα (ἀπὸ τὴν μεταφυσική στην ἐθνική συνείδηση).....	1987
— 'Η ἁρμονία και ή ἐνότητα τοῦ κλασσικοῦ πολιτισμοῦ.....	2049
— 'Η μεθοδολογία τοῦ ὁλοκληρωτισμοῦ.....	2083
— 'Η εἰρήνη ὡς σύμβολο τῆς ζωῆς.....	2147
— 'Ελευθερία και Δημοκρατία.....	2215
— 'Η ἐλευθερία τῆς παιδείας ὡς παιδεία ἐλευθερίας.....	2291
— 'Η σημασία τοῦ φιλοσοφικοῦ λογισμοῦ.....	2365
ΛΑΖΑΝΑΣ, ΒΑΣ. Ι.: <i>Sextus Propertius</i>	
ΛΑΜΠΙΡΗ — ΔΗΜΑΚΗ, ΙΩΑΝΝΑ: <i>Κοινωνικά στρώματα και κοινωνικῆς τάξεις: ή διαμάχη γύρω ἀπὸ τὴν στρωματική προσέγγιση</i>	1907
ΛΑΜΠΡΟΣ, ΙΩΑΝΝΗΣ: <i>Ἔργο και ἔργασία</i> (ἐπιστολή).....	1956
ΛΑΜΠΡΟΥ, ΔΗΜΗΤΡΗΣ Ι.: <i>Εἶπατε για «ἀντί»;</i>	1841
— 'Αγωνισθῆτε για μιὰ «Οὐτοπία»!.....	1905
— 'Ἐνα λιθάρι στη σύγχρονη ἀναζήτηση.....	1969
— 'Η κλασσική ελληνική πολιτική θεωρία (μετάφραση).....	1971
— Δόλος, βία και ἐξουσία.....	2034
— 'Εξουσία και μάζα.....	2081
— 'Ο τρόπος διεξαγωγῆς τοῦ διαλόγου (ἀπάντηση).....	2118
— 'Ο 'Απόλλων, ὁ Μαρσύας και οἱ ἐκλογές.....	2145
— Τὸ μόνο ποῦ μένει.....	2209
— 'Ο Ρυθμὸς και ή 'Εκτροπή.....	2273
— 'Αναβάπτιση στην πηγή.....	2353
— Τὸ ἄδοξο τέλος τοῦ Κρατισμοῦ — Κοινωνισμοῦ.....	2417
— <i>Ἄξιοι και ἀνάξιοι στὰ Α.Ε.Ι.</i>	2468
— 'Η ταύτιση ἐξουσίας — ἀναρχίας.....	2481
ΛΟΜΠΙΑΝΚΟ, ΜΑΡΙΕΤΤΑ: <i>Κύριε</i> (ποίημα).....	1850
ΛΟΥΡΟΣ, Ν. Κ.: <i>Ἐπικαιρῆς ἀναμνήσεις τοῦ Ὑπουργοῦ Παιδείας τῆς Κυβέρνησης</i>	
— <i>Ἐθνικῆς Ἐνότητος τοῦ 1974</i>	2276
— <i>Γλωσσικῆς παρατηρήσεις</i>	2362
MAGRINI, SILVANA: <i>Προσφορά</i> (ποίημα).....	1896

ΜΑΡΚΑΚΗΣ, ΜΑΝΩΛΗΣ: <i>Ὁ Ἀκρίτας</i> (ποίημα).....	1982
— <i>Ἡ ἑλληνικὴ πολιτικὴ φιλοσοφία καὶ ἡ πόλις - κράτος</i>	2006
— <i>Ἀντίδραση καὶ Πρόοδος</i>	2061
— <i>Παιδεία καὶ Ἐκπαίδευση: Διαλογισμοὶ γιὰ τὴν κρίση τοῦ παρόντος</i>	2309
— <i>Ἡ ποίηση: φιλοσοφικὸ σχεδιάσμα</i>	2521
ΜΑΡΜΑΤΣΟΥΡΗΣ, ΛΕΥΤΕΡΗΣ: <i>Πρόβλημα διατροφῆς</i> (ποίημα).....	2001
— <i>Σκέψεις μὲ ἀφορμὴ τὸ «τελευταῖο» τῶν ὑπουργείων</i>	2458
ΜΕΛΙΣΣΙΝΟΣ, ΣΤΑΥΡΟΣ: <i>Πάρα κάτω. — Θάλασσα. — Πόσα!...</i> (ποιήματα)....	2056
ΜΕΤΕΩΡΟΣ: <i>Μετεωρισμοί: Ἡ λειτουργία τῆς συνείδησης</i>	1863
— <i>Μετεωρισμοί: Τεμαχιστικὴ καὶ σφαιρικὴ συνείδηση</i>	1911
— <i>Μετεωρισμοί: Ἡ ἑλληνικὴ πολιτικὴ ἐπιλογή</i>	1991
— <i>Μετεωρισμοί: Οἱ ἐσωτερικὲς ἀγωγὲς τοῦ κόσμου</i>	2047
— <i>Μετεωρισμοί: Ὁ τραγικὸς μεγάλκρως</i>	2101
— <i>Μετεωρισμοί: Σεβασμὸς τοῦ ἀτόμου καὶ ἐλεύθερη οἰκονομία</i>	2156
— <i>Μετεωρισμοί: Ἡ νεοελληνικὴ ἐθνικὴ σχιζοφρένεια</i>	2224
— <i>Μετεωρισμοί: Παιδεία καὶ Ἐξουσία</i>	2287
— <i>Μετεωρισμοί: Ἀκεραίωση σημαίνει καταδίκη τῆς Ἱστορίας</i>	2369
— <i>Μετεωρισμοί: Ἡ οἰκονομικὴ ἐξουθένωση τοῦ ἀτόμου</i>	2430
— <i>Μετεωρισμοί: Ἡ σχέσις παρατηρητῆ — παρατηρούμενου</i>	2505
ΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ, ΚΩΝ. Δρ.: <i>Ἀσκληπιδὸς — Ἀσκληπιεῖα</i>	2176
— <i>Περὶ Ὀνείρων: Πλάτων καὶ Φρόντ</i>	2243
— <i>Ἡ ὑγεία τοῦ Κοραῆ</i>	
ΜΙΚΡΟΓΙΑΝΝΑΚΗΣ, ΕΜΜ. Δρ.: <i>Ἡ ἐπικαιρότητα τοῦ Θουκυδίδη</i>	2409
ΜΙΧΑΗΛ, ΚΩΣΤΑΣ Π.: <i>Γιορτάσι</i> (ποίημα).....	1910
— <i>Ἑλληνικότητα</i> (ποίημα).....	2048
— <i>Πέντε Χάι - Κάι</i> (ποιήματα).....	2091
— <i>Ἑλληνες — Γραικοὶ — Ρωμιοὶ</i>	2507
ΜΠΑΡΔΗΣ, ΠΑΝΟΣ Δρ.: <i>Ὁ Προφήτης τῆς Ἀρκαδίας</i> (ποίημα).....	1858
— <i>Βαβυλωνία</i> (ἐπιστολή).....	1959
— <i>Θάνατος καὶ φαούστειο λυκόφως στὴν Ἀθήνα</i> (ποίημα).....	2018
— <i>Ἡ πληγωμένη Ἀταλάντη</i> (ποίημα).....	2257
— <i>Νέα Παιδεία</i> (ποίημα).....	2281
ΜΠΟΓΔΑΝΟΠΟΥΛΟΣ, ΔΗΜ.: <i>Ἡ δικαιοσύνη στὴν κλασσικὴ Ἀθήνα</i>	2009
ΜΠΟΖΩΝΗΣ, ΓΕΩΡΓΙΟΣ: <i>Ἡ ἀναζήτησις τοῦ τελείου στὸ κλασσικὸ πνεῦμα</i>	1853
ΜΠΟΥΖΑΝΗΣ, ΦΩΤΗΣ: <i>Ἀριστοῦργημα ὄχι, μᾶλλον «γιὰ τὰ σκουπίδια»</i>	2116
ΜΠΟΥΡΑΤΙΝΟΣ, ΑἰΜΙΛΙΟΣ: <i>Πρόβλημα καὶ προβεβληκός</i>	1897
— <i>Ὁ τρόπος διεξαγωγῆς τοῦ διαλόγου</i> (ἐπιστολή).....	2128
— <i>Προμηθεΐκῃ λύτρωση</i>	2267
— <i>Λόγος καὶ Μυστήριον</i>	2407
— <i>Πέρα ἀπὸ τὸν Καπιταλισμὸ καὶ τὸν Σοσιαλισμὸ</i>	2419
— <i>Κριτικὴ ζωγραφικῆς</i> (Κ. Φαλτάιτς).....	2516
— <i>Προτάσεις γιὰ μιὰ προσωποκεντρικὴ κοινωνία</i>	2490
ΝΙΚΟΡΕΤΖΟΣ, ΔΗΜΗΤΡΗΣ: <i>Κάτοπτρο</i> (ποίημα).....	1850
— <i>Ἡ φωνὴ τῆς Κύπρου</i>	2256
ΝΟΝΙΚΑΣ, ΣΠΥΡΟΣ: <i>Περὶ συγχύσεως τῶν ἐξουσιῶν</i>	1936
— <i>Συντάγματα καὶ ψευδαισθήσεις</i>	2057
— <i>Ἀμεση δημοκρατία ἢ Ὅργανον</i>	2157
— <i>Ὁ μαζάνθρωπος</i> (ποίημα).....	2255

— Τὰ οἰκονομικὰ μιᾶς ἐλεύθερης παιδείας.....	2326
— Οἰκονομία τῆς ἀγορᾶς καὶ ἐλευθερία.....	2425
ΝΤΟΚΑΣ, ΛΑΜΠΡΟΣ: Ἡ ἀντίφαση τοῦ σύγχρονου Πολιτισμοῦ.....	2035
— Ἡ συμπληρωματικότητα στὴ φιλοσοφία.....	2093
— Ἡ νοητικὴ ὑπέρβαση.....	2151
— Ἡ λογικὴ στὸν ὑπερβατικὸ χῶρο.....	2227
— Ὁ δογματισμὸς δὲν ἔχει θέση στὴν Παιδεία.....	2282
— Οἱ χαρακτῆρες τῆς ἐπιστημονικῆς σκέψης.....	2371
— Ἀδυναμίες καὶ ἐξέλιξη τῆς ἐπιστήμης.....	2444
— Ἡ μεγάλη κρίση τῶν ἀξιών.....	2483
ΝΤΟΥΦΕΞΗΣ, ΣΑΡΑΝΤΟΣ: Ἀνακύκληση (ποίημα).....	2313
ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΣ, ΣΠ. — ΓΕΡ.: Τὶ ἀκριβῶς εἶναι ἡ ποίηση.....	1883
— ΜΠΟΠΑΛ ἢ ἡ χρεωκοπία τῆς οἰκουμενικῆς σκέψης.....	1919
— Ἀπάντησις (στὸ Γ. Δέπο).....	2014
— Παπαφλέσσας (ποίημα).....	2084
— «Ἰθάκες»: α) ἡ ὁμηρικὴ.....	2118
— Ἀπάντησις στὸν κ. Γ. Δέπο καὶ τέρμα.....	2127
— Ἰθάκες: β) ἡ καβαφικὴ (1).....	2381
— Ἰθάκες: γ) ἡ καβαφικὴ (2).....	2450
— Μὲ πιράνχα.....	2502
ΠΑΝΑΓΟΣ, Σ.: Ὁ μῦθος ἐνὸς μύθου: «Ἡ Γυφτοπούλα».....	1870
— Στὴ χώρα τῶν Τυφλῶν.....	2104
— Οἱ σοφιστὲς καὶ ἡ ἐποχὴ τους: Μιὰ νέα θεώρηση.....	2237
— Μῦθος καὶ ἄνθρωπος.....	
ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ, ΘΑΝΑΣΗΣ: Χειμῶνιασε πάλι (ποίημα).....	1935
ΠΑΠΑΤΣΑΡΟΥΧΑΣ, ΓΙΩΡΓΟΣ: Ἐρημὴ πόλη (ποίημα).....	2441
ΠΑΠΑΧΡΗΣΤΟΥ — ΠΑΝΟΥ, ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ: Στὴ σιγὴ τῶν ἐργαστηρίων (ποίημα).....	2397
ΠΑΣΣΙΑΣ, ΒΑΓΓΕΛΗΣ: Ραψωδίες στὸ Ἡλιοστάσι (ποίημα).....	2150
ΠΙΝΔΑΡΟΣ: 7ος Πυθιονίκος.....	2226
RIKE, EDUARD M.O.: Μυστικότητα (ποίημα).....	2096
RIMBAUD, ARTHUR: Τὸ μεθυσμένο καράβι (ποίημα).....	2044
ΡΟΖΟΣ, ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ: Σκοταδισμὸς κι ἐλληνικότητα.....	1879
— Ὁ Νέος Ἀνθρωπισμὸς.....	2113
— Δομὲς καὶ ἰδιομορφίες τῆς Παιδείας στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας.....	2314
SANTEY, MONIQUE FABVIER: Κύριε (ποίημα).....	2489
SCANDALIATO, ANGELA: Δελφοὶ (ποίημα).....	2223
ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΥ — ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ, ΝΙΤΣΑ: Ἑλληνικὴ καὶ σύγχρονη ἀντίληψη περὶ μουσικῆς.....	2455
ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ, ΝΙΚΟΣ: Οἱ θυσίες τῶν περιμέτρων (ποίημα).....	1918
ΤΑΓΑΡΗΣ, ΑΧΙΛΛΕΥΣ: Ἀνοικτὸν Πανεπιστήμιον.....	
ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ, ΓΙΩΡΓΟΣ: Οὐσία (ποίημα).....	2186
ΤΣΑΤΣΟΜΟΙΡΟΣ, ΗΛΙΑΣ Λ.: Ἡ ἀκμὴ τῆς πρώτης περιόδου τοῦ πανάρχαιου ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ.....	1865
— Ἀπὸ τὸν κυκλώπειο οἰκισμὸ τῆς «Θεογονίας» στὴν «πόλιν ἄκρην» τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν.....	1994
— Ἡ ἀρχὴ τῶν ὄντων, ἡ κίνησις τῶν ὠκεανῶν καὶ ἡ σφαιρικότητα τῆς Γῆς ἦταν γνωστὰ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς «Θεογονίας».....	2097
— Αἰτιότης — Ἀνάγκη — Τύχη, τὰ προσφιλέστατα τέκνα τοῦ δόγματος.....	2161
— Θαύμας — Ἠλέκτρα — Ἴρις — Ἀρπυιαί.....	2235 καὶ 2252

— 'Η πανάρχαια ἀντιεξουσιαστική παιδεία τῆς ἐνάρχου τάξεως.....	2298
— 'Η ἐποχὴ τοῦ Δία.....	2355
— 'Ενγλικίωση τοῦ Δία — Τιτανομαχία.....	2435
— 'Ελληνικὴ ἢ γλῶσσα τῶν Χετταίων καὶ Σουμερίων;.....	2494
ΤΣΑΡΝΑ, ΘΑΛΕΙΑ: Οἱ ψευδαισθήσεις (ποίημα).....	2392
ΤΣΕΧΟΣ, ΗΛΙΑΣ: Δύο ἀτίτλα (ποιήματα).....	1896
ΤΣΕΒΕΤΑΓΕΒΑ, ΜΑΡΙΝΑ: Ἀπὸ τὸν κύκλο «Τὰ δέντρα» (ποίημα).....	1950
ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ, Ν.Β.: Οἱ Ἰθάκες τὶ σημαίνουν.....	2116
ΦΗΜΗΣ, ΠΑΥΛΟΣ: Ἀπολογία (ποίημα).....	2012
ΧΡΟΝΗΣ, ΧΑΡΗΣ: Ἐν περιλήψει.....	2361
VESTRE, BERT: Ὁ μέτοικος Νίκας.....	2108
VERNARNT, JEAN — PIERRE: Ἡ Ἑλλάδα νὰ παραμείνῃ παρούσα στὴν Παιδεία.....	2376
VITI, ANGELO: Στὴ Σοφία Ἀφεντάκη (ποίημα).....	2103
WINTON, R.I. (καὶ GARNSEY, PETER): Ἡ κλασσικὴ ἑλληνικὴ πολιτικὴ θεωρία.....	1971
Η ΚΙΝΗΣΗ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ (βιβλιοκριτική):	
— Ἀλέκος Γιαννακός — Ἀντωνιάδης, Πανελλήνια Ἐνωση Λογοτεχνῶν, Εὐάγγελος Ρόζος, Ταῖνις Φ., Δημήτρης Νικορέτζος, Panos D. Bardis, Παναγιώτης Τσουτάκος, Μιχάλης Μοίρας, Σταῦρος Μελισσινός, Νανά Π. Κοντοῦ, Μιχάλης Π. Δελησάββας.....	1897
— Σ. — Γ.Γ. Παναγιωτάτος, Nathaniel Lawrence, Νίκος Δήμου, Πηνελόπη Μαξίμου, Δημήτριος Ἀλ. Γέροντας, Ἀγγελικὴ Σπουρλάκου - Εὐσταθίου, Δημ. Μπογδανόπουλος, Μήτσος Λυγίζος, Σαράντος Ντουφεξής, Κατερίνα Ν. Θεοφίλη, Πέτρος Σπεντζής.....	1961
— Paul Reynolds, Κ. Α. Πλεῦρης, Νίκος Γκατσογιάννης, Κωστὴς Νικολάκης, Κώστας Τζαμαλῆς, Ὑβόννη Ἀρνοκούρου — Κερεστετζή, Γιώργος Γερ. Τριανταφύλλου.....	2026
— Bernt Vestre, Ν. Ι. Παναζόπουλος, Μανώλης Μαρκάκης, «Πολύπτυχον 1985», Νικόλας Παπαδόπουλος, Ἰωσήφ Ἀργυρίου, Ἰωάννης Κ. Παπαγεωργίου, Χρυσούλα Βαρβέρη.....	2074
— Egil A. Wyller, Μαριάννα Αἶνου — Κουτούζη, Νίκος Α. Τσοῦρας, Παντελῆς Εὐθυμίου, Νίκη Πελαγίδου — Ἀναστασιάδου, Γεώργιος Πετρόπουλος, Μήτσος Μ. Τσιάμης, Κατερίνα Μανιταρᾶ — Πετράκου, Χοάγγκ Τί Νέι Κίνγκ Σό Ὕουεν.....	2141
— Φ. Ἀργυριάδης, Λάμπρος Ντόκας, Φαλμεράιερ, Ἰωάννης Μουτζούρης, Κύπρος Χρυσάνθης, Σταῦρος Βασαρδάνης, Δημοσθένης Ζαδές, Ἀνδρέας Σόκαλης, Ἑλένη Ἀργέστη, Χρήστος Ε. Κατσιγιάννης, Παναγιώτης Ε. Σταύρακας, «Λογοτεχνικὰ Κείμενα», Παναγῆς Λευκαδίτης, Κώστας Λάσκαρης.....	2201
— Λ. Ν. Γεωργακόπουλος, Sir Harold Jeffreys, Γρ. Φ. Κωσταρᾶς, Παν. Βίγλαρης, Μιχαήλ Γ. Ἀντωνάκης, Κωστὴς Μελισσαρόπουλος, Δημ. Γκούτας, Ἑλένη Θεολογίδου — Βελισάρη, Ἀλέκος Βασιλείου, Λάμπης Λούκος, Δημ. Κατσιμάνης, Τούλα Στεριώτη.....	2267
— Dewitt H. Parker, «Βυζαντινοὶ Φιλόσοφοι», «Νεοφιλελεύθερη Οἰκονομία», Δρ. Κων. Μητρόπουλος, Βαγγέλης Ι. Πασσιᾶς, Πέτρος Ι. Στεριώτης, Νίκος Βαρδάμης, Δ. Β. Παναγόπουλος, Παῦλος Βλάχος, Βικτωρία Παπαδάτου, Μαρία Γραμματικοῦ.....	2346
— Charles H. Kahn, Ἀγγελος Θ. Ἀγγελόπουλος, Ἀχ. Λαζάρου, Ι. Κιτσαρᾶς, Νικόλαος Κεχαγιᾶς — Ναῖθωνας, Μιχάλης Π. Δελησάββας, Ἡλίας Τσέχος, Στρατῆς Παπαμανουσάκης, Γιάννης Σπανόπουλος, Κύπρος Χρυ-	

σάνθη, Μελισσάνθη, Ἐλευθερία Μαυρίδου, Λίτσα Καβάκου — Στρατη- γοῦ	2407
— Fritz — Peter Hager, Γεώργιος Βλάχος, Dagfin Follesdal, «Λογοτεχνικὴ Ἀνθολογία Σιδηροδρομικῶν», Βασίλης Κατσαβός, Μαριέττα Λομπιάνκο, Καμάρες», Ἀλέκος Βασιλείου, Ἀργύρης Μαρνέρος, Κύπρος Χρυσάνθης, Κώστας Θεοφάνους, Δημήτριος Π. Κρανιώτης, Χρυσ. Τσικριτσῆ — Κα- τσιανάνκη, Νίκος Ἀνώγης, Ἑλπα Σπηλιωτοπούλου, Σωσώ Πέτρου — Βλάσση, Μιλτιάδης Ζάκκας.....	2470
— Arthur J. Vidich καὶ Joseph Bensam, Κ. Ν. Χατζηπατέρας καὶ Μαρία Φα- φαλιοῦ, Δημήτριος Κουρέτας, Ἡλίας Π. Γαζῆς, Δημοσθένης Ζαδές, Θά- λεια Τσαρνᾶ, Κ. Ν. Τριανταφύλλου, Κ. Σταυρόπουλος.....	2532

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ Δ' ΤΟΜΟΥ

Η ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ΑΝΕΚΔΟΤΗΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ ΤΟΥ «ΔΑΥΛΟΥ»

Τελείωσε ἡ κρίση τῶν ποιημάτων καὶ δόθηκε γιὰ ἐκτύπω-
ση ἡ Ἀνθολογία Ἀνέκδοτης Ποιήσεως 1985 τοῦ «Δ».

Ἀνθολογοῦνται περίπου 100 ζῶντες ποιητὲς μὲ 1-3 ἀνέκ-
δοτα ποιήματα ἑκαστος ἢ ἀριθμὸ ἐπιλεγμένων στίχων του. Ἡ
Ἀνθολογία θὰ κυκλοφορήσῃ τὸ δεύτερο 15ήμερο τοῦ Φε-
βρουαρίου 1986 σὲ πολυτελῆ ἔκδοση.

Ο Δ' ΤΟΜΟΣ ΤΟΥ «ΔΑΥΛΟΥ»

Τὰ τεύχη 37 - 48 τοῦ Δαυλοῦ (Ἰανουάριος — Δεκέμβριος
1985) δέθηκαν καλλιτεχνικὰ καὶ πολυτελῶς (λινόδετα) σὲ τόμο
καὶ διατίθενται μόνο στὰ Γραφεῖα τοῦ περιοδικοῦ. Σελίδες 702,
τιμὴ δρχ. 1800.

Ὁ Τόμος ἀποστέλλεται καὶ ταχυδρομικά, κατόπιν τηλε-
φωνήματος τῶν ἐνδιαφερομένων, μὲ τὴν ἴδια τιμὴ, χωρὶς ἄλλη
ἐπιβάρυνση.

Τηλέφωνα: 32.23.957 ἢ 98.23.655.

Παρακαλοῦνται οἱ ἀμελεῖς ἐκ τῶν συνδρομητῶν νὰ ταχυ-
δρομήσουν μέχρι τέλους τοῦ μηνὸς τὴν συνδρομὴ τους